



**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ**  
**ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**  
**ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ**  
**ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ**

**«ΠΑΙΔΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΥΛΙΚΟ»**

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

**Εκπονήθηκε για τη χορήγηση**

**Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης**

**στην κατεύθυνση**

**«Παιδαγωγικό Υλικό»**

**από την**

**Σουχεϊλά Μουμτζιού- Ζαδέ**

**(Α.Μ. 4232022011)**

**«Η trash art ως παιδαγωγικό υλικό και η πρακτική αξιοποίησή της στην  
εκπαίδευση.»**

**ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ**

<b>ΑΣΠΑΣΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΗ</b>	<b>ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ</b>	<b>Επιβλέπουσα</b>
<b>ΔΙΑΜΑΝΤΗ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ</b>	<b>ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ</b>	<b>Μέλος συμβουλευτικής Επιτροπής</b>
<b>ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΜΙΣΙΟΥ</b>	<b>ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ</b>	<b>Μέλος συμβουλευτικής Επιτροπής</b>

**Ρόδος, 2023**

Η έγκριση της παρούσης Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας από το Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Αιγαίου δεν υποδηλώνει αποδοχή των απόψεων της συγγραφέως.

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<b>ΠΕΡΙΛΗΨΗ</b> .....	<b>4</b>
<b>ABSTRACT</b> .....	<b>5</b>
<b>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</b> .....	<b>6</b>
<b>1. Trash Art</b> .....	<b>8</b>
<b>1.1. Απορρίμματα στην καλλιτεχνική πράξη</b> .....	<b>10</b>
<b>1.2. Ιστορική Εξέλιξη της Trash Art</b> .....	<b>12</b>
<b>1.3. Κίνδυνοι της Trash Art</b> .....	<b>14</b>
<b>1.4. Βιωσιμότητα και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Καλλιτεχνική Εκπαίδευση</b>	<b>15</b>
<b>1.5. Ο ρόλος της Trash Art στη σύγχρονη κοινωνία</b> .....	<b>18</b>
<b>1.6. Παραδείγματα Πρακτικής Εφαρμογής Περιβαλλοντικής Τέχνης</b> .....	<b>20</b>
<b>1.7. Ο κοινωνικός ρόλος Trash Art σε σχέση με την Εκπαίδευση</b> .....	<b>23</b>
<b>2. Μεθοδολογία</b> .....	<b>30</b>
<b>3. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ</b> .....	<b>35</b>
<b>3.1. Διαδικασία</b> .....	<b>35</b>
3.1.1. Νηπιαγωγείο .....	<b>39</b>
3.1.2. Μελέτη περίπτωσης Trash Art .....	<b>39</b>
<b>3.2. Αποτελέσματα</b> .....	<b>40</b>
3.2.1. Νηπιαγωγείο .....	<b>50</b>
3.2.2. Μελέτη Περίπτωσης Trash Art.....	<b>53</b>
<b>4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ</b> .....	<b>62</b>
<b>4.1. Νηπιαγωγείο</b> .....	<b>68</b>
<b>4.2. Μελέτη περίπτωσης Trash Art</b> .....	<b>68</b>
<b>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</b> .....	<b>71</b>

## ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα προσεγγίζει το ρόλο της Trash Art ως παιδαγωγικό εργαλείο και εξετάζει την πρακτική αξιοποίησή της στην εκπαίδευση. Επιπλέον, αναλύεται ο ρόλος της Trash Art και οι δυνατότητες που προσφέρει στην παιδαγωγική διαδικασία, με έμφαση στο συναισθηματικό κόσμο των μαθητών, τη δημιουργική έκφραση, την ανάπτυξη κριτικής σκέψης και την ανάδειξη περιβαλλοντικών θεμάτων. Σε θεωρητικό επίπεδο, αναλύεται η ιστορική εξέλιξη της Trash Art και οι κίνδυνοι που ενέχει στο επίπεδο εφαρμογής της. Πραγματοποιείται ανασκόπηση σχετικά με την αξιοποίηση της περιβαλλοντικής τέχνης σε κοινωνικές ομάδες και την ανάγκη για ένταξη τέτοιου είδους τέχνης στην εκπαίδευση. Επιπροσθέτως, εξετάζονται πρακτικές προσεγγίσεις για την ενσωμάτωση της Trash Art στο πρόγραμμα μαθημάτων του νηπιαγωγείου και του δημοτικού, αυτό επιτυγχάνεται μέσω παραδειγμάτων. Τα παραδείγματα αυτά είναι δραστηριότητες και πρακτικές προσεγγίσεις. Αυτές οι δραστηριότητες περιλαμβάνουν την αναγνώριση ανακυκλώσιμων και μη υλικών, την ανάλυση και συζήτηση περιβαλλοντικών ζητημάτων και τη συνεργατική δημιουργία έργων τέχνης. Τα αποτελέσματα διεξάγονται μέσω ποιοτικής έρευνας που στηρίζεται σε διαλόγους με μαθητές. Η έρευνα ολοκληρώνεται με τη μελέτη περίπτωσης Trash Art. Τέλος, αναδεικνύονται οι προοπτικές ανάπτυξης και οι προτάσεις περαιτέρω έρευνας σε αυτό το πεδίο.

**Λέξεις κλειδιά:** Τέχνη σκουπιδιών, Παιδαγωγικό υλικό, Τέχνη σκουπιδιών ως παιδαγωγικό υλικό.

## **ABSTRACT**

This research approaches the role of Trash Art as a pedagogical tool and examines its practical use in education. In addition, the role of Trash Art and the possibilities it offers in the pedagogical process are analyzed, with an emphasis on the emotional world of students, creative expression, the development of critical thinking, and the highlighting of environmental issues. At a theoretical level, the historical development of Trash Art and the risks it entails at the level of its application are analyzed. The utilization of environmental art in social groups and the need for the inclusion of such art in education is reviewed. In addition, practical approaches to integrating Trash Art into the kindergarten and primary school curriculum are considered, this is achieved through examples. These examples are activities and practical approaches. These activities include identifying recyclable and non-recyclable materials, analyzing and discussing environmental issues, and collaboratively creating artwork. The results are conducted through qualitative research based on dialogues with students. The research concludes with the Trash Art case study. Finally, the prospects for development and the proposals for further research in this field are highlighted.

**Keywords:** Trash Art, Pedagogical Material, Trash Art as a Pedagogical Material.

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται το φαινόμενο της Trash Art και εξετάζει τον πολυποίκιλο ρόλο της, σε παιδαγωγικό και κοινωνικό επίπεδο. Επίσης, εμβαθύνει στην εξερεύνηση της Trash Art ιστορικά, κοινωνικά, παιδαγωγικά και μελετά την πρακτική εφαρμογή της στην εκπαίδευση. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της παρατήρησης του τρόπου με τον οποίο αξιοποιούνται τα απορρίμματα από τους μαθητές. Παρατηρείται ο τρόπος με το οποίο συμβάλει η Trash Art στην προώθηση της δημιουργικής σκέψης και την περιβαλλοντική συνείδηση. Η μελέτη αυτή επιδιώκει να συμβάλει στη συζήτηση γύρω από εναλλακτικές εκπαιδευτικές μεθοδολογίες.

Ως εκ τούτου, η παρούσα ερευνητική εργασία προσπαθεί να αποσαφηνίσει τις πολύπλευρες διαστάσεις της Trash Art, εμβαθύνοντας στο ιστορικό της πλαίσιο, τις θεωρητικές βάσεις της και την πρακτική εφαρμογή της σε διάφορα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα. Η εις βάθος ανάλυση που πραγματοποιείται πάνω στην πρακτική εφαρμογή του αντίκτυπου της τέχνης αυτής στη γνωστική ανάπτυξη, την κοινωνικο-περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και τη συμμετοχή των μαθητών, επιδιώκει να αναδείξει τη σημασία της ενσωμάτωσης της Trash Art ως παιδαγωγικού εργαλείου στις σύγχρονες εκπαιδευτικές πρακτικές. Επιπλέον, διανθίζοντας τη μεταμορφωτική δύναμη των απορριπτόμενων υλικών, η παρούσα διατριβή επιδιώκει να αναδείξει τις δυνατότητες της Trash Art στη διαμόρφωση μιας πιο βιώσιμης, καινοτόμου και ολιστικής προσέγγισης στην εκπαίδευση.

Αρχικά, γίνεται μια ιστορική αναδρομή στην έννοια της Trash Art, με σκοπό να εντοπιστεί η αρχική της προέλευση στην ιστορία και οι συνθήκες κάτω από τις οποίες διαμορφώθηκε. Αναλύεται η αντιφατική φύση αυτής της τέχνης, που αφενός αντλεί έμπνευση από τα απόβλητα και αφετέρου απολαμβάνεται αισθητικά. Παράλληλα, εξετάζονται οι κίνδυνοι που συνδέονται με τη χρήση απορριπτόμενων υλικών. Στη συνέχεια, επισημαίνεται η ανάγκη για ένταξη μορφών τέχνης που ασχολούνται με οικολογικά ζητήματα στην εκπαίδευση, προκειμένου να προωθηθεί ένα καλύτερο και πιο βιώσιμο μέλλον. Σε πρακτικό επίπεδο, παρουσιάζεται ένα παράδειγμα εφαρμογής της Trash Art ως καλλιτεχνικής μορφής σε μαθητές δημοτικού. Στο πλαίσιο αυτό, οι μαθητές εξοικειώνονται με την έννοια της Trash Art, αναγνωρίζουν και συλλέγουν ανακυκλώσιμα υλικά, και τελικά δημιουργούν έργα με τη χρήση αυτών των υλικών. Κατά τη διάρκεια αυτών των διαδικασιών, παρατηρούνται οι φυσικές αντιδράσεις, τα συναισθήματα και οι σχέσεις των μαθητών, καθώς και η κατάστασή τους πριν και μετά την παρέμβαση. Το ίδιο πρόγραμμα εφαρμόζεται και στο νηπιαγωγείο.

Ως παιδαγωγικό υλικό ορίζεται οποιοδήποτε εργαλείο ή πόρος που χρησιμοποιείται από εκπαιδευτικούς και γονείς για τη διδασκαλία, την εκπαίδευση και την ανάπτυξη των παιδιών. Τα παιδαγωγικά υλικά μπορεί να είναι από παιχνίδια και παζλ έως βιβλία, πίνακες, ηλεκτρονικοί πόροι και εκπαιδευτικά λογισμικά προγράμματα. Στόχος του παιδαγωγικού υλικού είναι να διευκολύνει την εκμάθηση, να προωθήσει την κατανόηση και να ενισχύσει τις δεξιότητες και τις γνώσεις των παιδιών σε

διάφορους τομείς όπως η γλωσσική ανάπτυξη, ο αριθμητικός υπολογισμός, οι επιστήμες, η τέχνη και άλλα. Ένα καλό παιδαγωγικό υλικό είναι σχεδιασμένο έτσι ώστε να είναι διασκεδαστικό και εκπαιδευτικό αλλά ταυτόχρονα, να μπορεί να ενθαρρύνει το παιδί να εξερευνήσει και να μάθει μέσα από την εμπειρία. Σε αυτό, έχει καθοριστική σημασία το έργο του εκπαιδευτή-συντονιστή.

Η εκπόνηση της παρούσας εργασίας στηρίζεται στο γεγονός ότι υπάρχει κενό στην εξέταση του είδους τέχνης Trash Art ως παιδαγωγικού υλικού αλλά και η αξιοποίησή της σε πρακτικό επίπεδο. Τα ερωτήματα που πρόκειται να απαντηθούν είναι: 1) Μπορεί να αξιοποιηθεί η Trash Art ως αποτελεσματικό παιδαγωγικό υλικό; 2) Ποια είναι τα αποτελέσματα της αξιοποίησής της σε πρακτικό επίπεδο; 3) Ποιος είναι ο κοινωνικός αντίκτυπος της ενασχόλησης με την Trash art στην εκπαίδευση;

## 1. Trash Art

Η τέχνη της Trash Art δημιουργείται χρησιμοποιώντας ανακυκλώσιμα υλικά και αντικείμενα που συχνά θεωρούνται απορρίμματα. Οι καλλιτέχνες που ασχολούνται με αυτή τη μορφή τέχνης εξερευνούν τη δημιουργική δυνατότητα της ανακύκλωσης, προσφέροντας έργα που αναδεικνύουν την ομορφιά και την αξία αυτών των υλικών. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, η Trash Art προωθεί την πρακτική της βιωσιμότητας και της ανακύκλωσης, ενθαρρύνοντας την ευαισθητοποίηση για τα περιβαλλοντικά ζητήματα και ανανεώνοντας τη σχέση των ανθρώπων με αντικείμενα καθημερινής χρήσης. Επομένως, η Trash Art αποτελεί έναν τρόπο έκφρασης που προάγει την ανακύκλωση, τη δημιουργικότητα και την περιβαλλοντική συνείδηση.

Στην Trash Art, η ποικιλία των υλικών και οι συνδυασμοί είναι εξαιρετικά πολλαπλοί και εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις προσωπικές επιλογές και τη δημιουργικότητα του κάθε καλλιτέχνη. Πολλές φορές, οι επιλογές των καλλιτεχνών εξαρτώνται από τα υλικά στα οποία μπορεί να έχει πρόσβαση κάθε καλλιτέχνης και τη δυνατότητα επεξεργασίας τους. Πολλές φορές, αυτές οι επιλογές εξαρτώνται και από το μήνυμα που επιθυμεί να μεταφέρει ο καλλιτέχνης στους θεατές, επιλέγοντας ορισμένα υλικά και κατά συνέπεια αποκλείοντας άλλα. Παρόλα αυτά, η γενικότερη φιλοσοφία κινείται γύρω από την αξιοποίηση ανακυκλώσιμων ή απορριμματικών υλικών.

Μερικά από τα υλικά που χρησιμοποιούνται στην Trash Art είναι το χαρτί, το χαρτόνι, τα πλαστικά μπουκάλια, τα καπάκια, και τα μεταλλικά στοιχεία. Από ηλεκτρονικά συστήματα, φαίνεται να αξιοποιούνται καλώδια, εξαρτήματα ηλεκτρονικών και πλακέτες κυκλώματος. Επίσης, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ξύλινα κομμάτια, υλικά κατασκευής, όπως τσιμέντο (μπετόν), ρούχα και υφάσματα. Τα φυσικά υλικά, δηλαδή αυτά που προέρχονται από τη φύση, είναι χαρακτηριστικά της Land Art, ωστόσο μπορούν να συναντηθούν και στην Trash Art. Μερικά από αυτά τα υλικά είναι τα κλαδιά και τα φύλλα. Τέλος, μπορούμε να συναντήσουμε υλικά καθημερινής χρήσης, όπως παλιά βιβλία και κομμάτια κεραμικών.

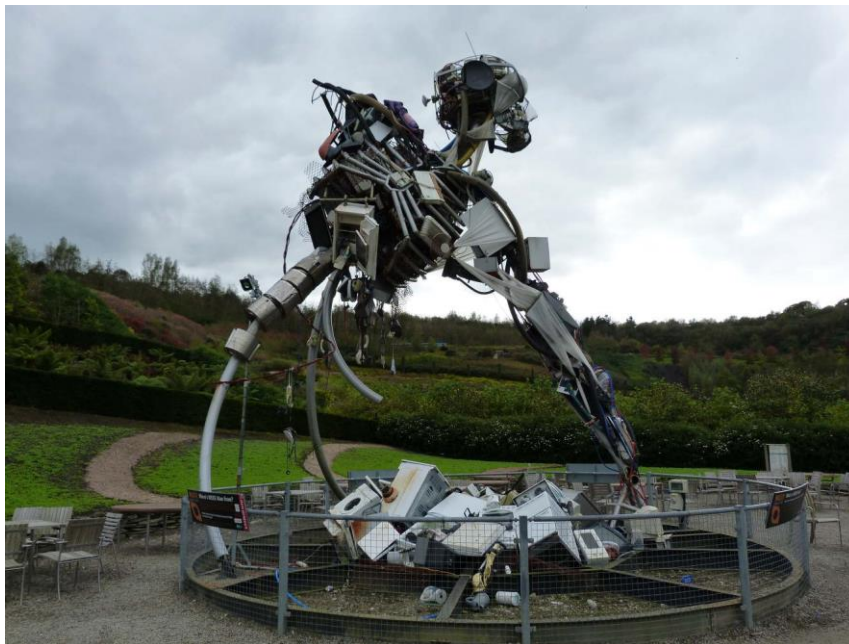
Στα πλαίσια της Trash Art έχουν δημιουργηθεί αξιοσημείωτα έργα, πολλά εκ των οποίων υπογραμμίζουν τη δημιουργικότητα και την ανακύκλωση. Μερικά από αυτά είναι:





*Πιν. 1.1 HA Schult - “Action Trash People”*

Το πρώτο έργο που παρουσιάζεται στον Πίνακα 1.1 (HA Schult), πρόκειται για μία δημιουργία η οποία αποτελείται από 100 Trash People σε φυσικό μέγεθος από ανακυκλώσιμα αντικείμενα, θρυμματισμένα δοχεία, ηλεκτρονικά απορρίμματα και άλλα σκουπίδια. Ο καλλιτέχνης μέσω αυτού θέλησε να δηλώσει την κριτική του στάση στη συνεχή ανθρώπινη κατανάλωση. Τα έργα αυτά ταξίδεψαν σε διάφορα μεγάλα τουριστικά αξιοθέατα.



*Πιν. 1.2 Paul Bonomini - “WEEE Man”*

Στον Πίνακα 1.2 (Paul Bonomini), απεικονίζεται ένα γιγαντιαίων διαστάσεων έργο το οποίο φτάνει σε ύψος τα 7,2 μέτρα. Πρόκειται για ένα έργο κατασκευασμένο από ηλεκτρονικά απορρίμματα 3,3 τόνων, που δημιουργήθηκε από τον καλλιτέχνη Paul Bonomini. Το έργο θέλει να δείξει την ποσότητα των οικιακών ηλεκτρονικών απορριμμάτων που παράγονται.



*Πιν. 1.3 Studio Swine - "Sea Chair"*

Στον παραπάνω Πίνακα 1.3. (Studio Swine), παρουσιάζεται το έργο "Sea Chair". Ένα έργο κατασκευασμένο εξ ολοκλήρου από πλαστικό το οποίο είναι ανακτημένο από τους ωκεανούς. Με τη βοήθεια ντόπιων ψαράδων, το πλαστικό συλλέχτηκε και έγινε σκαμπό στη θάλασσα. Το Studio Swine το δημιούργησε ως μέρος του έργου τους για την ευαισθητοποίηση για την υπερκατανάλωση πλαστικού. Επίσης, συνεχώς στοχεύουν στη συλλογή και άλλων πλαστικών από τους ωκεανούς και στη δημιουργία περισσότερων σκαμπό.

### **1.1. Απορρίμματα στην καλλιτεχνική πράξη**

Η Trash Art βρίσκεται ανάμεσα σε δύο πόλους: από τη μία, η τέχνη, και από την άλλη, τα σκουπίδια. Η τέχνη αυτοπροσδιορίζεται σε αντίθεση με τα σκουπίδια και μέσω της ταύτισης με αυτά. Έτσι, η τέχνη είναι στα σκουπίδια και τα σκουπίδια στην τέχνη. Σύμφωνα με την αρχή της εναλλαξιμότητας των αντίθετων κατηγοριών, η

τέχνη μπορεί να δημιουργήσει σκουπίδια και τα σκουπίδια τέχνη. Επιπλέον, η τέχνη είναι σοβαρή και μόνιμη, ενώ τα σκουπίδια είναι εφήμερα και ελαφριά. Η τέχνη αποκαλύπτει και τα σκουπίδια κρύβουν. Η τέχνη είναι μια νέα πραγματικότητα, και τα σκουπίδια μια παλιά πραγματικότητα ανασκευασμένη. Η τέχνη είναι μοναδική και αυθεντική, ενώ τα σκουπίδια είναι τυπικά και μηχανικά. Η τέχνη είναι ιστορία και τα σκουπίδια νοσταλγία. Η τέχνη είναι αλήθεια, ενώ τα σκουπίδια είναι ψέματα.

Στην πραγματικότητα, αυτές είναι αντιφατικές καταστάσεις που αποτελούν συμπλήρωμα η μία για την άλλη, αποτελούν δύο έννοιες μη-αντιθετικές· η μία έρχεται να ολοκληρώσει την άλλη. Γλωσσικά, θα μπορούσε να ερμηνευτεί ότι η τέχνη αγωνίζεται με τα σκουπίδια προς κάποια αισθητική καθαρότητα. Η τέχνη παράγει τα δικά της σκουπίδια ως απαραίτητη προϋπόθεση για την ύπαρξή της και δεν κλείνεται σε ένα σύστημα που θα σήμαινε εντροπία, αλλά επιβιώνει σε αντιφάσεις. Η κατάληξη στα σκουπίδια μπορεί να ερμηνευτεί και ως ένα είδος λύτρωσης.

Για πολλούς ιστορικούς τέχνης και πολιτιστικούς κριτικούς, το θέμα των σκουπιδιών και της τέχνης συνδέεται διακριτά με αντικείμενα τέχνης ή εγκαταστάσεις που κατασκευάζονται από άχρηστα υλικά που προέρχονται από παλιατζίδικα ή τον δρόμο, όπου μετατρέπονται σε έργα τέχνης μέσω της αλλοίωσης και της παρουσίας τους σε μια γκαλερί, όπου οτιδήποτε μπορεί να γίνει εμπόρευμα. Η επαναχρησιμοποίηση και η ανακύκλωση των απορριμμάτων έχουν γίνει συμβατικές οικονομικές πρακτικές για τους καλλιτέχνες όπως αναφέρει ο Boldrick (2015), ενώ η μετατροπή τους σε εμπόρευμα τέχνης γεννά ορισμένα ερωτήματα. Ποια είναι η επίδραση του έργου στους θεατές; Αποκτούν άραγε κάποιου είδους αισθητική αξία, ώστε τα σκουπίδια να μην είναι πλέον σκουπίδια; Είναι απλώς μια αναδιαμόρφωση και μετεγκατάσταση απορριμμάτων; Η μορφή της αναπαράστασής του θεάματος, τοποθετείται για τον θεατή στο ίδιο επίπεδο με τα σκουπίδια ή έχει γίνει κάτι άλλο;

Το *History Zero* (2013) του Στέφανου Τσιβόπουλου, είναι ένα έργο που ανέλαβε να εκπροσωπήσει την Ελλάδα στη Μπιενάλε της Βενετίας το 2013. Το κινηματογραφικό έργο, χωρισμένο σε τρία μέρη, παρουσίαζε τρεις χαρακτήρες που συνδεόντουσαν με τη διαδικασία συλλογής: ένα μετανάστη που συλλέγει παλιοσίδερα σε ένα καλάθι αγορών σούπερ μάρκετ, έναν καλλιτέχνη που συλλέγει εικόνες και κέρδη από τη συλλογή παλιοσίδερων του μετανάστη που τυχαία φωτογράφησε ενώ ήταν απομακρυσμένος ο μετανάστης, και μια πλούσια γυναίκα συλλέκτη που φτιάχνει λουλούδια από χαρτονομίσματα, τα οποία στη συνέχεια πετάει και μετέπειτα τα λουλούδια αυτά εντοπίζει ο μετανάστης τη στιγμή που ήταν απομακρυσμένος και το καλάθι του φωτογραφιζόταν από τον καλλιτέχνη που συλλέγει εικόνες.

Το καλάθι αγορών, γεμάτο με μεταλλικά αντικείμενα, εμφανίζεται σε μια πρόσκληση έκθεσης σε ένα από τα συρτάρια της γυναίκας που φτιάχνει λουλούδια από χαρτονομίσματα, τα οποία θεωρεί άχρηστα και απλά ζωγραφισμένα χαρτιά. Η

κατάσταση του καλαθιού αγορών αλλάζει στα τρία επεισόδια: πρώτον, είναι σκουπίδια, δεύτερον, γίνεται παροδικό αντικείμενο σε κυκλοφορία και, τέλος, γίνεται ανθεκτικό. Το "History Zero" διερευνά τον ρόλο του χρήματος και της συλλογής, αλλά κυρίως εφιστά την προσοχή στην αξία των σκουπιδιών και στην αμφισβητούμενη φύση τους.

Υπάρχουν περιπτώσεις όπου τα σκουπίδια συλλέγονται για να δημιουργηθεί ένα έργο τέχνης, με σκοπό να μεταφέρουν στο θεατή την αίσθηση της κλίμακας των απορριμμάτων που συγκεντρώνονται καθημερινά. Άλλα έργα προάγουν την ανακύκλωση και μέσω της θέασής τους από το κοινό μπορεί να παραχθεί ειρμός σκέψεων σχετικά με το τέλος των αγαθών, κάτι που σπάνια λαμβάνεται υπόψη κατά την αγορά και μετέπειτα απόρριψη των αντικειμένων.

Η σκόπιμη απεικόνιση καταστροφής σκουπιδιών σε έργα τέχνης συνδέεται λιγότερο με την καθημερινή ή προσωρινή παραγωγή απορριμμάτων και περισσότερο με την ιδέα ότι η πληθώρα υλικών αντικειμένων είναι περιττή για την ανθρώπινη ζωή. Πολλοί καλλιτέχνες ενσωματώνουν καταστροφικές πράξεις στην πρακτική τους για να αναδείξουν την εφήμερη φύση του υλικού κόσμου, αλλά το κάνουν επίσης για να εξερευνήσουν την έννοια των αποβλήτων σε μια διαφορετική φάση.

Η αυτοκαταστροφική τέχνη προσφέρει στους θεατές την εμπειρία να παρακολουθήσουν το θάνατο του έργου τέχνης είτε την ίδια στιγμή (ζωντανά) είτε μέσω τεκμηρίωσης. Τέλος, υπάρχουν και καλλιτέχνες που αντιμετωπίζουν τα έργα τέχνης που δημιουργούν ως δάνειο από την κανονική ροή των σκουπιδιών· έτσι αποθανατίζουν το έργο και στη συνέχεια το επιστρέφουν στη ροή του, ήτοι στην ανακύκλωση.

## **1.2. Ιστορική Εξέλιξη της Trash Art**

Η Trash Art δημιουργεί την εντύπωση μιας νέας τάσης στον χώρο της τέχνης ή ότι δημιουργήθηκε για να ενσωματώσει τα σκουπίδια στην τέχνη. Παρόλο που αυτή τη στιγμή η Trash Art έχει ένα συγκεκριμένο είδος συνάφειας, η ίδια η ιδέα δεν αποτελεί καινοτομία και η κατηγορία αυτή συναντάται και σε πολύ παλαιά έργα. Η Trash Art αποτελεί μια ιδιαίτερη μορφή τέχνης, καθώς δεν έχει ξεκάθαρα και σαφή όρια. Θα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει ότι αποτελεί εξέλιξη, μορφή, ή είδος που προέρχεται από άλλα κινήματα και είδη τέχνης, ακόμα και από καλλιτεχνικές συνήθειες. Ένα από τα κινήματα που προηγούνται της Trash Art είναι αυτό της Found Art, το οποίο χρονολογείται στη δεκαετία του 1950. Παρά το γεγονός ότι το κίνημα ξεκίνησε τότε, έργα που ανήκουν σε αυτό εμφανίστηκαν από το 1917.

Μια μικρή αναδρομή στην ιστορία δείχνει ότι το 1917, ο Γάλλος καλλιτέχνης Marcel Duchamp εισήγαγε το έργο Fountain (1917). Αυτό το έργο θεωρείται το πρώτο κομμάτι της Found Art. Βλέπουμε καλλιτέχνες να εντάσσουν σκουπίδια σε έργα σε όλη την ιστορία. Ένα ορόσημο στο χώρο της τέχνης αποτελούν οι αρχές του 20ού



αιώνα, όταν η τέχνη άρχισε να μοιάζει περισσότερο με την καθημερινή ζωή. Σε αυτό συνέβαλε και η χρήση κοσμικών αντικειμένων και νέων τεχνικών στα έργα. Έτσι βλέπουμε τους Μπρακ και Πικάσο να φτιάχνουν κολάζ ενσωματώνοντας και πεταμένα στοιχεία όπως κομμάτια υφάσματος ή σχοινιά.

Παρόμοιες προθέσεις συναντώνται και μεταξύ των ντανταϊστών, οι οποίοι αξιοποίησαν αντικείμενα που είχαν ανευρεθεί και έγιναν σχολιαστές του καταναλωτισμού και του βιομηχανισμού. Μετά τη δεκαετία του 1920, αρχίζουν να καταρρίπτονται κανόνες για το πώς πρέπει να μοιάζει η τέχνη και από τι πρέπει να φτιάχεται. Φαίνεται ότι η μεταπολεμική περίοδος λειτουργεί ως εξέγερση που σημαίνει την αντιμετώπιση της πραγματικότητας με τον πιο άμεσο τρόπο.

Ο Γερμανός καλλιτέχνης και διάσημος ντανταϊστής Kurt Schwitters ήταν γνωστός για τα κολάζ έργα του, όπως το "Picture with Light Center" (Bild mit heller Mitte) (1919). Το έργο αυτό δημιουργήθηκε μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο ως ένα ελπιδοφόρο κομμάτι που δείχνει πώς η καταστροφή μπορεί να τροφοδοτήσει τη δημιουργία. Παρουσιάζει πώς κομμάτια διαφήμισης, κομμάτια από εφημερίδες, ξύλα, σκουπίδια και αστικά συντρίμια μπορούν να συνδυαστούν σε κάτι νέο και όμορφο. Το έργο του Robert Rauschenberg θεωρείται το πρώτο παράδειγμα της Pop Art. Τα έργα "Bed" (1955) και "First Landing Jumb" (1961) συμπεριλαμβάνουν αντικείμενα και αφηρημένη ζωγραφική.

Η χρήση απορριπτόμενων αντικειμένων και άλλων υπολειμμάτων αποτελεί τη μετάβαση από την Found Art στην Junk Art. Το έργο Homage to New York (1960) του Jean Tinguely ήταν ένα κομμάτι εγκατάστασης κατασκευασμένο από εξαρτήματα ποδηλάτου και άλλα πεταμένα αντικείμενα. Σχεδιάστηκε για να αυτοκαταστρέφεται και σήμερα έχουν απομείνει μόνο υπολείμματα. Αντιπροσωπεύει μια πλήρη μετάβαση, από τα σκουπίδια σε ένα περίπλοκο κομμάτι εγκατάστασης και πίσω στα βασικά εξαρτήματά του, μετά την αυτοκαταστροφή. Ο César Baldaccini χρησιμοποίησε μια υδραυλική πρέσα για να συνθλίψει αντικείμενα που βρέθηκαν, ώστε να δημιουργήσει το γλυπτό του. Το Compression Ricard (1962) είναι ένα από τα πιο διάσημα παραδείγματα αυτής της δουλειάς. Αυτά τα άχρηστα αυτοκίνητα και άλλα εξαρτήματα μετατράπηκαν σε αυτοτελή γλυπτά.

Η εξέλιξη της Trash Art θεωρείται ότι ξεκινά με τον Duchamp και τους καλλιτέχνες που εργάζονται με το Found Art στις αρχές του 20ου αιώνα. Όπως προαναφέρθηκε, ο Πικάσο, όπως και άλλοι ντανταϊστές που εργάζονταν με το κολάζ, προώθησαν την παράδοση της Found Art και το Κίνημα της Junk Art στη δεκαετία του 1950. Τα έργα που χρησιμοποίησαν τις παραδόσεις και των δύο δημιούργησαν το νέο κύμα που ονομάζεται Trash Art.

Η Trash Art έρχεται συχνά σε αντίθεση με τη φύση. Το έργο του Damien Hirst, A Thousand Years (1990), δημιουργήθηκε από: γυαλί, ατσάλι, καουτσούκ σιλικόνης, βαμμένη ινσανίδα μέσης πυκνότητας, κεφάλι αγελάδας, αίμα, μύγες, σκουλήκια,

μεταλλικά πιάτα, βαμβάκι, ζάχαρη και νερό. Ο Hirst χρησιμοποίησε ένα κεφάλι αγελάδας ως αναπόσπαστο συστατικό για αυτό το έργο, και σκουλήκια που εκκολάπτονται σε μύγες και αναδύονται από το ένα μέρος του έργου στο άλλο, το οποίο περιέχει το κεφάλι αγελάδας στο πάτωμα και έναν ζυγό από πάνω του. Τα παραπάνω στοιχεία χρησιμοποιούνται για να δημιουργηθεί ένα έργο που προκαλεί έντονα συναισθήματα στους θεατές.

Στις σύγχρονες κοινωνίες, ο όρος "trash(y)" ιστορικά αναφέρεται σε σπασμένα, σχισμένα ή χωρίς αξία υλικά. Τα υλικά που αξιοποιούνται είναι κυρίως περισσεύματα από τον δημόσιο χώρο, όπως οικιακά σκουπίδια, πλαστικά απορρίμματα ή βαρέλια σκουπιδιών. Σε μεταφορικές καταστάσεις, τα σκουπίδια μπορούν επίσης να υποδηλώνουν μια ανεπιθύμητη ή μειονεκτική κοινωνική θέση (λευκά σκουπίδια, ενδύματα που αποτελούν σκουπίδια) (Rutten, E. & Vos, R. 2023). Στη φράση "κουλτούρα σκουπιδιών", εννοείται η ψυχαγωγία που καταναλώνεται γρήγορα και απορρίπτεται (Rutten, E. & Vos, R. 2023). Στα ψηφιακά μέσα, η Trash Art έχει αποκτήσει νέο νόημα. Οι καλλιτέχνες που εργάζονται σε αυτό το είδος συχνά παίρνουν υπάρχουσες ψηφιακές εικόνες για να δημιουργήσουν κολάζ ή να χρησιμοποιήσουν τις εικόνες που βρήκαν ως καμβά.

Η ιστορία λοιπόν της Trash Art έχει ρίζες που ανάγονται στις πρωτοποριακές κινήσεις του Ντανταϊσμού και του Υπερρεαλισμού του 20ού αιώνα. Οι καλλιτέχνες αυτών των κινήσεων χρησιμοποίησαν συχνά αχρησιμοποίητα ή βρώμικα αντικείμενα για να δημιουργήσουν κομμάτια που προκαλούν σκέψη και αναταραχή. Αργότερα, κατά τη διάρκεια του κινήματος της Περιβαλλοντικής Τέχνης τις δεκαετίες του 1960 και του 1970, οι καλλιτέχνες άρχισαν να ενσωματώνουν ανακυκλώσιμα υλικά και απορρίμματα στα έργα τους, προωθώντας την έννοια της βιώσιμης τέχνης. Από τότε, η Trash Art έχει εξελιχθεί ως ένας τρόπος έκφρασης που ενισχύει την ανακύκλωση, την αειφορία και την κοινωνική συνείδηση μέσα από τη δημιουργία έργων τέχνης που αναδεικνύουν την ομορφιά και την αξία των απορριμμάτων.

### **1.3. Κίνδυνοι της Trash Art**

Η δημιουργία και η χρήση της τέχνης των σκουπιδιών μπορεί να εκθέσει τους ανθρώπους σε επικίνδυνες ουσίες. Επιπλέον, υπάρχει πιθανότητα να προκύψουν αλλεργικές αντιδράσεις, οι οποίες μπορεί να επηρεάσουν είτε τον καλλιτέχνη είτε το κοινό που θα έρθει σε επαφή με το έργο. Για παράδειγμα, τα παλαιότερα εξαρτήματα ηλεκτρονικών υπολογιστών και άλλων ηλεκτρονικών συσκευών μπορεί να περιέχουν μόλυβδο και άλλες χημικές ουσίες, οι οποίες είναι τοξικές και περιέχονται συχνά στα εσωτερικά των ηλεκτρονικών συσκευών. Παραδείγματα τέτοιων ουσιών είναι τα βαρέα μέταλλα, τα επιβραδυντικά φλόγας, οι αντιστατικοί παράγοντες ή οι πλαστικοποιητές. Κάθε αντικείμενο έχει συγκεκριμένους όρους χρήσης και διαμορφώνεται έτσι ώστε να μην απελευθερώνονται τοξικές ουσίες στο περιβάλλον των ανθρώπων. Τα κατεστραμμένα αντικείμενα (πεταμένα, αποσυρθέντα λόγω

βλάβης, κατεστραμμένα από κάποιον που θέλει να τα μετατρέψει σε τέχνη) είναι πολύ πιθανό να είναι τοξικά.

Το έργο πολυμέσων Rare Earthenware του Unknown Field Division παρουσιάστηκε ως μέρος της Πρώτης Διεθνούς Μπιενάλε Κεραμικής στην Κεντρική Κίνα, στο Μουσείο Henan το 2016-17. Το έργο αποτελείται από μια ταινία και τρία βάζα σε στυλ δυναστείας Μινγκ<sup>1</sup>, τα οποία δημιουργήθηκαν από ποσότητα τοξικών αποβλήτων που παράγονται από ένα smartphone, ένα φορητό υπολογιστή και μια μπαταρία αυτοκινήτου. Ο πηλός για τα βάζα συλλέχτηκε από την απορροή απορριμμάτων ενός εργοστασίου που εξευγενίζει ορυκτά σπάνιων γαιών στη Μογγολία.

Όπως αναφέρει η LeBel (2020), τα βάζα συγκεντρώνουν μια σειρά από φαινομενικά αντιφατικές χρονικές στιγμές: τη βραχυπρόθεσμη διάρκεια ζωής των σύγχρονων διαρκών καταναλωτικών αγαθών (smartphone, υπολογιστές και αυτοκίνητα), η οποία περιλαμβάνει τον γρήγορο κύκλο εργασιών που προκαλείται από την προγραμματισμένη και ενσωματωμένη απαξίωση, την παρατεταμένη και ασταθή τοξικότητα των υλικών που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή αυτών των προϊόντων και την υποτιθέμενη αιώνια «διαχρονικότητα» της ωραίας τέχνης. Όταν η τοξική λάσπη, που συνήθως επηρεάζει χαμηλόμισθους εργαζόμενους σε φτωχές χώρες, χρησιμοποιείται για τη δημιουργία αντικειμένων υψηλής τέχνης, φέρνει αυτή την τοξικότητα στους χώρους του ελίτ κόσμου, οι οποίοι τυπικά θεωρούνται ασφαλείς από τέτοιου είδους εκθέσεις.

#### **1.4. Βιωσιμότητα και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Καλλιτεχνική Εκπαίδευση**

Το εύρος των περιβαλλοντικών προβλημάτων που απειλούν την υγεία του κόσμου αυξάνεται μέρα με τη μέρα. Η ανθρώπινη επίδραση στη φύση προκαλεί μη αναστρέψιμες ζημιές σε φυσικούς πόρους, όπως το λιώσιμο των παγετώνων, τη ρύπανση των υδάτινων πόρων πόσιμου νερού, την άνοδο της στάθμης της θάλασσας και τις διαταραχές στο οικοσύστημα, και έχει φέρει στην επιφάνεια νέες ασθένειες. Οι επιδράσεις αυτές άρχισαν να γίνονται αντιληπτές από το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα, αλλά οι διεξοδικές συζητήσεις ξεκίνησαν από τη δεκαετία του 1970. Αρχίζει να τονίζεται περισσότερο το περιβάλλον, η κοινωνική και οικονομική βιωσιμότητα, και η εκμάθηση της ζωής στη φύση. Όλα αυτά έχουν αρχίσει και αποτελούν μέρος της κοινωνικής ευθύνης. Τα τελευταία χρόνια, η βιώσιμη σκέψη και πράξη έχουν γίνει ένα πρωταρχικό παράδειγμα για τα Ηνωμένα Έθνη (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, [UNESCO], 2012).

---

<sup>1</sup> Η δυναστεία των Μινγκ ήταν η δυναστεία που κυβέρνησε την Κίνα από το 1368 έως το 1644.

Η βιωσιμότητα ορίζεται ως «αυτό που μπορεί να διατηρηθεί με την πάροδο του χρόνου» (Heinberg, 2016), ή ως έννοια που εκφράζει τη «συνέχεια» και έχει αρχίσει να εμφανίζεται συχνά τα τελευταία χρόνια. Σύμφωνα με τον Heinberg (2016), σήμερα γίνεται αντιληπτή ως μια νέα έννοια που χρονολογείται από την αρχαιότητα και υπάρχει στις παραδόσεις πολλών λαών. Για τα Ηνωμένα Έθνη, η βιωσιμότητα απαιτεί μακροπρόθεσμο σχεδιασμό για να καταστεί ο κόσμος πιο βιώσιμος. Η αειφορία, όταν συνδυάζεται με την έννοια της ανάπτυξης, συχνά ερμηνεύεται ως αλλαγή. Με άλλα λόγια, για να υπάρξει βιώσιμη ανάπτυξη, πρέπει να υπάρξει προοδευτική θετική αλλαγή.

Στην έκθεση «Our Common Future» (γνωστή ως έκθεση Brundtland) της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη του 1987, η «Αειφόρος Ανάπτυξη» σημαίνει την ικανοποίηση των αναγκών των σημερινών γενεών χωρίς να υπονομεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες. Σήμερα, η «Αειφόρος Ανάπτυξη» συζητείται σε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, συμπεριλαμβανομένης της αειφόρου γεωργίας, της βιώσιμης παραγωγής και κατανάλωσης, της βιώσιμης εκπαίδευσης, της βιώσιμης δημοκρατικής κοινωνίας, και του βιώσιμου σχεδιασμού. Η αειφόρος ανάπτυξη βασίζεται στην ιδέα ότι οι άνθρωποι αξίζουν μια υγιή και παραγωγική ζωή σε αρμονία με τη φύση.

Τα Ηνωμένα Έθνη έχουν οραματιστεί τη βιώσιμη ανάπτυξη ως το σημείο τομής του κύκλου όπου οι διαστάσεις της «Κοινωνίας», του «Περιβάλλοντος» και της «Οικονομίας» συμπλέκονται (The United Nations Economic Commission for Europe, 2009). Στην απλούστερη μορφή της, αυτό σημαίνει: να είσαι μια ευημερούσα κοινωνία ή να βελτιώσεις την ποιότητα ζωής στην κοινωνία. Απαιτεί την κατανάλωση υγιεινών και ασφαλών τροφίμων, νερού και παροχή καθαρού αέρα. Αυτό είναι δυνατό μόνο σε ένα υγιές περιβάλλον. Με άλλα λόγια, η προστασία του περιβάλλοντος είναι ένα σημαντικό μέρος της διαδικασίας της βιώσιμης ανάπτυξης και η απομόνωση των ανθρώπων από αυτήν είναι αδιανόητη.

Ωστόσο, στο πλαίσιο του παραδείγματος της βιωσιμότητας, εκτός από την προστασία και τη βελτίωση του περιβάλλοντος, υπάρχουν πολλές αξίες, όπως οι θεμελιώδεις ελευθερίες, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η ισότητα και τα πολύπλοκα και δύσκολα ζητήματα προς επίλυση, στο περιβαλλοντικό, κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο. Για παράδειγμα, η φτώχεια, ο άνθρωπος, η υγεία, η κλιματική αλλαγή, η ξηρασία, η κοινωνική δικαιοσύνη. Αυτά τα ζητήματα είναι αρκετά περίπλοκα και απαιτούν μακροπρόθεσμες λύσεις (UNESCO, 2012). Για το λόγο αυτό, τα Ηνωμένα Έθνη ζήτησαν να συνδεθεί η αειφόρος ανάπτυξη με την εκπαίδευση και κήρυσαν την περίοδο μεταξύ 2005 και 2014 ως «Δεκαετία της Εκπαίδευσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη» προκειμένου να διασφαλιστεί το όραμα «Εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (ESD)» (UNESCO, 2005).



Στο πλαίσιο αυτό, τα τελευταία χρόνια, η UNESCO έχει ενώσει διεθνείς οργανώσεις καλλιτεχνικής εκπαίδευσης (InSEA, IDEA, ISME, WDA), μέσω του θεματικού πλαισίου «Εκπαίδευση στην Τέχνη για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη», που ιδρύθηκε από τον Παγκόσμιο Σύλλογο Τεχνών Εκπαίδευσης. Έτσι, έχει αρχίσει να επισημαίνεται η αναγκαιότητα της διάρθρωσης προγραμμάτων καλλιτεχνικής εκπαίδευσης για την αύξηση της ευαισθησίας στη βιολογική, κοινωνική και πολιτιστική ποικιλομορφία, καθώς και για την ανάπτυξη κοινωνικής δικαιοσύνης, οικολογικής και περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης.

Στην πραγματικότητα, μετά τη δεκαετία του 1970, πολλές πρακτικές που υποστηρίζουν τη βιωσιμότητα έχουν παρατηρηθεί στον κόσμο της τέχνης. Σύμφωνα με τους Bafra και Colombo (2016), οι αναπαραστάσεις της φύσης στην τέχνη ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένες κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η αναπαράσταση της φύσης στην τέχνη έχει επίσης συνδεθεί άμεσα με τις κοινωνικές και πολιτικές αντιλήψεις για τη φύση (Bafra και Colombo, 2016). Σήμερα, φαίνεται ότι ένας σημαντικός αριθμός σύγχρονων καλλιτεχνών έχουν διαφορετικές ερμηνείες όσον αφορά τη συσχέτιση της τέχνης και της οικολογίας. Για παράδειγμα, θέματα όπως η κοινωνική οικολογία, ο οικολογικός φεμινισμός και η οικολογική αποκατάσταση είναι προσεγγίσεις που αντιμετωπίζουν παγκόσμια και περιβαλλοντικά προβλήματα σε διαφορετικά πλαίσια.

Πολλοί καλλιτέχνες χρησιμοποιούν την τέχνη τους για να εξερευνήσουν πώς μπορούν να διατηρηθούν οι υγιεινοί τρόποι ζωής. Για παράδειγμα, ο Mel Chin, στο έργο του με τίτλο "Revival Field", το οποίο συνέθεσε το 1990, είχε στόχο να αναζωογονήσει το έδαφος, καθαρίζοντας το από χημικά απόβλητα. Από την άλλη, ο Andy Goldsworthy επιλέγει για τα έργα του ευαίσθητα, εφήμερα αντικείμενα από τη φύση και τα τοποθετεί σε φυσικό περιβάλλον με τρόπο που η μητέρα φύση μπορεί να καταστρέψει (Hollis, 1997).

Πολλοί σύγχρονοι καλλιτέχνες, όπως ο Goldsworthy, προτιμούν να εργάζονται με ασυνήθιστα υλικά στη φύση, ενώ ορισμένοι καλλιτέχνες επαναχρησιμοποιούν τα απόβλητα υλικά. Η Tressa Prisbrey δημιούργησε ένα χωριό από ανακυκλωμένα υλικά και μπουκάλια απορριμμάτων στην Simi Valley της Καλιφόρνιας. Χρησιμοποίησε υλικά ανακύκλωσης σε όλα τα κτίρια του χωριού, συμπεριλαμβανομένων των πεζοδρομίων. Σχεδόν 10.000 γυάλινες φιάλες χρησιμοποιήθηκαν σε αυτή τη μακροχρόνια εργασία, η οποία πραγματοποιήθηκε μεταξύ 1956 και 1981. Με την πάροδο του χρόνου, το «χωριό των μπουκαλιών», που ήταν σε φυσικό μέγεθος, μετατράπηκε σε μουσείο ανακύκλωσης με έντονο ενδιαφέρον από το κοινό.

Ορισμένοι σύγχρονοι καλλιτέχνες προσπαθούν να επιτύχουν πολιτιστική αποκατάσταση. Επιλέγουν να χρησιμοποιούν κείμενα και σύμβολα στα έργα τους για να ευαισθητοποιήσουν το κοινό, ενώ τείνουν να συμμετέχουν σε δραστηριότητες με ευρεία συμμετοχή μέσω παραστάσεων. Φυσικά, εδώ είναι δυνατό να

διαφοροποιηθούν οι εκφράσεις των καλλιτεχνών με πολλά παραδείγματα. Στην πραγματικότητα, αυτή η ποικιλομορφία στον κόσμο της τέχνης μπορεί να ενσωματωθεί με την εκπαίδευση για αειφόρο ανάπτυξη, επειδή η διαφορετικότητα στο όραμα της UNESCO για ποιοτική εκπαίδευση περιγράφεται ως στοιχείο που αυξάνει την ικανότητα μάθησης και σκέψης.

Στον οδηγό με τίτλο «Εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη» που ετοίμασε η UNESCO (2012) για εκπαιδευτικούς, αναφέρεται ότι η βιωσιμότητα μπορεί να διδαχθεί ανεξαρτήτως κλάδου και μπορεί να αποτελέσει μέρος μιας διεπιστημονικής εκπαίδευσης. Προβλέπει ότι ο εκπαιδευόμενος είναι στο επίκεντρο και ότι η αποδοχή γνώσεων και εμπειριών και η χρήση διαφορετικών τεχνικών μάθησης και διδασκαλίας, σύμφωνα με τις εκάστοτε ανάγκες των εκπαιδευόμενων, είναι τα βασικά στοιχεία της εκπαίδευσης για τη βιώσιμη ανάπτυξη ως μορφή κοινωνικής ισότητας. Επιπλέον για να μπορούν τα παιδιά να είναι δημιουργικά και να μπορούν να ονειρεύονται ένα καλύτερο μέλλον, πρέπει να επωφελούνται από τη συζήτηση, την ανάλυση, την αξιολόγηση, την τέχνη, το δράμα και τα παιχνίδια.

Σε μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε με μαθητές δημοτικού, λαμβάνοντας υπόψη ότι η βιώσιμη αλλαγή δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί χωρίς ένα βιώσιμο περιβάλλον, διεξήχθη ένα πρόγραμμα διδασκαλίας με έμφαση στο περιβάλλον και τη φύση. Για να επιτευχθεί μεγαλύτερη συμμετοχή και συναισθηματική αντίληψη από τους μαθητές, χρησιμοποιήθηκαν έργα καλλιτεχνών που σχετίζονται με τη χρήση φυσικών και απορριπτόμενων αντικειμένων, με διάφορες εφαρμογές στη φύση, με την ισότητα μεταξύ γενεών, με πολιτικές ανακύκλωσης, με τη χρήση νερού και εδάφους, καθώς και με καταναλωτικές συνήθειες.

Στόχος ήταν να επιτευχθεί αλλαγή στη γνώση, στα συναισθήματα και στη συμπεριφορά. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, οι καλλιτεχνικές δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν εντός αυτής είχαν ως αποτέλεσμα οι μαθητές να γνωρίσουν τη φύση και να κατανοήσουν τη σημασία της, συνειδητοποιώντας την ομορφιά που φέρνει η τέχνη στη φύση και το περιβάλλον, καθώς και ανακαλύπτοντας την ποικιλομορφία στην τέχνη. Τέλος, παρατηρήθηκε ότι προκλήθηκε διάθεση για διόρθωση, καθώς οι μαθητές ανέπτυξαν ιδέες ότι όμορφα πράγματα μπορούν να δημιουργηθούν από οτιδήποτε μέσω της τέχνης και άρχισαν να έχουν μια πιο υπεύθυνη στάση προς τις μελλοντικές γενιές και να αντιλαμβάνονται τα περιβαλλοντικά προβλήματα με ευέλικτο τρόπο.

### **1.5. Ο ρόλος της Trash Art στη σύγχρονη κοινωνία**

Ο ορισμός της τέχνης ως πνευματικού-κοινωνικού φαινομένου πηγάζει από τον επικοινωνιακό χαρακτήρα της. Ο καλλιτέχνης δημιουργεί με συγκεκριμένες προθέσεις, απευθυνόμενος σε ένα κοινό που είναι πρόθυμο και ικανό να συγκινηθεί και να κατανοήσει τα μηνύματά του (Γέμετου, 2015). Οι δημιουργοί επηρεάζονται από το κοινωνικό, ιστορικό και πολιτισμικό περιβάλλον τους, όπου ζουν και

εργάζονται, και το έργο τέχνης έχει τη δυνατότητα να επηρεάζει τις κοινωνικές ομάδες, προτείνοντας τρόπους σκέψης αλλά και αξίες. Η τέχνη, θα μπορούσαμε να πούμε, είναι ένα φαινόμενο πνευματικό που δημιουργείται στα πλαίσια κοινωνικών ομάδων ως μέσο έκφρασης και επικοινωνίας ιδεών, σκέψεων και αξιών. Η Trash Art διαδραματίζει έναν πολυποίκιλο ρόλο σε κοινωνικό και εκπαιδευτικό επίπεδο. Στον κοινωνικό τομέα, λειτουργεί ως ένα μέσο που προωθεί την ανακύκλωση και τη βιωσιμότητα, ενισχύοντας την ευαισθητοποίηση για τα περιβαλλοντικά ζητήματα και προωθώντας την ανακύκλωση και την αειφορία. Επιπλέον, δημιουργεί μια πλατφόρμα για την έκφραση κοινωνικών μηνυμάτων και την αντίδραση σε θέματα κοινωνικής δικαιοσύνης και πολιτικής.

Τα έργα που συναντάμε στην Trash Art περιλαμβάνουν πολλά μηνύματα τα οποία είναι κατά βάση κοινωνικά. Πολλές φορές, ο δημιουργός εκφράζει τη δική του αγανάκτηση σχετικά με τα επίκαιρα περιβαλλοντικά και οικολογικά ζητήματα. Η ιδανική ανταπόκριση του παραλήπτη είναι, φυσικά, η ευαισθητοποίηση και η σκέψη περί ατομικής ευθύνης. Αυτό που θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια μαζική αλλαγή και βελτίωση είναι η δράση. Σε άλλες περιπτώσεις, οι δημιουργοί δεν αποσκοπούν να μεταφέρουν κάποιο μήνυμα ή να προκαλέσουν κάποιο είδος ευαισθητοποίησης και δράσης, αλλά προσπαθούν να αποδείξουν ότι από τα σκουπίδια μπορούν να δημιουργηθούν έργα υψηλής αισθητικής. Η Trash Art, όπως κάθε άλλη μορφή τέχνης, προσφέρει στον αποδέκτη μια αισθητική εμπειρία. Ωστόσο, υπάρχουν και έργα που οπτικά δεν προσφέρουν αισθητική εμπειρία, αλλά το επιτυγχάνουν με τις αξίες και τα ηθικά διδάγματα που περιέχουν. Η αντίληψη αυτού του είδους εμπειρίας εξαρτάται από τον αποδέκτη και από τις ηθικές αξίες που το διέπουν.

Οι πρωτοβουλίες για δημιουργία τέχνης βλέπουν τα σκουπίδια ως μέσο, υποστηρίζοντας την ιδέα ότι τα έργα με σκουπίδια είναι ζωντανά, εφήμερα και βρίσκονται σε μια κατάσταση συνεχούς αλλαγής. Αυτό το φαινόμενο παρατηρείται και στην Ιταλική Arte Povera, η οποία αποτέλεσε «την αφετηρία της προσπάθειας για αλλαγή της φύσης της τέχνης, εξάλειψη των τεχνοτροπικών κλισέ και διαφορετική προσέγγιση του έργου τέχνης από το κοινό». Αυτή η προσέγγιση επαναλαμβάνεται και στην εννοιολογική τέχνη, η οποία θεωρεί ότι η διάρθρωση μιας καλλιτεχνικής ιδέας αρκεί ως έργο τέχνης, υπονοώντας ότι οι ανησυχίες όπως η αισθητική, η έκφραση, η ικανότητα και η εμπορευσιμότητα ήταν άσχετα πρότυπα με τα οποία συνήθως κρίνεται η τέχνη. Μετά το 1980, η χρήση των σκουπιδιών και ανακυκλωμένων υλικών στην τέχνη αντανάκλα τον κόσμο. Στη συνέχεια αυτής της περιόδου, παρατηρούμε την άνοδο της περιβαλλοντικής τέχνης και την αύξηση της συνείδησης για τα οικολογικά ζητήματα.

Η Trash Art αποτελεί πλέον τίτλο σε εκθέσεις τέχνης που πραγματοποιήθηκαν την δεκαετία του 1990 στις Ηνωμένες Πολιτείες. Μια δεκαετία γεμάτη με σημαντικά πολιτικά γεγονότα, η δεκαετία του 1990 έφερε ένα είδος τέχνης στο οποίο τα σκουπίδια και τα συνηθισμένα αντικείμενα ήταν πρακτικώς το νέο κανονικό, με σκοπό να μεταδώσουν ωμά συναισθήματα και έννοιες νεωτερισμού. Η σύνδεση

μεταξύ του καλλιτέχνη και του έργου του στην Trash Art φαίνεται να γίνεται ακόμη πιο στενή από ό,τι συνήθως. Είναι μια σχέση που καθορίζεται έντονα από τις περιστάσεις, γεωγραφικές και κοινωνικές, και έρχεται να διηγηθεί μια πολύ σαφή ιστορία για τους ανθρώπους και τους ίδιους τους καλλιτέχνες. Ιδιαίτερη είναι επίσης η σχέση του έργου με το κοινό του. Οι θεατές ξανασυνδέονται με ένα πράγμα που είχαν ήδη εγκαταλείψει, αυτό που τώρα τους δείχνει μια διαφορετική πλευρά του εαυτού τους, πολλές φορές πιο όμορφη από πριν. Οι καλλιτέχνες γίνονται αληθινοί σωτήρες και συλλέκτες των περιπτώσεων της κοινωνίας, δημιουργώντας ένα προσεκτικό αρχείο που περιλαμβάνει ισχυρές δηλώσεις. Η ιδέα της επαναχρησιμοποίησης και της νέας ζωής σε κάτι που έχει απορριφθεί έχει τόσο πρακτικό όσο και ψυχολογικό περιεχόμενο, καθώς δημιουργεί έναν ισχυρό συμβολισμό και αξία στην ανθρώπινη εμπειρία, το οποίο δεν πρέπει να αγνοηθεί.

### **1.6. Παραδείγματα Πρακτικής Εφαρμογής Περιβαλλοντικής Τέχνης**

Η Trash Art γεννιέται από τα σκουπίδια ή από αντικείμενα που έχουν απορριφθεί. Όπως είναι γνωστό, τα σκουπίδια του ανθρώπινου είδους καταλήγουν στη φύση. Έτσι, η Trash Art έχει έναν οικολογικό αντίκτυπο σε συνάρτηση με τον αισθητικό. Στην Trash Art, τα έργα έχουν μια δημιουργική ερμηνεία λόγω της αμφίσημης σχέσης ανθρώπου-φύσης και τέχνης-σκουπιδιών. Διάφορες έρευνες αποδεικνύουν την αξία της ενασχόλησης των ανθρώπων με τέτοιου είδους τέχνες που φέρνουν σε επαφή τον άνθρωπο με τη φύση.

Καθώς η Γη υποφέρει από την κλιματική αλλαγή, την υπερθέρμανση του πλανήτη και την ανευθυνότητα των κατοίκων της, οι περιβαλλοντικοί ακτιβιστές προτείνουν ότι οι κάτοικοι της Γης πρέπει να συμμετέχουν σε κοινωνικές δράσεις για να έχουν μεγαλύτερη συνείδηση και συμπόνια για τον εαυτό τους και τους υπολοίπους στις σχέσεις τους με τη Γη. Οι συγγραφείς Summer και Yermakov (2023), συμμετείχαν σε πέντε εβδομαδιαίες συνεδρίες για να επωφεληθούν από τη θεραπεία οικολογικής τέχνης, υποβοηθούμενης από τη φύση. Τα θέματα που προέκυψαν περιλάμβαναν ένταση-έλεγχο, υποταγή-κυριαρχία, ανοχή-οικειότητα, συναισθήματα συμπόνιας και χωρισμό-υποχώρηση. Αυτά τα θέματα αντικατοπτρίζουν αυτό που συχνά αναπτύσσεται τόσο στη σχέση θεραπευτή-ατόμου όσο και στους κατοίκους της Γης ως αυτορυθμιζόμενοι οργανισμοί.

Οι Koltz (2022) υποστηρίζουν πως η τέχνη, σε συνδυασμό με τη φύση, παρέχει πολυάριθμα θεραπευτικά οφέλη για τη μείωση του άγχους και την ανάσχεση της γήρανσης των ηλικιωμένων. Ο συνδυασμός αυτός μπορεί φυσικά να έχει ευεργετικές ιδιότητες σε άτομα κάθε ηλικίας. Οι ίδιοι αναφέρουν στο άρθρο τους πέντε δραστηριότητες οικολογικής τέχνης που πρέπει να χρησιμοποιηθούν στο πλαίσιο της ατομικής ή οικογενειακής συμβουλευτικής. Αντιμετωπίζεται το άγχος και η διαδικασία γήρανσης, και προβάλλονται τα πολυάριθμα θεραπευτικά οφέλη της φύσης για τη γήρανση και για την οικογένεια.

Η φύση, σε συνδυασμό με την τέχνη, αυξάνει την αυτοέκφραση, την κοινωνική δέσμευση και την αισθητηριακή διέγερση. Οι δραστηριότητες που βασίζονται στη φύση μειώνουν το άγχος και το στρες, ενώ αναδημιουργούν σκοπό και νόημα, χρησιμοποιώντας τις μεταφορές που υπάρχουν στη φύση. Οι προτεινόμενες δραστηριότητες επικεντρώνονται σε θέματα που αφορούν τη φύση, με στόχο τη μείωση του άγχους και την αναπροσαρμογή της γήρανσης, τόσο για άτομα όσο και για οικογένειες. Νωρίτερα, η Brucker (2016), σε ένα κεφάλαιο του βιβλίου της, παρουσιάζει τις προσπάθειες ενός θεραπευτή τέχνης να συλλάβει, να θεωρητικοποιήσει και τελικά να εξασκήσει την οικολογική θεραπεία.

Ενώ παρουσιάζεται ένα εκλεκτικό μοντέλο εργασίας σε αυτό τον κλάδο των θεραπευτικών εκφραστικών/δημιουργικών τεχνών, θα πρέπει να σημειωθεί ότι αυτή είναι μία από πολλές προσεγγίσεις. Ο συγγραφέας εισάγει θεωρητικές έννοιες και προβληματίζεται για την ανάγκη θεραπείας με οικολογικές τέχνες και τον πιθανό αντίκτυπό της σε άτομα που υποφέρουν από την καθημερινή υπερφόρτωση της αστικής ζωής, καθώς και σε όσους ζουν με χρόνιες και οξείες ψυχικές νόσους. Εξετάζονται ιστορικά προηγούμενα της θεραπείας με οικολογικές τέχνες, συμπεριλαμβανομένων των παγανιστικών θρησκειών που βασίζονται στη γη, καθώς και διάφορων σχολών ψυχολογίας και ψυχοθεραπείας. Δίνονται παραδείγματα για τις πρακτικές εφαρμογές της θεραπείας με οικολογικές τέχνες από κάθε μία από αυτές τις σχολές σκέψης, με αποτέλεσμα μία εξελισσόμενη και δυναμική προσέγγιση για την κατανόηση και την εξάσκηση αυτής της μεθόδου.

Η Τσεβρένη (2022) εξερευνά τις δυνατότητες της διεπιστημονικής ζώνης που δημιουργείται όταν η τέχνη συναντά την περιβαλλοντική εκπαίδευση στην Ανθρωποκαίνια. Μοιράζεται τα ευρήματα ενός προγράμματος οικολογικής τέχνης που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο ενός μαθήματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, όπου οι μαθητές ενθαρρύνθηκαν να δημιουργήσουν έργα οικολογικής τέχνης, να διερευνήσουν περιβαλλοντικά προβλήματα/ζητήματα μέσω της τέχνης και να επικοινωνήσουν τα ευρήματά τους με την τάξη. Η έρευνα στοχάζεται στα έργα τέχνης των μαθητών και αποκαλύπτει τα περιβαλλοντικά προβλήματα και ζητήματα που ήταν σημαντικά για αυτούς. Επιπλέον, συζητά τέσσερις διαστάσεις της οικολογικής συνείδησης των μαθητών που προέκυψαν: α) κριτική για την οικολογική κρίση και υπερκατανάλωση, β) σχέση ανθρώπου-φύσης, γ) ενσυναίσθηση για τα μη ανθρώπινα όντα και δ) όραμα για ένα οικολογικό μέλλον. Στην εργασία αναδεικνύεται η ανάγκη για μια βιωματική και δημιουργική παιδαγωγική διαδρομή στη διαδικασία ενδυνάμωσης της οικολογικής συνείδησης, στον τομέα της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.

Η ανθρωπόκαινος εποχή<sup>2</sup> συζητήθηκε και στην εργασία της Cucuzzella (2021). Συγκεκριμένα εξετάζονται μια σειρά από εγκαταστάσεις τέχνης και σχεδιασμού στο δημόσιο χώρο που στοχεύουν στην ευαισθητοποίηση ή την ενεργοποίηση της αλλαγής σχετικά με πιεστικά οικολογικά ζητήματα. Τέτοιου είδους εργασίες τείνουν να επιρρίπτουν την περιβαλλοντική ευθύνη στους ώμους του μεμονωμένου πολίτη, με στόχο να τον εκπαιδεύσουν αλλά και να τον εμπλέξουν στην εποχή του Ανθρωποκαίνου. Το πώς και τι στοχεύουν να επιτύχουν αυτά τα έργα αποτελεί το κλειδί για την καλύτερη κατανόηση των μέσων μεταφοράς γνώσης και των πιθανών παραγόντων αλλαγής στην Ανθρωποκαίνια. Αυτή η εργασία διερευνά τρεις περιπτώσεις με τους ακόλουθους τρόπους: (1) τη δυνατότητά τους να αυξήσουν την ευαισθητοποίηση ή να ενεργοποιήσουν την αλλαγή συμπεριφοράς, (2) πόσο καλά μπορούν να καταστήσουν ορατές τις καταστροφικές καταστάσεις, οι οποίες είναι άορατες στους περισσότερους ανθρώπους και (3) πόσο καλά επιτρέπουν τη συστημική αλλαγή σε αυτές τις καταστροφικές καταστάσεις. Από την ανάλυση των τριών περιπτώσεων που εξετάστηκαν, προέκυψε ότι είναι επιτυχείς στο να βοηθήσουν στην ευαισθητοποίηση και ακόμη και στην αλλαγή της ατομικής συμπεριφοράς. Επιπλέον, είναι αποτελεσματικές στο να καταστήσουν ορατές τις άορατες καταστάσεις. Ωστόσο, δεν είναι σε θέση να προκαλέσουν οποιαδήποτε συστημική αλλαγή.

Στο τρίπτυχο άνθρωπος-φύση-τέχνη προκύπτουν αξιοσημείωτα θέματα. Οι ενέργειες του ανθρώπου, επιβαρυντικές για τη φύση, αποτελούν πηγή ενασχόλησης από τους ίδιους τους ανθρώπους, είτε μέσω ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης, είτε μέσω ψυχαγωγίας. Συχνά, αυτές οι δραστηριότητες μεταφέρουν ένα κοινωνικό μήνυμα και προκαλούν ευαισθητοποίηση των υπολοίπων και των ίδιων των ενδιαφερομένων. Οι έρευνες δείχνουν, λοιπόν, ότι η ενασχόληση με την οικολογική τέχνη μπορεί να είναι αποτελεσματική στην ανάπτυξη μιας θετικής σχέσης μεταξύ ανθρώπου και Γης, και, συνεπώς, στην προστασία της. Όταν η φύση συνδυάζεται με την τέχνη, συμβάλλει στην έκφραση, την κοινωνική δέσμευση και δράση, καθώς και στην αισθητική έκφραση και διέγερση. Επιπλέον, βοηθά στη θεραπεία της ψυχής και στη μείωση του άγχους. Ενθαρρύνεται η κριτική στάση απέναντι στην υπερκατανάλωση και η ενσυναίσθηση για τα μη ανθρώπινα όντα. Ωστόσο, όλα αυτά τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα προκύπτουν μόνο μέσα από μια συστηματική ενασχόληση μεταξύ τέχνης και φύσης.

Στο εκπαιδευτικό πεδίο, η Trash Art παρέχει ένα διασκεδαστικό και πρακτικό περιβάλλον μάθησης που ενθαρρύνει τη δημιουργικότητα, την κριτική σκέψη και την εφευρετικότητα. Μέσω της ανακύκλωσης υλικών και της δημιουργίας τέχνης, οι

---

<sup>2</sup> Η ανθρωπόκαινος εποχή (ή ανθρωπόκαινο) είναι μια προτεινόμενη γεωλογική εποχή που χρονολογείται από την έναρξη σημαντικών ανθρώπινων επιπτώσεων στη γεωλογία και τα οικοσυστήματα της Γης, συμπεριλαμβανομένων, ενδεικτικά, της ανθρωπογενούς κλιματικής αλλαγής.



μαθητές εκπαιδεύονται όχι μόνο σε καλλιτεχνικές δεξιότητες, αλλά και στην ανάπτυξη συνείδησης για την προστασία του περιβάλλοντος και τη βιώσιμη ζωή. Επιπλέον, προάγει την ενσωμάτωση διαπολιτισμικών και κοινωνικών θεμάτων στην εκπαιδευτική διαδικασία, προσφέροντας ένα πλούσιο πεδίο ανάπτυξης για τους μαθητές.

### **1.7. Ο κοινωνικός ρόλος Trash Art σε σχέση με την Εκπαίδευση**

Ο κοινωνικός ρόλος της Trash Art σε σχέση με την εκπαίδευση είναι σημαντικός, καθώς προάγει την ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης εκπαιδευτικής εμπειρίας. Μέσω της Trash Art, οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να εξερευνήσουν τη δημιουργικότητά τους και να αναπτύξουν κριτική σκέψη, καθώς εμπλέκονται σε πρακτικές δραστηριότητες ανακύκλωσης και δημιουργίας τέχνης. Μέσω αυτής της διαδικασίας, εκπαιδεύονται για τη σημασία της βιώσιμης ζωής και της προστασίας του περιβάλλοντος. Επιπλέον, η Trash Art προάγει τη συνεργασία και την ομαδική εργασία, ενισχύοντας τις κοινωνικές δεξιότητες και την αίσθηση κοινότητας μεταξύ των μαθητών. Αυτό ενισχύει την αντίληψή τους για την αλληλεξάρτηση και την ανάγκη για συνεργασία στην επίλυση κοινωνικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων. Μέσω αυτής της συνειδητοποίησης, οι μαθητές αναπτύσσουν ένα πιο ευαίσθητοποιημένο και προσανατολισμένο από ευθύνη όραμα για την κοινωνία και το περιβάλλον.

Η Trash Art, σε σχέση με το περιβάλλον και την ανακύκλωση στην εκπαίδευση, αναδεικνύει τη σπουδαιότητα της βιώσιμης πρακτικής και της προστασίας του περιβάλλοντος μέσω της τέχνης. Μέσω της Trash Art, οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να ανακαλύψουν την αξία της ανακύκλωσης και της επαναχρησιμοποίησης υλικών μέσω της δημιουργίας και ανασύνθεσης καινούργιων έργων τέχνης. Μέσω αυτής της διαδικασίας, οι μαθητές κατανοούν τον αντίκτυπο των απορριμμάτων στο περιβάλλον και την ανάγκη για αειφόρο διαχείριση των πόρων. Αναπτύσσουν επίγνωση για την περιβαλλοντική κρίση και τη σημασία της δράσης για τη μείωση των απορριμμάτων και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

Πέρα από την πτυχή της ανακύκλωσης, η ανάλυση αυτή επισημαίνει τη σπουδαιότητα της δημιουργίας ενός περιβάλλοντος μάθησης που ενθαρρύνει την παραγωγική δημιουργικότητα και την ανάπτυξη κριτικής σκέψης σχετικά με την αειφορία και την προστασία του περιβάλλοντος. Μέσω αυτής της διαδικασίας, οι μαθητές εκπαιδεύονται όχι μόνο ως δημιουργοί τέχνης, αλλά και ως πολίτες που συνεισφέρουν στη βιώσιμη ανάπτυξη της κοινωνίας. Η Τέχνη, όπως και η Επιστήμη, αποτελεί έναν ασφαλή δρόμο για την αποκάλυψη της αλήθειας, έναν αξιόπιστο τρόπο προσέγγισης της γνώσης και συγχρόνως έκφρασης του κόσμου και του πολιτισμού του. Εφόσον οι τέχνες βοηθούν στην καλύτερη αφομοίωση των επιστημών, αξίζει να μελετηθούν μερικοί από τους τρόπους με τους οποίους δομείται και επικοινωνείται η επιστήμη.

Η επιστήμη χρησιμοποιεί συμβολικά και σημειωτικά συστήματα αναπαραστάσεων και χρησιμοποιεί συγκεκριμένες αλλά διαφορετικές σημασίες για τις καθημερινές λέξεις, κάνοντάς τη να μοιάζει συχνά με «μάθηση μιας ξένης γλώσσας» (Braund, 2019). Στην εκπαίδευση των Φυσικών Επιστημών χρησιμοποιούνται σύμβολα μαθηματικών, χημείας και φυσικής και αυτοί οι τρόποι επικοινωνίας μπορούν να δημιουργήσουν σημαντικά εμπόδια στη μάθηση των μαθητών, που δεν παρουσιάζονται σε άλλα σχολικά μαθήματα. Έτσι, η επικοινωνία μέσω μιας ποικιλίας οπτικών, προφορικών και εναλλακτικών τρόπων γραπτής γλώσσας, προερχόμενα από τις τέχνες, προσφέρει τρόπους άρσης των φραγμών που οι μαθητές δυσκολεύονται να υπερκεράσουν. Σε πολλές τάξεις του δημοτικού σχολείου ανά τον κόσμο, βλέπει κανείς κινητά τηλέφωνα και πλανήτες από πεπιεσμένο χαρτί να κρέμονται από τις οροφές. Στα μαθήματα χημείας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, μπορεί κανείς να δει μοριακά μοντέλα από πλαστελίνη και μπαστούνια για κοκτέιλ. Στα μαθήματα βιολογίας βλέπουν φυτικά κύτταρα φτιαγμένα από πλαστικές σακούλες και κόλλα ταπετσαρίας.

Όλες αυτές είναι εναλλακτικές λύσεις έναντι των συνηθισμένων τρόπων διδασκαλίας των φυσικών επιστημών. Στην τάξη των φυσικών επιστημών κυριαρχεί το επεξηγηματικό κείμενο, που αντιπροσωπεύει την κυριαρχία στα μαθήματα φυσικών επιστημών της σύγκρισης, της περιγραφής, της αλληλουχίας, της λίστας, της αιτίας, του αποτελέσματος και της λύσης προβλημάτων. Σε διάφορες μελέτες ισχυρίζονται ότι το αφηγηματικό κείμενο είναι πιο κοινό στην εμπειρία της ζωής των μαθητών (από ταινίες, μυθιστορήματα και προφορική αφήγηση) και είναι λιγότερο αφηρημένο από το εκθετικό κείμενο στην οργάνωση της γνώσης. Η χρήση του στα μαθήματα φυσικών επιστημών μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερη ενσυναίσθηση με την επιστήμη και πιο αποτελεσματική γνωστική μάθηση. Φυσικά, αυτή η άποψη δεν επικεντρώνεται μόνο στις εικαστικές τέχνες, αλλά είναι αντιπροσωπευτική όλων των ειδών τέχνης, καθώς όλες οι μορφές τέχνης μπορούν να δώσουν σπουδαία αποτελέσματα εάν αξιοποιηθούν στη διδασκαλία των φυσικών επιστημών και όχι μόνο.

Σε έρευνα που διεξήγαγαν οι Τσιλιμένη και Μαγουλιώτης σε παιδιά νηπιαγωγείου, συμπέραναν ότι, τα περισσότερα νήπια με την ολοκλήρωση των εικαστικών έργων που τους ανέθεσαν να δημιουργήσουν, είχαν την επιθυμία να αφηγηθούν το δημιούργημά τους. Τα παιδιά, όταν αφηγούνται ιστορίες που αναδύονται από το περιεχόμενο των εικαστικών έργων τους, περιγράφουν χώρους και δράσεις των ηρώων τους, αναπτύσσουν ιστορίες με επεισόδια και σχέσεις μεταξύ αυτών. Τα νήπια, στα οποία προσφέρονται ευκαιρίες να μιλήσουν για τις εικαστικές τους δημιουργίες, αφενός αναπτύσσουν την αφηγηματική τους ικανότητα, και μάλιστα περισσότερο όταν τους ζητηθεί να δημιουργήσουν μια ιστορία για το περιεχόμενο των εικαστικών έργων τους. Αφετέρου, οι αφηγήσεις τους είναι πιο ολοκληρωμένες όσον αφορά τα αφηγηματικά χαρακτηριστικά. Από τα αποτελέσματα της έρευνας, οι



μελετητές οδηγήθηκαν στην υπόθεση ότι εάν ο εκπαιδευτικός κατά τη διάρκεια των εικαστικών δημιουργιών ωθήσει τα νήπια να εμπλουτίζουν τα έργα τους, αυτό θα ενισχύσει και τις αφηγηματικές τους ικανότητες.

Η τέχνη εξηγείται ως μια προσπάθεια δημιουργίας ευχάριστων μορφών (Ersoy, 1995). Η προσπάθεια δημιουργίας λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο της αισθητικής ανησυχίας. Τα προϊόντα τέχνης δημιουργούνται σύμφωνα με τις ανάγκες των ατόμων και των κοινωνιών, και σήμερα, με την τεχνολογία και τις μεταβαλλόμενες συνθήκες διαβίωσης, η ανάγκη για καλλιτεχνική εκπαίδευση έχει προκύψει σε διάφορες μορφές (Ayaydin & Mercin, 2013). Οι ανάγκες των ανθρώπων ποικίλλουν ανάλογα με την ηλικία, και αυτή η διαφορά αντανακλάται και στην τέχνη. Επιπλέον, προκαλεί την ανάδυση της τέχνης με διαφορετικές μεθόδους και τεχνικές.

Η τέχνη, ανεξάρτητα από το ότι εμφανίζεται σε διαφορετικούς τομείς, ενώνεται για κοινούς σκοπούς. Ένα από τα σημεία σύνδεσης των τύπων τέχνης είναι η ανησυχία για ομορφιά και αισθητική. Είναι σημαντικό να μεταφέρουμε στον αποδέκτη τα συναισθήματα και τις επιθυμίες που πρέπει να εκφραστούν στο πλαίσιο της αισθητικής αξίας. Η έκφραση που σχετίζεται με την τέχνη αποκτά σημασία για τη μετάδοση των επιθυμιών στον αποδέκτη, και η έκφραση των ονείρων και των συναισθημάτων ενός ατόμου μέσω της οπτικοποίησής τους με την τέχνη γίνεται αναγκαιότητα και εκφράζεται μέσω της πράξης της δημιουργίας (Buyurgan & Buyurgan, 2012).

Με αποτελεσματικά προϊόντα τέχνης αναδύονται τα συναισθήματα του ατόμου και της κοινωνίας, και ως αποτέλεσμα, τα άτομα μπορούν να βρουν τον εαυτό τους σε έργα τέχνης. Επιπλέον, η τέχνη όχι μόνο ενεργοποιεί τα συναισθήματα και την ευαισθησία, αλλά διεγείρει και τις ψυχικές διεργασίες με τις γνωστικές και συναισθηματικές της πτυχές (Yolcu, 2009). Όταν ένα έργο τέχνης περιγράφει χαρές, ενθουσιασμούς, πόνους, και σε περίπτωση που ο αναγνώστης, θεατής ή ακροατής έχει βιώσει κάτι από αυτά, αισθάνεται ικανοποίηση διότι τα συναισθήματά του γίνονται κατανοητά, και νιώθει κομμάτι του έργου, εκφράζεται μέσω αυτού, και όλα αυτά οδηγούν σε χαλάρωση και ψυχική ηρεμία. Επομένως, η τέχνη χρησιμεύει ως θεραπεία, προστατεύοντας την ψυχική υγεία, διαμορφώνονται συνειδητές κοινωνίες με υγιείς ανθρώπους. Ο Read (1981) συνόψισε τη σημασία της τέχνης στην κοινωνία με το ρητό «Η τέχνη είναι ένας τέτοιος μηχανισμός που εφαρμόζεται στη ζωή που χωρίς αυτόν, οι κοινωνίες θα έχαναν την ισορροπία τους».

Από αυτήν την οπτική γωνία, η εκπαίδευση κατέχει σημαντική θέση στην ανάπτυξη κοινωνιών που αποτελούνται από ανθρώπους οι οποίοι προσαρμόζονται, αναπτύσσονται και ερμηνεύουν τις συνθήκες της εποχής μας. Η καλλιτεχνική εκπαίδευση είναι σημαντική στο εκπαιδευτικό σύστημα μιας χώρας, καθώς προάγει μια διαφορετική κατεύθυνση στην ανθρώπινη προσωπικότητα. Δεδομένου ότι η τέχνη δεν απευθύνεται μόνο στο μυαλό των ανθρώπων, αλλά και στην καρδιά τους, οφείλει

να εφαρμόζεται σε κάθε τομέα της διδασκαλίας, λαμβάνοντας υπόψη τα αναπτυξιακά στάδια των παιδιών, ιδιαίτερα στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα. Ο σκοπός της αξιοποίησης των τεχνών στην εκπαίδευση δεν είναι η άμεση μεταφορά γνώσης στους μαθητές. Στόχος είναι να εξασκηθεί ο μαθητής στο να παρατηρεί, να ερευνά, να πειραματίζεται, να φαντασιώνεται και να κάνει τους δικούς του συσχετισμούς, μέσω των συναισθημάτων που τον διέπουν. Η όλη διαδικασία χρησιμοποιεί διάφορα ερεθίσματα μέσω των τεχνών, και η εφαρμογή όλων των παραπάνω πρακτικών μπορεί σταδιακά να οδηγήσει τους μαθητές να διαμορφώσουν το δικό τους σύστημα αξιών.

Σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης εκπονούνται προγράμματα και γίνονται σχέδια για την ανάπτυξη και την αλλαγή στα παιδιά. Ένα από τα σχέδια που γίνονται για την ανάπτυξη των παιδιών είναι η καλλιτεχνική εκπαίδευση. Για τα παιδιά αναπτυξιακής ηλικίας, η καλλιτεχνική εκπαίδευση είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη της δημιουργικότητας και των ικανοτήτων, εκτός από τις φυσικές διαδικασίες ανάπτυξης των παιδιών. Η δημιουργικότητα αποτελεί μια σφαιρική πράξη, εφόσον αποτελεί μια συμπεριφορά που είναι ικανή να παράγει μια νέα ιδέα ή ένα προϊόν και επιπλέον, μπορεί να ανακαλύψει ένα νέο τρόπο κατανόησης, να αναπτυχθεί σταδιακά μέσα από αυτή και τέλος, να συνδέεται με έναν ιδιαίτερο τύπο περιβάλλοντος, στενά συνδεδεμένο με το πολιτιστικό και κοινωνικό περιβάλλον του ατόμου, επομένως, οι θετικές ενισχύσεις είναι αναγκαίες.

Το να δημιουργείς σημαίνει να φτιάχνεις κάτι, να παράγεις κάτι ή να φέρνεις κάτι σε μια κατάσταση ή μορφή στην οποία δεν ήταν πριν. Οι εικόνες που εκφράζουν αφηρημένα τις νοητικές διεργασίες των παιδιών έχουν σημαντική θέση στην αναγνώριση των παιδιών. Σύμφωνα με τους Akkurt και Boratav (2018), η υποστήριξη της δημιουργικότητας και των αισθητικών συναισθημάτων των παιδιών στα πρώτα τους χρόνια είναι σημαντική για να γίνουν δημιουργικά, παραγωγικά άτομα που αντιλαμβάνονται την ομορφιά του περιβάλλοντός τους στο μέλλον. Η πιο σημαντική περίοδος κατά την οποία ένα παιδί παρακολουθεί μαθήματα τέχνης είναι γνωστή ως περίοδος προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Χάρη σε αυτά τα μαθήματα, τα παιδιά γνωρίζουν το περιβάλλον χωρίς να αυτοπροσδιορίζονται και προσπαθούν να ταυτιστούν με περιβάλλον τους μέσω των εικόνων που ζωγραφίζουν (Artut, 2013).

Η ζωγραφική εκπαίδευση δεν στοχεύει μόνο στο να κάνει τα άτομα ζωγράφους στο μέλλον, ζωγραφίζοντας όμορφα έργα ζωγραφικής, αλλά στοχεύει επίσης στο να αναπτύξει τη δημιουργικότητα των παιδιών και να τα μάθει να λύνουν προβλήματα με διαφορετικούς τρόπους. Επίσης, η βελτίωση των ταλέντων των ατόμων και η ανατροφή νέων ανθρώπων που είναι δημιουργικοί, με αυτοπεποίθηση, έχουν καλλιτεχνικό γραμματισμό και υψηλό επίπεδο αισθητικής εκτίμησης, εκπληρώνουν σημαντικούς στόχους της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης (Dikici, 2006).

Ένας από τους σημαντικούς στόχους της εκπαίδευσης είναι η επίλυση των δυσκολιών που συναντώνται με ορθολογικό και δημιουργικό τρόπο, καθώς και η δημιουργία περιβαλλόντων όπου τα άτομα μπορούν να ζουν ευτυχισμένα, ειρηνικά, ανεκτικά, να είναι περιβαλλοντικά ευαίσθητα και αρμονικά (Yolcu, 2009). Το παιδί που ζωγραφίζει απεικονίζει σε χαρτί ένα γεγονός, ένα αντικείμενο, μια ιδέα. Με τις γραμμές και τα χρώματα, το παιδί αναβιώνει την εμπειρία και απολαμβάνει αυτήν τη διαδικασία. Εκφράζοντας τα συναισθήματά του και τις σκέψεις του, το παιδί γίνεται πιο ανοιχτό και αυξάνεται η αίσθηση εμπιστοσύνης του (Sezer, 2001). Μέσω της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης, που προσφέρει τη δυνατότητα ανάπτυξης ευέλικτων και διαφορετικών ικανοτήτων, τα παιδιά μπορούν να αναπτύξουν εποικοδομητικές και δημιουργικές δεξιότητες. Επιπλέον, αυτή η διαδικασία παρέχει μια αίσθηση ευθύνης μέσω δραστηριοτήτων (Sezer, 2001). Τα παιδιά που προετοιμάζονται έτσι για τη ζωή μπορούν επίσης να κατανοήσουν διαφορετικούς τρόπους να απολαμβάνουν τη ζωή μέσω της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης. Ως αποτέλεσμα, η τέχνη είναι στενά συνδεδεμένη με την εκπαίδευση και τη ζωή.

Σύμφωνα με την Efland (2002), η ενασχόληση με τις διάφορες μορφές τέχνης συμβάλλει καθοριστικά στην ανάπτυξη τεσσάρων γνωστικών λειτουργιών, οι οποίες προέρχονται από τις τέχνες και όλες μαζί προάγουν τη γενικότερη γνωστική ανάπτυξη του μαθητή. Αυτές είναι η γνωστική ευελιξία, η ενοποίηση της γνώσης, η φανταστική σκέψη και η αντίληψη της αισθητικής αξίας της τέχνης. Ένα ισχυρό παιδαγωγικό πλεονέκτημα των εικαστικών τεχνών είναι ότι ο δέκτης-θεατής δεν μπορεί να αρκεστεί σε μια παθητική στάση, αλλά πρέπει να δραστηριοποιηθεί για να μπορεί να κατανοήσει και να απολαύσει ένα έργο τέχνης. Στην ουσία, επιτυγχάνεται μια πρακτική αναδημιουργίας του έργου από κάθε θεατή ξεχωριστά.

Η παρατήρηση ενός έργου τέχνης προϋποθέτει πολλές δεξιότητες, όπως η οπτική επεξεργασία, η σκέψη πάνω στο έργο, η ερώτηση και η αναζήτηση λύσεων, οι υποθέσεις και η συμμετοχή σε διαδικασίες λεκτικής επιχειρηματολογίας κ.λπ. Επίσης, η τέχνη ενθαρρύνει τη δημιουργία ποικίλων συνδέσεων με κοινωνικά θέματα και φιλοσοφικές θέσεις. Όλα αυτά δείχνουν ότι η τέχνη είναι μια σύνθετη δραστηριότητα. Οι τέχνες μπορούν να συμπληρώσουν τις επιστήμες, καθώς καλλιεργούν διαφορετικούς τρόπους συλλογισμού και διδάσκουν την αποκλίνουσα και όχι τη συγκλίνουσα σκέψη. Στον τομέα της εκπαίδευσης, βοηθούν τους μαθητές να καταλήξουν σε διαφορετικές, αντί για ομοιόμορφες λύσεις, πράγμα που οδηγεί σε πλούσια γνώση. Οι τέχνες δεν απαιτούν μια σωστή απάντηση και μπορούν να ξεπεράσουν τα όρια του σωστού και λάθους.

Η τέχνη δεν προσφέρει μόνο ομορφιά και τέρψη, αλλά μπορεί να προσφέρει και γνώση. Αυτή η γνώση είναι πολυεπίπεδη και υπερβαίνει τα στενά πλαίσια της απλής πληροφορίας, φωτίζοντας ταυτόχρονα το πολιτικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, τεχνολογικό, οικονομικό και φιλοσοφικό επίπεδο κάθε ιστορικής περιόδου. Επιπλέον, προσφέρει αισθητική-πνευματική καλλιέργεια και ανάπτυξη δημιουργικής σκέψης

μέσω της παρατήρησης, του προβληματισμού και της διαλεκτικής επικοινωνίας με το έργο. Ένα έργο μπορεί να ερμηνευτεί διαφορετικά ανάλογα με την εποχή, την κοινωνική κατάσταση και τον πολιτισμό. Είναι σαν ένα είδος ζωντανού οργανισμού που έχει τη δυνατότητα να αλλάζει διαρκώς τη μορφή του. Συνεπώς, τα έργα τέχνης μπορούν να θεωρηθούν ως ένα πολυεπίπεδο παιδαγωγικό υλικό που μπορεί να αξιοποιηθεί από διάφορες οπτικές.

Η τέχνη μπορεί τελικά να λειτουργήσει και ως ένα διδακτικό πλαίσιο που ολοκληρώνει το σχολικό πρόγραμμα μαθημάτων. Προκειμένου να ερμηνευθεί, απαιτείται η παραβολή της με το αντίστοιχο ιστορικό, κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Τα έργα τέχνης είναι πολύ περισσότερο από απλές απεικονίσεις ή αναπαραστάσεις που προσελκύουν το ενδιαφέρον. Δίνουν τη δυνατότητα στο μαθητή να συμπληρώσει τη γνώση του από διάφορους χώρους και να συσχετίσει ζητήματα που αφορούν τον ατομικό και κοινωνικό εαυτό, όπως η ηθική, η ειρήνη, η φιλία, η επιείκεια, η δικαιοσύνη, η ανάγκη του ανήκειν κ.ά. (Efland, 2002).

Τα εικαστικά έργα τέχνης πολλές φορές χρησιμοποιούνται για την ευαισθητοποίηση των μαθητών και την αφύπνιση του ενδιαφέροντός τους. Τέτοιου είδους έργα τέχνης αποτελούν αδιαμφισβήτητα ένα πολύ χρήσιμο παιδαγωγικό υλικό, ένα πλούσιο πεδίο κατάλληλο για διδακτική αξιοποίηση, και μάλιστα όχι μόνο ως εποπτικό υλικό για τα άμεσα σχετιζόμενα μαθήματα, όπως η αισθητική αγωγή ή η ιστορία της Τέχνης, αλλά και ως αφορμή για μαθήματα γύρω από ένα μεγάλο αριθμό διδακτικών αντικειμένων, καλύπτοντας ένα αντίστοιχα ευρύ πλαίσιο διδακτικών, γνωστικών και συναισθηματικών στόχων. Με την παρατήρηση ενός καλλιτεχνικού έργου, έρχεται και η ανάλυσή του και η επεξεργασία του. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η ανάπτυξη της κριτικής και δημιουργικής σκέψης των μαθητών. Σε δεύτερο στάδιο, η προσπάθεια αποκωδικοποίησης των συμβολισμών σε ένα έργο απαιτεί ακόμα πιο σύνθετη παρατήρηση και νοητική δραστηριότητα, με αποτέλεσμα να οξύνεται η νοητική τους αντίληψη.

Λαμβάνοντας υπόψη τις φυσικές συνεισφορές της τέχνης στο άτομο, την κοινωνία και την ανθρωπότητα, η ανάπτυξη του ατόμου και της κοινωνίας είναι δυνατή με την τέχνη και την καλλιτεχνική εκπαίδευση. Φαίνεται ότι η μετακίνηση της κοινωνίας στο επίπεδο των σύγχρονων πολιτισμών και πέρα από αυτό θα είναι δυνατή με τη συμβολή της τέχνης. Η προστασία του παρελθόντος, η διατήρηση και ανάπτυξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και η μετάδοσή της στις μελλοντικές γενιές, καθώς και η καλλιτεχνική εκπαίδευση έχουν μεγάλη σημασία. Η ανάπτυξη της τέχνης είναι δυνατή μέσω της εκπαίδευσης. Ο κλάδος των Εικαστικών Τεχνών, ο οποίος περιλαμβάνεται στο πρόγραμμα σπουδών στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα, είναι εξίσου σημαντικός με άλλους κλάδους. Συναισθηματικά κέρδη πεδίου, όπως ενδιαφέρον, στάση και κίνητρο, τα οποία είναι πολύ πιο σημαντικά από τους βαθμούς των εξετάσεων, που αποτελούν δείκτες ακαδημαϊκής επιτυχίας, πραγματοποιούνται μέσω της καλλιτεχνικής παιδείας.

Οι λόγοι για την ανάδειξη της σημασίας του μαθήματος των εικαστικών τεχνών είναι οι ιδιότητες που παρέχει στο άτομο και την κοινωνία, όπως είναι η οργανωμένη ικανότητα να αμφισβητεί, να εξελίσσεται, να βελτιώνεται, να έχει σταθερό αισθητικό ενδιαφέρον και να αξιολογεί. Οι εικαστικές τέχνες, που απέχουν πολύ από την απομνημόνευση και επιτρέπουν στους μαθητές να είναι δημιουργικοί και παραγωγικοί και να παράγουν πρωτότυπα προϊόντα, διαφέρουν από άλλα μαθήματα καθώς συμβάλλουν στην προσωπικότητα του ατόμου. Σε κάθε στάδιο του μαθήματος Εικαστικών Τεχνών σε κάθε επίπεδο του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος, πρέπει να παρέχονται οι απαραίτητες υποδομές και ευκαιρίες για την απόκτηση επιτευγμάτων και δεξιοτήτων.

Το μάθημα Εικαστικών Τεχνών πρέπει να προσαρμόζεται και να αναδιαρθρώνεται στις συνεχείς εξελίξεις σύμφωνα με τις ανάγκες της κοινωνίας και τις ικανότητες του ατόμου για να επιτυγχάνεται εξειδικευμένη και ανώτερη καλλιτεχνική εκπαίδευση. Αυτό μπορεί να είναι δυνατό μέσω ενός προγράμματος σπουδών που ανανεώνεται ανάλογα με τις ανάγκες της εποχής και ενσωματώνει τις αξίες της κοινωνίας. Στην καλλιτεχνική εκπαίδευση είναι καλό να υπάρχει η επίγνωση ότι η εκπαίδευση είναι πολύ περισσότερα από τη δημιουργία μιας εικόνας. Η καλλιτεχνική εκπαίδευση παρέχει στους μαθητές δεξιότητες σκέψης υψηλού επιπέδου, όπως η δημιουργία ιδεών, η υποβολή σχολίων, η επίλυση προβλημάτων και η αξιολόγηση, και αυτό θα πρέπει να αναπτυχθεί στα άτομα και την κοινωνία. Το μάθημα των εικαστικών τεχνών θα πρέπει να υλοποιείται με τρόπο που να αυξάνει τα πνευματικά επίπεδα των μαθητών και να τους δίνει τη δυνατότητα να δουν τη ζωή υπό το πρίσμα μιας αισθητικής προοπτικής.

## 2. Μεθοδολογία

Η Trash Art είναι μέρος της τέχνης ωστόσο αγγίζει ένα σημαντικό κομμάτι της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και αειφορίας. Το θέμα της Trash Art στην εκπαίδευση θα πρέπει να προσεγγίζεται ολιστικά καθώς ενέχει την αλληλοσύνδεση όλων των εκπαιδευτικών διαστάσεων, συνδυάζει όλα τα πεδία της γνώσης και της εμπειρίας (κοινωνικής, αισθητικής, δημιουργικής, γλωσσικής, μαθηματικής, τεχνολογικής, ηθικής, φυσικής, επιστημονικής και πνευματικής). Κινητοποιεί την ολόπλευρη ανάπτυξη του ατόμου, γνωστική, συναισθηματική, ψυχοκινητική, κοινωνική και ηθική (Φλογαΐτη, 2006). Η αξιοποίηση της Trash Art στην εκπαίδευση έχει τη δυναμική να αναπτύξει τη συστημική σκέψη σχετικά με το θέμα της σύγχρονης πραγματικότητας των απορριπτόμενων αντικειμένων, να φτάσει δηλαδή στη ρίζα του προβλήματος, ώστε να εξεταστεί ως «ανοιχτό» σύστημα σε σχέση με το πολιτιστικό, φυσικό, κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον.

Η ολιστική και συστημική προσέγγιση της πραγματικότητας εκφράζεται μέσα από συγκεκριμένες μεθοδολογικές επιλογές, οι οποίες εστιάζονται στη διεπιστημονικότητα και, στα πλαίσια της πρακτικής του σχολείου, στη διαθεματικότητα. Ως διεπιστημονικότητα ορίζεται η σύμφυση γνώσεων και εννοιών, μεθοδολογικών εργαλείων και προσεγγίσεων, που προέρχονται από διαφορετικές επιστήμες, με ζητούμενο την ενοποίηση της γνώσης και τη σφαιρική ανάλυση και κατανόηση της πραγματικότητας (Φλογαΐτη, 2006). Στη διαθεματικότητα καταλύονται τα διακριτά μαθήματα ως πλαίσια οργάνωσης της σχολικής γνώσης, παραθεωρούνται οι προτεραιότητές τους και οι εσωτερικές δομές τους και προσεγγίζεται η σχολική γνώση ενοποιημένη, όπως προκύπτει από τη σφαιρική μελέτη θεμάτων καθολικού ενδιαφέροντος και μείζονος σημασίας για τον πολιτισμό.

Δεδομένου ότι το υπό μελέτη θέμα της trash art στην εκπαιδευτική διαδικασία ως παιδαγωγικό υλικό, για την διατριβή με περιβαλλοντικά ζητήματα, ανήκει, όπως προκύπτει και από τα παραπάνω, σε μια ολιστική θεώρηση που μπορεί να ανοίξει το δρόμο και στη συστημική σκέψη και δεν μπορεί παρά να εφαρμόζεται στα πλαίσια μιας μαθητοκεντρικής εκπαίδευσης. Η μάθηση μπορεί να επιτευχθεί, αν αφηθεί ο άνθρωπος ελεύθερος να αξιοποιήσει την ερευνητική και φιλομαθή του φύση. Διάφορες επιστημονικές έρευνες μάλιστα αποδεικνύουν ότι, όταν οι μαθητές αναλαμβάνουν ενεργούς ρόλους, προκύπτει αύξηση του ενδιαφέροντος και της κινητοποίησης, μείωση του ανταγωνισμού και συμμετοχή και των πιο διστακτικών μαθητών. Τόσο οι εκπαιδευτικοί, όσο και οι εκπαιδευόμενοι έχουν ενεργή συμμετοχή στη μαθησιακή διαδικασία και αναπτύσσεται μια μορφή επικοινωνίας.

Η συνεργατική μάθηση, βελτιώνει τις επιδώσεις των μαθητών, διευρύνει το πνεύμα, προσφέρει καλύτερη κατανόηση της μαθησιακής διαδικασίας και καλλιεργεί τις νοητικές τους δεξιότητες. Επιπλέον καλλιεργείται το αίσθημα κοινής ευθύνης, βοηθά στην κοινωνικοποίηση των ατόμων και έχει ιδιαίτερα ευεργετικές επιδράσεις στην ανάπτυξη ομαλών διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ της ομάδας.



Η ενασχόληση με την Trash Art μπορεί να οδηγήσει στην καλλιέργεια αξιών, την αλλαγή στάσεων και τη διαμόρφωση ενός νέου περιβαλλοντικού ήθους. Οι μαθητές μπορούν να ενθαρρυνθούν στην κατανόηση του περιβάλλοντος ως πηγή ζωής, να υιοθετήσουν νέες στάσεις και συμπεριφορές, ώστε φύση και άνθρωπος να έχουν κοινή πορεία. Κάποιες από τις βασικές αξίες που μπορούν να υιοθετήσουν οι μαθητές είναι η αλληλεγγύη η οποία έχει να κάνει με την αλληλεγγύη προς τις επόμενες γενιές, το σεβασμό και την αναγνώριση ίσης αξίας ζωής όλων των ειδών του πλανήτη και την αξία της υπευθυνότητας των πράξεών τους.

Υπάρχουν φυσικά διάφορες θεωρήσεις και απόψεις σχετικά με τις αξίες που διέπουν τα περιβαλλοντικά ζητήματα και διάφορες διαβαθμίσεις σε σχέση με την αειφορία. Σύμφωνα με τον Παπαβασιλείου (2011), οι εκπαιδευόμενοι οφείλουν να διερευνούν και να αναλύουν τον πλουραλισμό των αξιών, ώστε να διασαφηνίζουν και να κατανοούν τις διάφορες απόψεις και θέσεις που εκφράζονται σε κάθε δημοκρατική κοινωνία. Με το τρόπο αυτό ενθαρρύνονται στη διασαφήνιση, την κριτική θεώρηση και την αναθεώρηση των προσωπικών τους αξιών, στάσεων και συμπεριφορών (Φλογαΐτη, 2006).

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα, ως αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον, συνδέονται με τη λειτουργία των ανθρώπινων κοινωνιών, τις αντιλήψεις του ανθρώπου για το φυσικό περιβάλλον, τις πολιτισμικές, οικονομικές και πολιτικές επιλογές και, επομένως, αφορούν άμεσα το κοινωνικό περιβάλλον (Καΐλα, και συν., 2005). Η σύνθετη φύση των περιβαλλοντικών ζητημάτων και από την άλλη η σύνθετη μορφή της τέχνης, συνιστούν εμπόδιο στα επιμέρους χαρακτηριστικά τους, τα στοιχεία που τα συνιστούν και την κριτική θεώρηση των μεταξύ τους σχέσεων, των ποικίλων παραγόντων, των δεδομένων, των εξηγήσεων και των συγκρούσεων που εμπεριέχονται σε αυτά (Δημητρίου, 2009).

Η κριτική σκέψη ορίζεται ως νοητικό-συναισθηματική λειτουργία, βασικά στοιχεία της οποίας είναι η επιλογή των πληροφοριών, καθώς και η ικανότητα αντικειμενικής ανάλυσης και αξιολόγησης τους. Η κριτική σκέψη θεωρείται δημιουργία, μια παραγωγική εργασία, μια νέα γνώση. Είναι μια δημιουργία του σκεπτόμενου νου και όταν η δημιουργία αυτή ενταχθεί στο γνωστικό μας πλούτο, θα αποτελεί όπλο για την επίλυση μελλοντικών προβλημάτων. Υπάρχει ανάγκη για εκπαίδευση των παιδιών για την ανάδειξη των ιδεών τους, την ενδυνάμωση της αυτοπεποίθησής τους, την ενθάρρυνση της δράσης τους, την εμπλοκή τους στη φροντίδα του περιβάλλοντός τους, την εκπαίδευσή τους να επηρεάζουν τις συνθήκες που ζουν και να διεκδικούν τη συμμετοχή τους στο περιβάλλον και στην κοινότητα τους (Τσεβρένη, 2009). Η κριτική περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι εφικτό να μην περιοριστεί στη αλλαγή του προσωπικού τρόπου ζωής και της ατομικής συμπεριφοράς, αλλά δίνει έμφαση στην αλλαγή των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών συνθηκών.

Δημιουργικότητα είναι η διαδικασία παραγωγής οποιουδήποτε είδους πρωτότυπου και αξιόλογου έργου. Το έργο ή το δημιουργικό προϊόν μπορεί να είναι οτιδήποτε είτε από το χώρο της τέχνης είτε από το χώρο των επιστημών, είτε ένας στρατηγικός σχεδιασμός κ.λπ. Η δημιουργική σκέψη είναι η τάση του ατόμου να είναι διαρκώς και ενεργά ευαισθητοποιημένο στα προβλήματα του περιβάλλοντος, ανοιχτό στην εμπειρία και την πληροφορία, έτσι ώστε να διατυπώνει πολλές και ποικίλες ιδέες ή υποθέσεις, να συνδυάζει ή να μετασχηματίζει τα διάφορα περιεχόμενα και να παράγει νέα, πρωτότυπα, κατάλληλα προσαρμοσμένα και επεξεργασμένα προϊόντα.

Μελέτες προτείνουν στους εκπαιδευτικούς να καλλιεργούν στους εκπαιδευόμενους χαρακτηριστικά όπως η κατοχή ενός αποθέματος γενικής γνώσης που συμπεριλαμβάνει τη φαντασία, την ικανότητα αναγνώρισης και επίλυσης προβλημάτων, η ικανότητα να διακρίνουν λογικές σχέσεις και ομοιότητες και να εξάγουν λογικά συμπεράσματα, η ικανότητα να σκέφτονται πολλούς τρόπους επίλυσης προβλημάτων και τέλος να μπορούν να επικοινωνούν τα αποτελέσματά τους σε άλλους ανθρώπους. Στην αξιοποίηση της Trash art ως μέσου περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, δημιουργούνται συνθήκες αξιοποίησης μεθόδων και τεχνικών δημιουργικής μάθησης, έτσι ώστε να καλλιεργείται η δημιουργική σκέψη, η οποία, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ενεργητική και όχι παθητική στάση, απέναντι στα περιβαλλοντικά ζητήματα.

Πρόσφατες έρευνες, θεμελιώνουν την ανάγκη για επικράτηση μιας προσέγγισης της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, η οποία στηρίζεται περισσότερο στο συναισθηματικό κόσμο, και βασισμένη στις τέχνες. Βασικός σκοπός είναι η δημιουργική εμπλοκή των εκπαιδευόμενων στα περιβαλλοντικά ζητήματα. Η τέχνη αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι στη ζωή των ανθρώπων και ιδιαίτερα στη ζωή των παιδιών, καθώς το παιχνίδι, η έκφραση, η χαρά, η ικανοποίηση και η απόλαυση που προσφέρει, οδηγούν σε μια αίσθηση πληρότητας και ισορροπίας. Οι μαθητές μέσα από τη τέχνη όχι μόνο εκφράζονται και επιτελούν μια συναισθηματική δραστηριότητα, αλλά ανακαλύπτουν και κατακτούν τη γνώση, μεγαλώνουν τα όρια αντίληψής τους, αναγνωρίζουν νέες δυνατότητες και προοπτικές και μαθαίνουν να σέβονται το διαφορετικό και να επικοινωνούν.

Η τέχνη, ως μέσο έκφρασης, προωθεί την προσωπική ανάπτυξη μέσω της ενδυνάμωσης της αυτοπεποίθησης και των ικανοτήτων. Παρέχεται ευκαιρία σε άτομα, σε ομάδες και σε κοινότητες, να διαμορφώσουν την ταυτότητά τους και να συμμετάσχουν στην προσωπική, κοινωνική, πολιτιστική ή πολιτική αλλαγή με κύριο πάντα στόχο την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής τους (Austin, 2008). Η τέχνη στην εκπαίδευση μπορεί να συμβάλλει στη δημιουργία ενός ελεύθερου και ποιοτικού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος, στην ανάπτυξη του συνεργατικού πνεύματος και της επικοινωνίας. Οι καλλιτεχνικές δημιουργίες των εκπαιδευόμενων, αλλά και η παρουσίαση σπουδαίων έργων τέχνης στους μαθητές που είναι εμπνευσμένα από το περιβάλλον στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, μπορούν να αποτελέσουν



κίνητρο για μάθηση, να προκαλέσουν το ενδιαφέρον των μαθητών, να οδηγήσουν στην ανακάλυψη νέων γνώσεων και να γίνουν πηγή άντλησης πληροφοριών και περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης.

Η τέχνη συμβάλλει στην ανάπτυξη της σχέσης των παιδιών με το περιβάλλον, καθώς καλλιεργεί μέσα από μία συναισθηματική προσέγγιση την οικειοποίηση και την ανάπτυξη δεσμών μεταξύ ενασχολούμενου και χώρου. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από τη διαδικασία εξωτερίκευσης δημιουργικών, εκφραστικών και εικαστικών δυνατοτήτων κάθε μαθητή μέσα από διαφορετικές προσεγγίσεις μάθησης, δημιουργία και παρατήρηση, καθώς και αξιοποίηση των προσωπικών βιωμάτων και εμπειριών. Μέσα από την εικαστική αγωγή, οι μαθητές αποκομίζουν σημαντικές εικαστικές και δημιουργικές εμπειρίες, γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και συμπεριφορές, που θα τους επιτρέψουν να ανακαλύψουν το περιβάλλον τους. Η ανακάλυψη της ταυτότητας τους και η καλλιέργεια του σεβασμού προς τους άλλους ανθρώπους, τους άλλους πολιτισμούς, προς τη φύση και η εικαστική τους έκθεση θα τους επιτρέψουν να αναπτύξουν δεξιότητες απαραίτητες για την οικοδόμηση ενός αειφόρου μέλλοντος (Τρίμη, 2005). Η εμπειρία της τέχνης συνδέεται τόσο με τη δημιουργία έργων από τους ίδιους τους εκπαιδευόμενους όσο και με την επαφή με σημαντικά έργα τέχνης. Θα πρέπει, συνεπώς, οι μαθητές να εμπλέκονται σε δραστηριότητες μέσα από τις οποίες θα μπορούν να αντιλαμβάνονται, να ερμηνεύουν και να κρίνουν τη σημασία των εμπειριών τους και την πληθώρα ερεθισμάτων του περιβάλλοντος και άρα και των έργων τέχνης (Τρίμη, 2005).

Η συναισθηματική και κινητήρια δύναμη της τέχνης είναι σε θέση να υποκινήσει τον ενθουσιασμό των μαθητών τόσο για την μελέτη των περιβαλλοντικών ζητημάτων, όσο και για να εκφράσουν τις περιβαλλοντικές ανησυχίες τους. Η σύνδεση τέχνης και περιβάλλοντος είναι επιτυχής στο καλλιτεχνικό κίνημα της Trash art το οποίο συμπορεύεται με τη φύση, και στοχεύει στη δημιουργία έργων από απορριπτόμενα αντικείμενα. Οι μαθητές καθοδηγούνται σε μία εικαστική επεξεργασία των υλικών που μαζεύουν από τη φύση καθώς και των καταναλωτικών αγαθών που τα ίδια έχουν φροντίσει να συλλέξουν. Έτσι εκπαιδευόμενοι, μέσω της τέχνης και χρησιμοποιώντας δημιουργικά φυσικά υλικά αλλά και σκουπίδια, στέλνουν το μήνυμα για την ανάγκη της προστασίας του περιβάλλοντος, γνωρίζουν εναλλακτικούς τρόπους χρήσης των ανακυκλώσιμων φυσικών ή τεχνικών υλικών και συνειδητοποιούν ότι τα πάντα γύρω μας είναι αλληλένδετα και χρήσιμα (Δήμου & Βαλαβάνη, 2009).

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο Δημοτικό Σχολείο Αρχιπόλεως της Ρόδου. Αρχικός στόχος ήταν η διεξαγωγή της έρευνας στη γ' ή δ' Δημοτικού, αλλά λόγω του γεγονότος ότι το σχολείο βρίσκεται σε απόμερη περιοχή και δεν επιλέγεται συχνά για τέτοιου είδους παρεμβάσεις, ζητήθηκε από τη διεύθυνση του σχολείου να προσαρμοστεί η παρέμβαση έτσι ώστε να μπορούν να συμμετέχουν όλες οι τάξεις του δημοτικού. Επιπλέον, η παρέμβαση πραγματοποιήθηκε και στο νηπιαγωγείο του ίδιου σχολείου, στο ολόημερο τμήμα. Η έρευνα ολοκληρώνεται με τη μελέτη ενός

συγκεκριμένου περιστατικού νηπίου με έμφυτη κλίση προς την Trash Art. Με αυτόν τον τρόπο, η έρευνα καλύπτει ολόκληρο το φάσμα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Στο Δημοτικό, τα παιδιά ήταν συνολικά 24, εκ των οποίων τα 19 ήταν κορίτσια και τα 5 αγόρια. Από αυτά, 8 ήταν από τις α' και β' τάξεις, 8 από τις γ' και δ' τάξεις και 8 από τις ε' και στ' τάξεις. Στο νηπιαγωγείο υπήρχαν 2 κορίτσια και 2 αγόρια, εκ των οποίων τα 2 ήταν νήπια και τα 2 προνήπια. Η μελέτη περίπτωσης αναφέρεται σε ένα κορίτσι 5 ετών, το οποίο ασχολείται από πολύ μικρή ηλικία χωρίς να επηρεαστεί από εξωτερικούς παράγοντες, με την Trash Art. Η προσπάθεια του παιδιού ενισχύεται στο οικογενειακό περιβάλλον.

Η Trash Art αποτελεί μια μορφή τέχνης. Κάθε τέχνη απαιτεί καλλιτεχνική έκφραση και αισθητική. Για να βελτιώσουν οι μαθητές την απόδοσή τους και να εκφραστούν αποτελεσματικότερα, επιλέχθηκαν πιο έμμεσοι τρόποι συλλογής δεδομένων, προκειμένου να μην προκαλέσει άγχος στο μαθητικό κοινό. Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω των διαλόγων που διεξήχθησαν στην αίθουσα, από τις προϋπάρχουσες γνώσεις των μαθητών και τις νέες γνώσεις που απέκτησαν, από τα συναισθήματά τους όπως αυτά εκφράστηκαν, και από τη στάση τους πριν και μετά την παρέμβαση. Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή και ανάλυση των δεδομένων είναι η έρευνα πεδίου. Συγκεκριμένα, συλλέχθηκαν δεδομένα άμεσα από το πεδίο της έρευνας μέσω ερωτήσεων και διαλόγων που χρησιμοποιήθηκαν για τη συλλογή των αρχικών ιδεών των μαθητών, των ιδεών τους μετά την παρέμβαση, καθώς και για τον τρόπο που ενεργούν ως πολίτες. Επιπλέον, πραγματοποιήθηκε γενικότερη παρατήρηση των συμπεριφορών και των στάσεων των μαθητών τόσο κατ' ιδίαν όσο και στα πλαίσια ομαδικών συζητήσεων. Τέλος, στη μελέτη περίπτωσης πραγματοποιήθηκε και συνέντευξη.

Κατά την πρώτη συνάντηση, χρησιμοποιήθηκαν ηλεκτρονικός υπολογιστής, προβολέας και ορισμένα ανακυκλώσιμα και μη ανακυκλώσιμα υλικά, τα οποία προκαθορίστηκαν για τους μαθητές. Τα ίδια υλικά χρησιμοποιήθηκαν και στο νηπιαγωγείο, με τη διαφορά ότι δεν απαιτήθηκε ο προβολέας λόγω της μικρής πληθυσμιακής ομάδας. Κατά τη δεύτερη συνάντηση, ζητήθηκε από τους μαθητές να φέρουν ανακυκλώσιμα υλικά από το σπίτι τους, προκειμένου να ξεκινήσει η παρέμβαση από το περιβάλλον τους και να διευκολυνθεί η εισχώρηση τέτοιων νοοτροπιών και στο οικογενειακό τους πλαίσιο. Επιπλέον, παρασχέθηκαν βοηθητικά υλικά στους μαθητές για τη συναρμολόγηση των υλικών τους. Στη μελέτη περίπτωσης δεν πραγματοποιήθηκε κάποια παρέμβαση. Τα υλικά επιλέγονται ελεύθερα από το παιδί, καθώς και τα βοηθητικά υλικά (κόλλες, σπάγκοι, χρώματα).

### 3. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

#### 3.1. Διαδικασία

Σε πρώτο στάδιο, δημιουργήθηκε μια παρουσίαση που επρόκειτο να δοθεί στους μαθητές. Στην παρουσίαση περιλαμβάνονταν βασικές πληροφορίες σχετικά με το τι είναι η Trash Art, προκειμένου να μπορέσουν οι μαθητές να την κατανοήσουν ως μια μορφή τέχνης, αλλά και τη σχέση της με την ανακύκλωση και τη βιωσιμότητα. Επιπλέον, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι μαθητές του δημοτικού κατά την περίοδο της παρέμβασης για την Trash Art, πραγματοποιούσαν ένα παράλληλο πρότζεκτ σχετικά με τη βιώσιμη πόλη.

Η παρέμβαση ξεκίνησε με την εισαγωγή του θέματος προς τους μαθητές, δηλαδή με την ερώτηση εάν γνωρίζουν τι είναι η Trash Art, ή αλλιώς η Τέχνη των Σκουπιδιών. Πριν δοθεί ο ορισμός της Trash Art, ερωτήθηκαν οι μαθητές εάν γνωρίζουν τι είναι η ανακύκλωση. Με αυτόν τον τρόπο αντιμετωπίστηκαν πιθανές αγνοούμενες έννοιες που θα ακολουθούσαν τον ορισμό, δεδομένου ότι συμμετείχαν και μαθητές μικρότερων τάξεων. Ο ορισμός που δόθηκε ήταν ότι η Trash Art είναι μια μορφή τέχνης που χρησιμοποιεί ανακυκλώσιμα υλικά ή αντικείμενα και άλλα άχρηστα αντικείμενα, τα οποία μετατρέπονται σε έργα τέχνης. Στη συνέχεια, ρωτήθηκαν οι μαθητές εάν έχουν δημιουργήσει ποτέ κάτι από κάποιο αντικείμενο, από τα σκουπίδια ή που προοριζόταν να πεταχτεί. Στη συνέχεια, δόθηκαν οι σκοποί της Trash Art. Κάθε σκοπός παρουσιάστηκε στους μαθητές με τρόπο που να είναι πιο κοντά στα δικά τους βιώματα.

**Ανακύκλωση και Βιώσιμος Σχεδιασμός:** Ένας βασικός στόχος της Trash Art είναι η προώθηση της ανακύκλωσης και η μείωση των απορριμμάτων. Οι καλλιτέχνες δημιουργούν έργα τέχνης χρησιμοποιώντας υλικά που θα κατέληγαν συνήθως στα σκουπίδια.

Σε αυτό το στάδιο, οι μαθητές ρωτήθηκαν εάν γνωρίζουν πού καταλήγουν τα γενικά σκουπίδια. Ένα παράδειγμα που δόθηκε είναι ότι οι καλλιτέχνες της Trash Art πολλές φορές έχουν ως στόχο να ενεργοποιήσουν τον νου των ανθρώπων ώστε, όταν βλέπουν σκουπίδια, να σκέφτονται: "Τι μπορώ να κάνω με αυτό το σκουπίδι; Μήπως να το αξιοποιήσω κάπως; Μήπως είναι ανακυκλώσιμο και πρέπει να το ανακυκλώσω; Ή μήπως πρέπει απλά να το πετάξω στα σκουπίδια;"

Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά σε μια καθημερινή πρακτική των παιδιών, το σκούπισμα της μύτης. Οι μαθητές ερωτήθηκαν αν το χαρτί αυτό μπορεί να ανακυκλωθεί και συζητήθηκαν εναλλακτικοί τρόποι για το σκούπισμα της μύτης που είναι πιο βιώσιμοι.

**Συναισθηματική Ανταπόκριση:** Η Trash Art μπορεί να προκαλέσει συναισθηματικές αντιδράσεις και σκέψη σχετικά με την κατανάλωση, την απόρριψη και την ανθρώπινη

επίδραση στο περιβάλλον. Ένα παράδειγμα που δόθηκε στους μαθητές είναι όταν το προαύλιο του σχολείου γεμίζει σκουπίδια και πρέπει να καθαριστεί, τι αντιδράσεις θα αναπτύξουν και πώς πιστεύουν ότι θα αισθανθούν γι' αυτό.

Ίσως λοιπόν αρχίσουν οι σκέψεις, μήπως εμείς οι άνθρωποι καταναλώνουμε πολλά; Μήπως απορρίπτουμε πολλά; Μήπως κάνουμε κακό στο περιβάλλον;

**Έκφραση και Δημιουργία:** Οι καλλιτέχνες εκφράζουν τη δημιουργικότητά τους δίνοντας νέα ζωή σε αντικείμενα που θεωρούνταν άχρηστα. Αυτό το είδος τέχνης αναδεικνύει την ομορφιά σε πράγματα που συνήθως παραμερίζονται.

**Παράδειγμα που δόθηκε στους μαθητές:** Ας υποθέσουμε ότι, αφού μαζέψαμε αυτά τα σκουπίδια, δημιουργήσαμε ένα έργο. Πώς νιώθετε δημιουργώντας αυτό το έργο;

**Εκπαίδευση και Ευαισθητοποίηση:** Μέσω των έργων τους, οι καλλιτέχνες μπορούν να εκπαιδεύσουν και να ευαισθητοποιήσουν το κοινό σχετικά με την ανάγκη για βιώσιμες πρακτικές και την προστασία του περιβάλλοντος.

**Παράδειγμα που δόθηκε στους μαθητές:** Ας υποθέσουμε ότι, ολοκληρώνοντας το έργο, πηγαίνουμε σε ένα νηπιαγωγείο και παρουσιάζουμε το έργο μας. Τι θα πούμε στα παιδιά και ποιες συζητήσεις θα ξεκινήσουμε;

Αφού ολοκληρώθηκε η παρουσίαση των στόχων, ρωτήθηκαν οι μαθητές τι κάνουν με τα σκουπίδια στο σπίτι τους. Αν τα πετάνε όλα σε μια σακούλα ή τα χωρίζουν. Στη συνέχεια παρουσιάστηκαν τα υλικά που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην Trash Art:

- **Ανακυκλώσιμα Υλικά**
- **Κομμάτια Ηλεκτρονικών**
- **Ξύλο και κομμάτια από Έπιπλα**
- **Υφάσματα**
- **Χαρτικά: Παλιά βιβλία, εφημερίδες, κουτιά**
- **Αντικείμενα Καθημερινής Χρήσης: Κλειδιά, κουτάλια, καλώδια**

Σχετικά με τα κομμάτια ηλεκτρονικών, οι μαθητές ερωτήθηκαν αν μπορούμε να τα χρησιμοποιήσουμε άφοβα ή αν ενέχουν κάποιον κίνδυνο. Στις απαντήσεις τους προστέθηκαν τα τοξικά χημικά που υπάρχουν μέσα σε αυτά και ο κίνδυνος εάν παραβιαστεί ο προστατευμένος χώρος στον οποίο τοποθετούνται από τα εργοστάσια.

Η παρουσίαση ολοκληρώθηκε με την προβολή δύο έργων Trash Art που παρατίθενται στη συνέχεια (Πιν.4 και Πιν.5).



*Iiv.4 Tim Noble and Sue Webster - Miss Understood & Mr. Meanor, 1997, courtesy of the artists, 1997.*





*Πιν.5 HA Schult - Trash People, 1996.*

Αφού ολοκληρώθηκε η παρουσίαση, οι μαθητές δέχτηκαν ορισμένα ανακυκλώσιμα και μη ανακυκλώσιμα υλικά. Χωρίστηκαν σε τρεις μεγάλες ομάδες των οκτώ ατόμων, με μαθητές από όλες τις τάξεις αναμειγμένους. Τα υλικά παρουσιάστηκαν στους μαθητές, και στη συνέχεια, οι ομάδες κλήθηκαν να ορίσουν αντιπροσώπους για να εξετάσουν τα υλικά από κοντά. Μετά την εξέταση, οι ομάδες έπρεπε ομόφωνα να τα κατατάξουν σε δύο κατηγορίες, ανακυκλώσιμα και μη ανακυκλώσιμα.

Τα υλικά που δόθηκαν στους μαθητές περιλάμβαναν: ένα πλαστικό μπουκάλι, ένα πλαστικό πιρούνι, έναν πήλινο καυστήρα, μια βιοδιασπώμενη σακούλα, ένα κομμάτι από αλουμινόχαρτο, χρησιμοποιημένο χαρτί κουζίνας, μια χαρτοσακούλα, ένα κομμάτι ύφασμα, ένα κεσεδάκι από γιαούρτι, ένα κονσερβοκούτι, μια θήκη χαπιών και ένα γυάλινο βαζάκι. Αφού οι μαθητές χώρισαν τα υλικά, η διαδικασία που ακολούθησε ήταν περισσότερο ενημερωτική και δεν εστίασε στην αξιολόγηση. Κατά τη διαδικασία, τα υλικά παρουσιάστηκαν ένα-ένα, και οι ομάδες ανακοίνωναν την κατηγορία στην οποία το κατέταξαν. Στη συνέχεια, εξήγγειλαν την επιλογή τους. Η παρέμβαση αυτή διήρκεσε δύο διδακτικές ώρες.

Τέλος, δημιουργήθηκε ένα γρήγορο έργο ως παράδειγμα για τους μαθητές. Για την επόμενη ημέρα, ζητήθηκε από τους μαθητές να φέρουν από το σπίτι τους ανακυκλώσιμα υλικά, προκειμένου να δημιουργηθούν έργα. Αφού συλλέχθηκαν τα αντικείμενα που έφεραν οι μαθητές από το σπίτι τους, τοποθετήθηκαν όλα στο κέντρο της αίθουσας. Οι μαθητές χωρίστηκαν σε δύο μεγάλες ομάδες, και τους δόθηκε η δυνατότητα να έλθουν στο κέντρο και να δημιουργήσουν ό,τι επιθυμούσαν από τα

υλικά που είχαν μπροστά τους. Επίσης, είχαν τη δυνατότητα είτε να φτιάξουν κάτι μόνοι τους, είτε να συνεργαστούν σε ομάδες των 2-3 ατόμων, είτε να εργαστούν όλοι μαζί. Όσα παιδιά επιθυμούσαν μπορούσαν επίσης να φέρουν κάτι που είχαν ετοιμάσει στο σπίτι τους.

### **3.1.1. Νηπιαγωγείο**

Όπως προαναφέρθηκε, η παρέμβαση επεδίωξε να επεκταθεί και στο νηπιαγωγείο. Η παρουσίαση δεν ακολούθησε ακριβώς το ίδιο πρότυπο στο νηπιαγωγείο. Η νηπιαγωγός της τάξης προτίμησε να διεξάγει μια παρουσίαση σχετικά με την ανακύκλωση, εξετάζοντας το σήμα της ανακύκλωσης, το διαχωρισμό των κάδων με τα ανακυκλώσιμα και μη ανακυκλώσιμα υλικά, καθώς και τη διαδικασία που ακολουθούν τα σκουπίδια μέχρι τον τελικό τους προορισμό. Μέσα από αυτήν τη συζήτηση για την ανακύκλωση, προωθήθηκε η έννοια της Trash Art, όπου οι καλλιτέχνες αξιοποιούν ανακυκλώσιμα υλικά για να δημιουργήσουν έργα. Στη συνέχεια, παρουσιάστηκαν τα ανακυκλώσιμα υλικά στα παιδιά και αυτά διαχωρίστηκαν από τα μη ανακυκλώσιμα. Τέλος, δόθηκαν στα παιδιά τα υλικά και τους επιτράπηκε να δημιουργήσουν κάτι με αυτά. Για την επόμενη ημέρα, από τα παιδιά ζητήθηκε να φέρουν από το σπίτι τους ανακυκλώσιμα υλικά, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία μιας αφίσας.

### **3.1.2. Μελέτη περίπτωσης Trash Art**

Η περίπτωση αυτή αφορά την Trash Art ως είδος τέχνης και ως παιδαγωγικό υλικό, αλλά δεν έχει άμεση σχέση με την εκπαιδευτική διαδικασία, τουλάχιστον στο βαθμό που εξετάζεται στην παρούσα έρευνα. Το κορίτσι αυτό, το οποίο μελετάται, έχει επιδείξει δεξιότητες στο να κόβει και να κολλάει πράγματα από πολύ μικρή ηλικία. Άρχισε να χρησιμοποιεί ψαλίδι από την ηλικία των δύο ετών, και στην ηλικία που είναι τώρα, η νηπιαγωγός της αναφέρει ότι κόβει πολύ καλά και έχει γενικότερα δεξιότητες στις λεπτές κινήσεις.

Τα πρώτα δημιουργήματά της ήταν από μωρομάντηλα, από τα οποία έφτιαχνε ρούχα για κούκλες και χαρτοσακούλες από τις οποίες δημιουργούσε ρούχα για τον εαυτό της. Με το πέρασμα του χρόνου, το παιδί άρχισε να δείχνει μεγάλο ενδιαφέρον για τα απορριπτόμενα αντικείμενα. Για παράδειγμα, όταν κάποιος παραλαμβάνει ένα δέμα, δείχνει ενθουσιασμό και μερικές φορές ξεχωρίζει το κουτί, άλλες φορές ένα περιτύλιγμα που μπορεί να έχει το δέμα, και αμέσως ξεκινά μια διαδικασία δημιουργικής σκέψης για το τι θα κάνει με αυτά τα αντικείμενα. Πάντοτε αναζητά τα αντικείμενα που της κεντρίζουν το ενδιαφέρον, ζητώντας άδεια να τα πάρει και αναφέροντας ότι θα κάνει μια κατασκευή από αυτά.

Κάθε κατασκευή ή έργο προορίζεται για κάποιο μέλος της οικογένειάς της. Αυτό πολλές φορές εξαρτάται από το έργο, τη λειτουργικότητα του έργου, την ηλικία του ατόμου που απευθύνεται το έργο, τον τρόπο διαμόρφωσής του και πολλά άλλα. Κάθε έργο έχει και μια ιστορία. Η ιστορία αυτή μπορεί να καθορίζεται είτε πριν από τη

δημιουργία του έργου, είτε μετά από αυτό και μπορεί να είναι συνδεδεμένη με τον συναισθηματικό κόσμο του παιδιού, να βασίζεται σε έναν διάλογο που έχει ακούσει, ή να σχετίζεται με κάτι που θέλει να εκφράσει μέσω του έργου.

### **3.2. Αποτελέσματα**

Η διαδικασία παρουσίασης ξεκίνησε με την ερώτηση, «Τι είναι Trash art;». Η ερώτηση αυτή είχε σκοπό την εισαγωγή των μαθητών στο θέμα και την συλλογή των αρχικών τους ιδεών. Από την πρώτη στιγμή, μεγάλος αριθμός μαθητών έδειξε ενδιαφέρον. Οι απαντήσεις που έδωσαν οι μαθητές ήταν ότι η Trash Art είναι ζωγραφιές που έχουν σκουπίδια και έργα τέχνης από σκουπίδια. Για να μπορεί να οριστεί το τι είναι Trash art, ρωτήθηκαν οι μαθητές εάν γνωρίζουν τι είναι η ανακύκλωση. Σχεδόν όλοι οι μαθητές γνώριζαν τι είναι η ανακύκλωση, και η απάντηση που έδωσαν ήταν ότι πετάνε τα σκουπίδια σε διαφορετικό κάδο, ανάλογα με το υλικό, και τα σκουπίδια αυτά πάνε σε διαφορετικό μέρος από ό,τι τα υπόλοιπα, και στη συνέχεια από αυτά φτιάχνονται άλλα υλικά. Άλλη απάντηση ήταν ότι, αν πετάξουμε τα ανακυκλώσιμα υλικά σε ειδικούς κάδους ανακύκλωσης, αυτά χρησιμοποιούνται για να φτιαχτούν πράγματα που μπορούν να ξαναχρησιμοποιηθούν.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι οι μαθητές, στο διάστημα όπου πραγματοποιήθηκε η έρευνα, έκαναν ένα παράλληλο πρότζεκτ με θέμα τη βιώσιμη πόλη. Για το λόγο αυτό ήταν εξοικειωμένοι με την ανακύκλωση και τις βιώσιμες πρακτικές. Οι μαθητές στη συνέχεια ρωτήθηκαν εάν γνωρίζουν που πηγαίνουν τα γενικά σκουπίδια. Γνώριζαν ότι τα σκουπίδια πηγαίνουν σε χωματερές. Το δείγμα λοιπόν, όπου πραγματοποιήθηκε η έρευνα, ήταν εξοικειωμένο με θέματα όπως η ανακύκλωση, η βιωσιμότητα και γενικότερα η πορεία που ακολουθούν τα σκουπίδια ανάλογα με τις επιλογές των ανθρώπων. Επομένως, είχαν επίγνωση της ατομικής ευθύνης στα συγκεκριμένα ζητήματα.

Πριν παρουσιαστούν οι σκοποί της Trash Art, άλλη μια ερώτηση που τέθηκε στους μαθητές ήταν εάν έχουν αξιοποιήσει ποτέ κάτι από τα σκουπίδια ή από κάτι που προοριζόταν να πεταχτεί, για να φτιάξουν κάτι όμορφο. Στην ερώτηση αυτή σε πρώτη φάση δεν υπήρχε ανταπόκριση. Κανένας μαθητής δεν έδωσε απάντηση. Στη διάρκεια της παρέμβασης, οι μαθητές άρχισαν να κατανοούν καλύτερα τι είναι η Trash Art και άρχισαν να μιλούν για τις προσωπικές τους εμπειρίες από έργα που έχουν φτιάξει στο παρελθόν, όπως ζωγραφιές πάνω στο χαρτόνι από το ρολό χαρτί υγείας, παιχνίδι από το εσωτερικό του ρολού κουζίνας και διάφορα άλλα. Επίσης, οι μαθητές ανέφεραν την τενεκεδούπολη που είχαν φτιάξει στο σχολείο.





*Εικ.3.1: Τενεκεδούπολη, Δημοτικό σχολείο Αρχίπολης, 2023*

Ύστερα από την αφύπνιση του ενδιαφέροντος των μαθητών, ακολούθησαν οι στόχοι της Trash Art. Η παρουσίαση αυτή στόχευε στην ενημέρωση των μαθητών και ήταν προσαρμοσμένη στα βιώματα παιδιών αυτής της ηλικίας. Οι στόχοι παρουσιάστηκαν δηλαδή με πολύ απλά λόγια και με παραδείγματα για να είναι πιο κατανοητοί. Επιπλέον, υπήρχε συνεχόμενος διάλογος με τους μαθητές για να παραμείνει το ενδιαφέρον τους αμείωτο. Ορισμένες γενικές παρατηρήσεις αφορούν στο γεγονός ότι μαθητές με χαμηλές επιδόσεις, με μαθησιακές δυσκολίες, μαθητές που αποφεύγουν να συμμετέχουν και μαθητές με υψηλές επιδόσεις, συμμετείχαν στον ίδιο βαθμό. Το δεδομένο αυτό προέκυψε από συζήτηση με τις δασκάλες των τάξεων, οι οποίες εντυπωσιάστηκαν με το γεγονός ότι συμμετείχαν όλοι. Επίσης, καμία απάντηση των μαθητών δεν αναιρέθηκε, δεν παρουσιάστηκε ως λανθασμένη. Στόχος ήταν οι μαθητές να νιώθουν άνετα και να μιλούν ελεύθερα. Όταν μια απάντηση ήταν λανθασμένη, ξαναδιατυπωνόταν με πολύ διακριτικό τρόπο ή επισημαινόταν η χρησιμότητα της ιδέας του σε διαφορετικό πλαίσιο, χωρίς να αναιρείται ο μαθητής. Την ίδια συμπεριφορά και διάθεση για συζήτηση έδειξαν όλοι οι μαθητές όταν κλήθηκαν να εργαστούν σε ομάδες. Όλοι οι μαθητές είχαν διάθεση να ακούσουν την ιδέα των συμμαθητών τους.

Σε επόμενο στάδιο πραγματοποιήθηκε μια δραστηριότητα, κατά την οποία δόθηκαν στους μαθητές ορισμένα υλικά. Οι μαθητές χωρίστηκαν σε τρεις ομάδες με βάση τη θέση που καθόντουσαν και επομένως με τυχαίο τρόπο. Σε κάθε ομάδα υπήρχαν μαθητές από όλες τις τάξεις. Τα υλικά που δόθηκαν ήταν πλαστικό μπουκάλι, πλαστικό πιρούνι, πήλινος καυστήρας, βιοδιασπώμενη σακούλα, κομμάτι από αλουμινόχαρτο, χρησιμοποιημένο χαρτί κουζίνας, χαρτοσακούλα, κομμάτι ύφασμα, κεσεδάκι από γιαούρτι, κονσερβοκούτι, θήκη χαπιών και γυάλινο βάζακι. Οι μαθητές

συνεργάστηκαν με πολύ αποτελεσματικό τρόπο. Υπήρχε συζήτηση μεταξύ των ομάδων και διαφωνίες, καθώς οι μαθητές προσπαθούσαν να αιτιολογήσουν τις απόψεις τους στους συμμαθητές τους.

Τα υλικά για τα οποία όλες οι ομάδες απάντησαν σωστά, στα ανακυκλώσιμα, ήταν το πλαστικό μπουκάλι, πλαστικό πιρούνι, χαρτοσακούλα και γυάλινο βαζάκι. Στα μη ανακυκλώσιμα απάντησαν σωστά όλοι οι μαθητές για το πήλινο στοιχείο, το χρησιμοποιημένο χαρτί και το κονσερβοκούτι. Όσον αφορά το κονσερβοκούτι, η αιτιολόγηση των μαθητών ήταν ότι δεν είναι ανακυκλώσιμο διότι ενδέχεται να είναι βρώμικο στο εσωτερικό του, ενώ το κουτί αυτό στην πραγματικότητα δεν είναι ανακυκλώσιμο διότι έχει στο εσωτερικό του λεπτή επένδυση αλουμινίου. Η βιοδιασπώμενη σακούλα θεώρησαν όλες οι ομάδες ότι είναι ανακυκλώσιμη και γι' αυτό το λόγο τους δόθηκε η διευκρίνιση πως δεν είναι, καθώς διασπάται με φυσικό τρόπο στο περιβάλλον. Στο κεσεδάκι από γιαούρτι δεν απάντησαν όλες οι ομάδες σωστά, καθώς η μια ομάδα είχε αμφιβολίες για την καθαρότητά του, ενώ το κεσεδάκι δεν είχε καθόλου υπολείμματα γιαουρτιού. Τη θήκη χαπιών την είχαν εντάξει σε λάθος κατηγορία, και γι' αυτό το λόγο δόθηκε η διευκρίνιση ότι στα εργοστάσια δεν είναι εφικτό να διαχωρίζονται τόσο λεπτές στρώσεις υλικού ώστε να ανακυκλωθούν.

Πριν από την προβολή ορισμένων έργων Trash Art ως παράδειγμα, ρωτήθηκαν οι μαθητές εάν οι ίδιοι στο σπίτι τους κάνουν ανακύκλωση. Στην ερώτηση αυτή απάντησαν θετικά τα 22 από τα 24 παιδιά. Ακολούθησε η προβολή δύο έργων και τέλος, από τα ανακυκλώσιμα υλικά που διαχωρίστηκαν, δημιουργήθηκε ένα σύντομο έργο για να δουν οι μαθητές στην πράξη και με απλό τρόπο, πως μπορεί να δημιουργηθεί ένα έργο Trash Art. Σε αυτό το σημείο, οι μαθητές, επηρεασμένοι από τα προηγούμενα έργα που είχαν δει, εξέφρασαν την επιθυμία τους να προβάλουν το έργο ρίχνοντας πάνω του φως για να δούμε τη σκιά που θα δημιουργηθεί. Αν και τους ανακοινώθηκε ότι δεν υπήρχε αυτή η δυνατότητα, οι μαθητές πολύ δημιουργικά πρότειναν να τοποθετήσουμε το έργο μπροστά στο φως του προβολέα για να δούμε τη σκιά του στον πίνακα. Οι μαθητές επίσης πρότειναν διάφορα ονόματα για το έργο και εξέφρασαν την επιθυμία να κάνουν ορισμένες παραλλαγές. Έτσι, οι μαθητές άρχισαν να γίνονται εν δυνάμει δημιουργοί, εκφράζοντας τη γνώμη τους και τις απόψεις τους. Άρχισαν σταδιακά, λοιπόν, να δείχνουν πιο ενεργητικό χαρακτήρα.

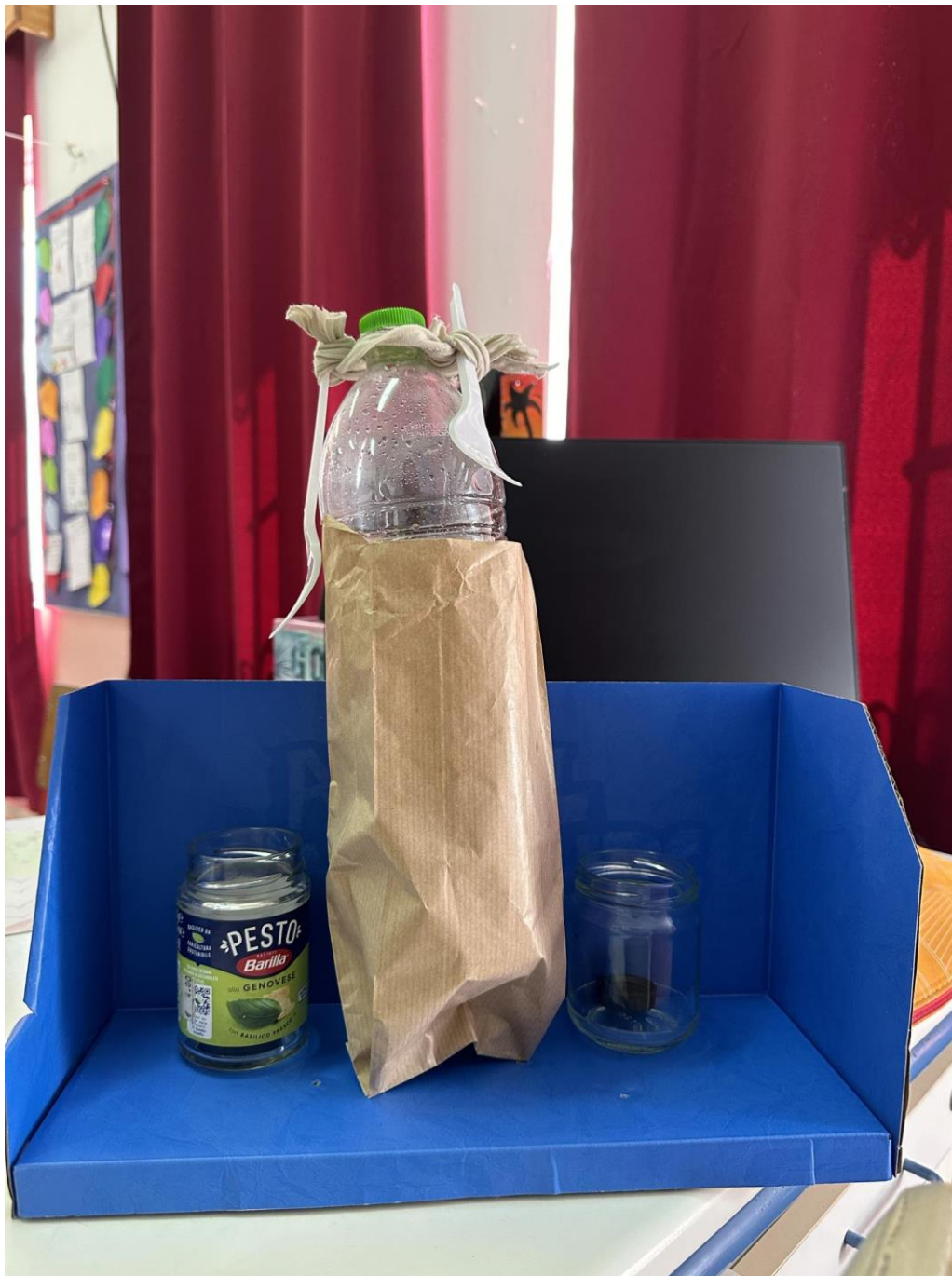
Την επόμενη ημέρα οι μαθητές έπρεπε να συλλέξουν από το σπίτι τους ανακυκλώσιμα υλικά και να τα φέρουν στο σχολείο. Το γεγονός ότι τα παιδιά έπρεπε να μεταφέρουν αυτή τη δραστηριότητα στο σπίτι δίνει έδαφος και στο οικογενειακό περιβάλλον για συζητήσεις περί ανακύκλωσης, περί βιώσιμης συμπεριφοράς και ίσως ενθαρρύνει το γεγονός αυτό την οικογένεια για την υιοθέτηση νέων συμπεριφορών με θετικό αντίκτυπο στο περιβάλλον. Οι μαθητές έφεραν διάφορα αντικείμενα την επόμενη ημέρα. Μέσα στα αντικείμενα δεν βρέθηκαν μη ανακυκλώσιμα υλικά. Αφού συγκεντρώθηκαν όλα τα υλικά στο κέντρο της αίθουσας, οι μαθητές χωρίστηκαν στα δύο και σηκώθηκε πρώτα η μια ομάδα και μετά η επόμενη. Οι μαθητές αφέθηκαν

τελείως ελεύθεροι να εργαστούν όπως θέλουν, είτε ατομικά, είτε ομαδικά, είτε όλοι μαζί. Το αποτέλεσμα ήταν στην πρώτη ομάδα μαθητών να εργάζονται 4 άτομα μαζί, και οι υπόλοιποι σε ομάδες των δύο και ατομικά. Η επόμενη ομάδα μαθητών, όσο περίμενε, είχε δημιουργήσει πλάνο για το τι θα φτιάξουν. Επομένως, συνεργάστηκαν όλοι μαζί και έφτιαξαν ένα συλλογικό έργο. Από τη μια λοιπόν, οι μαθητές της πρώτης ομάδας άρχισαν αυθόρμητα να πειραματίζονται με τα αντικείμενα που είχαν μπροστά τους, και από την άλλη, οι της δεύτερης ομάδας διαμόρφωσαν πλάνο με συζήτηση για το τι θα δημιουργήσουν.

Κάθε μια περίπτωση εξελίχθηκε διαφορετικά και σε κάθε περίπτωση οι μαθητές ενεργοποίησαν διαφορετικές δεξιότητες. Παρ' όλα αυτά, η πρώτη ομάδα χρειάστηκε να κάνει συζητήσεις κατά τη διάρκεια της δημιουργίας σχετικά με τη σύνθεση των αντικειμένων και την πορεία των έργων αλλά και για τη μοιρασιά των αρμοδιοτήτων. Επίσης, η δεύτερη ομάδα χρειάστηκε πέραν του σχεδιασμού της να πάρει νέες αυθόρμητες αποφάσεις σχετικά με τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν και με την πορεία του έργου. Επιπροσθέτως, ιδιαίτερο ενδιαφέρον είχε ότι οι μαθητές δεν ήταν προσκολλημένοι στα αντικείμενα που είχαν φέρει οι ίδιοι από το σπίτι. Όταν ήθελαν το ίδιο αντικείμενο, δεν γινόταν κάποια παρέμβαση από τον διδάσκοντα, έπρεπε οι ίδιοι να βρουν τη λύση με συζήτηση. Υπήρχε γενικά θετικό κλίμα και παρά τη μεγάλη απόκλιση στις ηλικίες, οι μαθητές συνεργάστηκαν πολύ αποτελεσματικά και το βασικότερο, συμμετείχαν όλοι ενεργά με το δικό τους τρόπο. Οι μαθητές επικοινωνούσαν για την μοιρασιά των αρμοδιοτήτων και των αντικειμένων. Στο τέλος ρωτήθηκαν για τα συναισθήματα που βίωσαν οι μαθητές κατά τη διάρκεια της δημιουργίας των έργων και μετά την ολοκλήρωση. Τα συναισθήματα που εξέφρασαν ήταν χαρά, ευχαρίστηση, δημιουργικότητα και ικανοποίηση.

## Έργα μαθητών Δημοτικού

### Τα έργα της πρώτης ομάδας



*Εικ.3.2: Μαμά με τα δύο παιδιά της, Δημοτικό σχολείο Αρχίπολης, 2023*

Τα παιδιά περιέγραψαν το συγκεκριμένο έργο ως μια μαμά με τα δύο της παιδιά. Τα στοιχεία έχουν τοποθετηθεί σε ένα χαρτόνι, η μαμά είναι από μπουκάλι που έχει ντυθεί με ένα χάρτινο σακουλάκι, και τα χέρια της αποτελούνται από δύο πλαστικά



πιρούνια που έχουν ενωθεί και σταθεροποιηθεί με ένα κομμάτι ύφασμα. Τα δύο γυάλινα βαζάκια παριστάνουν τα παιδιά.



*Εικ.3.3: Ανθρωπάκι, δημοτικό σχολείο Αρχίπολης, 2023*

Το συγκεκριμένο έργο είναι ένα ανθρωπάκι φτιαγμένο από ένα χαρτόνι ρολού κουζίνας. Το ανθρωπάκι είναι ντυμένο με μια πλαστική σακούλα, έχει μαλλιά από ύφασμα και φοράει ένα καπέλο φτιαγμένο από ένα καπάκι καφέ.



*Εικ.3.4: Ρομπότ και μωρό, δημοτικό σχολείο Αρχίπολης, 2023*

Στα αριστερά της εικόνας, οι μαθητές δημιούργησαν ένα ρομπότ με δύο ίδια υλικά για πόδια. Για το σώμα, επέλεξαν ένα ορθογώνιο κουτί, ενώ για το κεφάλι χρησιμοποίησαν ένα τετράγωνο κουτί και για τα χέρια, δύο κυλινδρικά χαρτόνια από χαρτί υγείας. Εδώ φαίνεται πως οι μαθητές έχουν κάνει πολύ σωστές επιλογές στην



τοποθέτηση των αντικειμένων και αυτό δίνει ένα άρτιο αποτέλεσμα. Ακόμα και η εναλλαγή των δύο κουτιών θα μπορούσε να δώσει πολύ διαφορετικό αποτέλεσμα. Στα δεξιά, υπάρχει ένα ατομικό έργο και το έργο περιγράφηκε από τη μαθήτριά ως ένα μωρό το οποίο το αναπαριστά ένα μπουκάλι. Είναι σκεπασμένο με χαρτοσακούλα και ξαπλώνει στο χάρτινο κουτί.

Το έργο της δεύτερης ομάδας



Εικ.3.5: Γυναίκα, Δημοτικό σχολείο Αρχίπολης, 2023

Συνολικά 12 μαθητές εργάστηκαν ομαδικά γι' αυτό το έργο, δημιουργώντας τη φιγούρα μιας γυναίκας. Για να φτιάξουν τα πόδια, χρησιμοποίησαν πλαστικά μπουκάλια. Ωστόσο, θέλησαν να δώσουν ύψος στο έργο τους, γι' αυτό το λόγο πρόσθεσαν δύο ίδια ποτήρια πάνω από τα μπουκάλια και για να διευκολύνουν την στήριξη του κουτιού από τα δημητριακά. Πάνω από το κουτί των δημητριακών, πρόσθεσαν ένα μεγάλο δοχείο καφέ. Μπροστά από το δοχείο του καφέ κόλλησαν ένα πρόσωπο, το οποίο σχεδίασαν δύο άτομα εκείνη τη στιγμή και τρία άλλα άτομα έφτιαξαν τα μαλλιά, κόβοντας ένα χαρτόνι. Για να καλύψουν το κενό μεταξύ προσώπου και μαλλιών, χρησιμοποίησαν ένα κομμάτι ύφασμα. Οι μαθητές έπρεπε να είναι πάρα πολύ προσεκτικοί στις επιλογές τους και στον τρόπο όπου θα έστηναν το έργο τους για να μπορεί αυτό να σταθεί χωρίς να καταρρεύσει. Το γεγονός αυτό αύξησε ακόμα περισσότερο το αίσθημα ικανοποίησης τους μετά την ολοκλήρωση του έργου.



*Εικ.3.6: Κοπέλα, Δημοτικό σχολείο Αρχίπολης, 2023*

Το έργο αυτό δημιούργησε μια μαθήτρια στο σπίτι της μετά την ολοκλήρωση της παρέμβασης στο σχολείο. Όπως υποστηρίζεται και στη μελέτη περίπτωσης της συγκεκριμένης έρευνας, η Trash Art, παρά το γεγονός ότι αποδεικνύεται ως ένα άριστο παιδαγωγικό υλικό, στη διάσταση της ως είδος τέχνης, είναι λογικό να έχει ορισμένους ακολούθους που θα τους ενδιαφέρει περισσότερο η ενασχόληση με το είδος αυτό, σε σχέση με το σύνολο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, φαίνεται ότι ένα παιδί από τα 24 επέλεξε στον ελεύθερο του χρόνο να δημιουργήσει το δικό του έργο Trash Art. Στην πραγματικότητα, το παιδί αυτό ανακάλυψε έναν νέο τρόπο έκφρασης, τον οποίο φαίνεται να υιοθετεί. Το γεγονός αυτό δείχνει τη σημασία που έχει η γνωριμία των παιδιών με τα διάφορα είδη τέχνης.

### **3.2.1. Νηπιαγωγείο**

Στο νηπιαγωγείο, η παρέμβαση διέφερε από αυτή που εφαρμόστηκε στο δημοτικό. Την παρέμβαση ξεκίνησε η νηπιαγωγός μιλώντας για την ανακύκλωση. Οι μαθητές κατείχαν όλες τις βασικές γνώσεις σχετικά με την ανακύκλωση. Όταν ρωτήθηκαν που πάνε τα ανακυκλώσιμα υλικά, οι μαθητές απάντησαν ότι τα πετάμε σε διαφορετικό κάδο που έχει μπλε χρώμα. Μετά ανέφεραν ότι πάνε κάπου τα υλικά και από αυτά φτιάχνονται νέα υλικά. Επίσης, στους μαθητές παρουσιάστηκε το σήμα της ανακύκλωσης και τους επισημάνθηκε ότι αντικείμενα που έχουν αυτό το σημάκι είναι ανακυκλώσιμα. Στη συνέχεια ανακοινώθηκε στους μαθητές τι είναι η Trash Art. Τέλος, δόθηκαν σε αυτούς ορισμένα ανακυκλώσιμα υλικά για να πειραματιστούν μόνοι τους και να δημιουργήσουν ό,τι θέλουν.

Οι μαθητές, μέσα σε λίγα δευτερόλεπτα, έπιασαν τη χαρτοσακούλα με το χερούλι, η οποία ήταν στενή και μακριά, τοποθέτησαν στο εσωτερικό της ένα γυάλινο βαζάκι, κάτω κάτω ένα κεσεδάκι από γιαούρτι και πάνω πάνω ένα μπουκάλι. Οι μαθητές στη συνέχεια πέταξαν τη χαρτοσακούλα στο χαλί και διαπίστωσαν ότι τα αντικείμενα αναπηδούσαν και το μπουκάλι μέσω της αναπήδησης έβγαινε από τη χαρτοσακούλα. Για την επόμενη ημέρα, οι μαθητές είχαν να φέρουν ανακυκλώσιμα υλικά από το σπίτι τους για να δημιουργήσουν μια αφίσα σχετικά με την ανακύκλωση. Και στην περίπτωση του νηπιαγωγείου, η διαδικασία της συλλογής ανακυκλώσιμων υλικών μεταφέρθηκε στο σπίτι. Η μητέρα ενός παιδιού μάλιστα, ανέφερε στη νηπιαγωγό του ολόημερου ότι το παιδί όλο το απόγευμα προσπαθούσε να εντοπίσει τα αντικείμενα που είχαν στο σπίτι με το σήμα της ανακύκλωσης.





*Εικ.3.7: Παιχνίδι με αναπήδηση μπουκαλιού, στο νηπιαγωγείο.*





Εικ.3.8: Αφίσα για την ανακύκλωση, νηπιαγωγείο.

Η αφίσα που δημιουργήθηκε στο νηπιαγωγείο για την ανακύκλωση, με αντικείμενα που έφεραν οι μαθητές από το σπίτι.



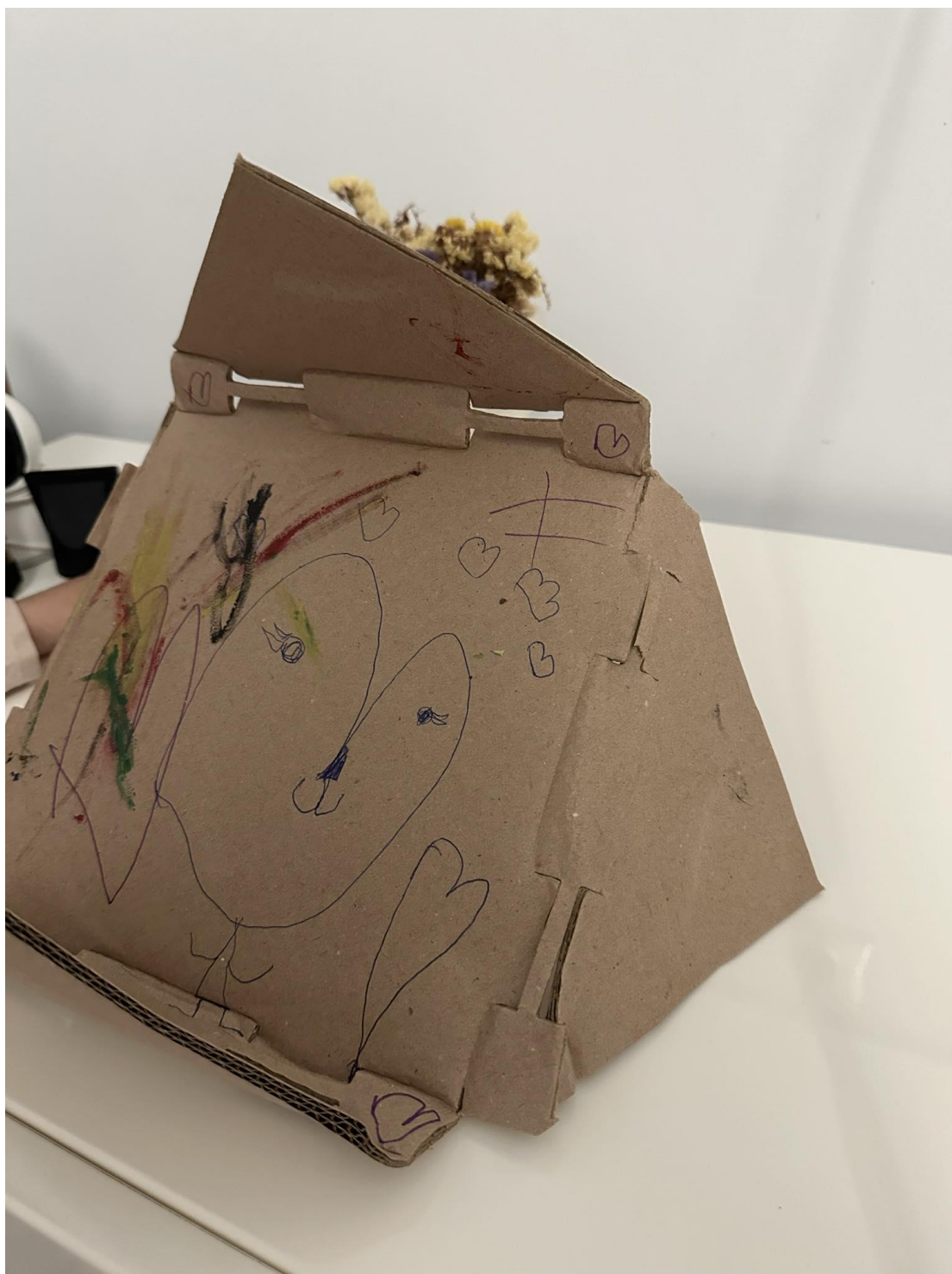
### 3.2.2. Μελέτη Περίπτωσης Trash Art

Το συγκεκριμένο νήπιο, πριν ξεκινήσει να εκφράζει την αδυναμία του στη δημιουργία έργων από απορριπτόμενα υλικά, δεν γνώριζε ούτε την ύπαρξη του είδους τέχνης που ονομάζεται Trash Art, ούτε θέματα περί ανακύκλωσης, βιωσιμότητας και αειφορίας. Όλα αυτά διότι το παιδί άρχισε να εκφράζεται μέσα από αυτά τα αντικείμενα από πολύ μικρή ηλικία. Δεν υπήρξε ούτε κάποια εισήγηση ούτε κάποια σύσταση για αυτό τον τρόπο εργασίας. Στα πλαίσια της παρατήρησης για τη συγκεκριμένη έρευνα, δεν έγινε οποιοσδήποτε συνειρμός μεταξύ των έργων που φτιάχνει το παιδί και αυτών των εννοιών. Αυτό που παρατηρήθηκε ήταν οι αυθόρμητες, εκ των έσω αντιδράσεις, πράξεις και καλλιτεχνικές εκφράσεις του παιδιού.

Μέσα από τα έργα του, το παιδί φαίνεται να εκφράζει ορισμένα συναισθήματά του. Πολλά από τα έργα του τα φτιάχνει για συγκεκριμένο σκοπό. Άλλες φορές τα δωρίζει στα αγαπημένα του πρόσωπα, και άλλες φορές τα κρατάει για τον εαυτό του. Όλα αυτά εξαρτώνται από το αν το έργο είναι χρήσιμο για το ίδιο το παιδί· τότε το κρατάει. Άλλες φορές σκέφτεται σε ποιον θα ταίριαζε αυτό το έργο, και άλλες φορές εξαρτάται από το εάν είναι σημαντική μέρα για κάποιο οικείο άτομο. Τότε το δωρίζει σε αυτό το άτομο. Για παράδειγμα, μετά την επιστροφή δύο ατόμων της οικογένειας της από τον μαραθώνιο, τους δώρισε από ένα ζευγάρι ποδαράκια. Τα ποδαράκια αυτά τα είχε φτιάξει από χαρτί, με τρόπο τέτοιο που να μπορούσαν να περαστούν στα δύο δάχτυλα του χεριού, στον δείκτη και στο μεσαίο δάχτυλο, και κινώντας τα δάχτυλα κάθετα προς τα εμπρός εναλλάξ με γρήγορο τρόπο, τα ποδαράκια έτρεχαν.

Όταν κάποιο σκουπίδι ή απορριπτόμενο αντικείμενο βρεθεί στο οπτικό πεδίο του παιδιού, αυτό αμέσως ζητάει άδεια για να πάρει αυτό το αντικείμενο, με σκοπό να δημιουργήσει κατασκευές. Άλλοτε φυλάει τα αντικείμενα αυτά για μελλοντική χρήση, και άλλοτε τα αξιοποιεί την ίδια στιγμή. Βλέποντας ένα αντικείμενο που το ενδιαφέρει αρκετά, αμέσως εκφράζει μια ιδέα για το τι θα το κάνει. Ορισμένες φορές αλλάζει το έργο ανάλογα με την πορεία του. Τα συναισθήματα που διακατέχουν το παιδί βλέποντας υλικά που μπορούν να του φανούν χρήσιμα είναι ο ενθουσιασμός και η χαρά.

## Έργα νηπίου



*Εικ.3.9: Tablet, μελέτη περίπτωσης Trash Art.*

Το συγκεκριμένο έργο φτιάχτηκε από ένα κουτί δέματος. Στην ερώτηση που απευθύνθηκε στο παιδί για το τι είναι αυτό το έργο, η απάντηση που έδωσε ήταν ότι είναι ένα tablet, το οποίο, όπως φαίνεται υποθετικά, είναι τοποθετημένο σε μια θήκη

που το βοηθάει να στηρίζεται. Για να επιτύχει αυτό το αποτέλεσμα, το παιδί επέλεξε να κόψει σε τρίγωνο σχήμα τα πλαϊνά του κουτιού για να μπορούν να στέκονται και να έχουν την κατάλληλη κλίση. Το έργο αυτό το δώρισε στην μικρότερη αδερφή του, μάλιστα ενίσχυσε το έργο ζωγραφίζοντας την στην υποτιθέμενη οθόνη.



*Εικ.3.10:Μπλούζα από χαρτί , μελέτη περίπτωσης Trash Art.*

Στη συγκεκριμένη εικόνα φαίνεται μια από τις πρώτες προσπάθειες του παιδιού να δημιουργήσει με κάποιο ανακυκλώσιμο υλικό, πριν ακόμα ξεκινήσει το προνήπιο. Το παιδί λοιπόν έχει χρησιμοποιήσει μια ανακυκλώσιμη χαρτοσακούλα, από την οποία έχει δημιουργήσει μια μπλούζα. Για να το επιτύχει, έχει κόψει από τα πλάγια την τσάντα για να είναι ελεύθερα τα χέρια και επίσης έχει κόψει το κάτω μέρος της τσάντας για να περάσει από το κεφάλι του.



*Εικ.3.11: Παπούτσι με κορδόνια, μελέτη περίπτωσης Trash Art.*

Σε αυτό το έργο, το παιδί έχει κόψει ένα κομμάτι από κουτί δέματος σε σχήμα παπουτσιού. Έχει ανοίξει τρύπες με σκοπό να περάσει ένα σπάγκο για κορδόνια. Οι τρύπες έχουν ανοιχτεί με τρόπο τέτοιο ώστε, περνώντας τον σπάγκο χιαστί, το αποτέλεσμα να είναι πιο αληθοφανές. Η προσπάθεια του να περάσει τον σπάγκο



γιαστί μέσα από τις τρύπες δείχνει φαντασία και δεξιοτεχνία. Επιπλέον, η προσοχή στη λεπτομέρεια για να επιτευχθεί ένα πιο ρεαλιστικό αποτέλεσμα είναι ενθαρρυντική και αποδεικνύει τη δημιουργικότητα του παιδιού.



*Εικ.3.12: Φωτιστικό, μελέτη περίπτωσης Trash Art.*

Στην παρούσα εικόνα, βλέπουμε ένα σχέδιο το οποίο έχει ζωγραφίσει το παιδί και από πάνω, έχει κολλήσει ένα πλαστικό κεσεδάκι από φράουλες. Αρχικά, φάνηκε ότι

το κεσεδάκι χρησιμοποιήθηκε ως θόλος. Όταν το παιδί ρωτήθηκε για τη χρησιμότητα του πλαστικού πάνω στη ζωγραφιά, αποκάλυψε ότι κρατώντας το μπροστά σε φως, αυτό μετατρέπεται σε φωτιστικό. Αυτό το έργο αναδεικνύει τη δημιουργικότητα και την ικανότητα του παιδιού να εκμεταλλεύεται τα υλικά γύρω του για να εκφράσει τις ιδέες του.



Το έργο φωτισμένο.



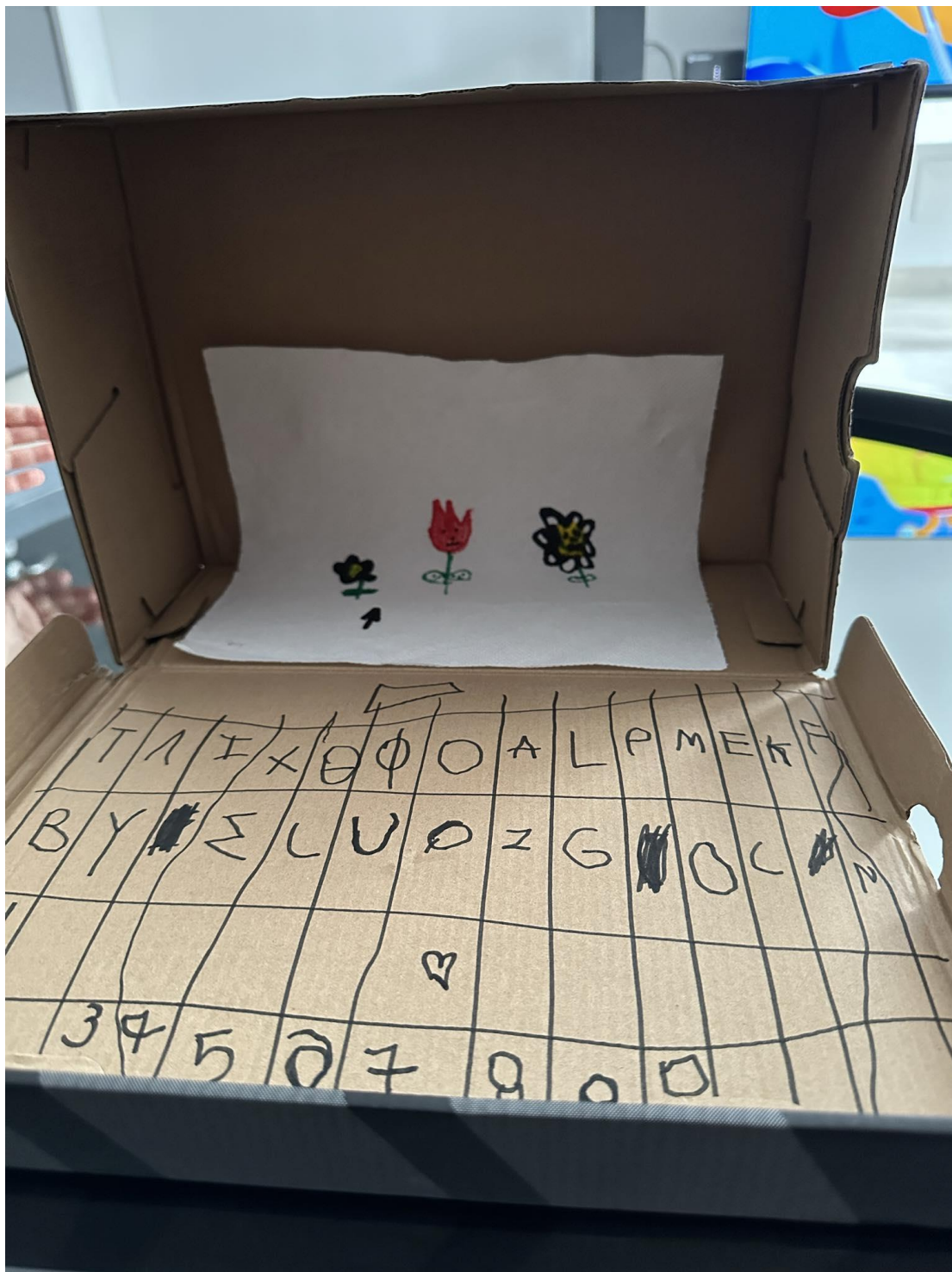


*Εικ.3.13: Σύστημα ύδρευσης, μελέτη περίπτωσης Trash Art.*

Αυτό το έργο αποτελείται από ένα φακελάκι, στο οποίο έχει δημιουργηθεί μια τρύπα, και μέσα στην τρύπα έχει τοποθετηθεί ένα χαρτόνι από τελειωμένη μεμβράνη. Πάνω στο χαρτόνι υπάρχουν κομμάτια πλαστελίνης και ορισμένα σχεδιάκια, ενώ πάνω στο φάκελο υπάρχει ένα ξυλάκι πάνω στο οποίο έχει κολληθεί ένα στρογγυλό βαμβάκι και πάνω του 3 πον-πον. Όσο το παιδί δημιουργούσε το συγκεκριμένο έργο, άκουγε μια συζήτηση τηλεφωνική με τη μητέρα του, όπου ανέφερε ότι ο δρόμος που περνάει κάθε μέρα για να πάει στη δουλειά της έχει φτιαχτεί, και πλέον θα είναι πιο σύντομη η διαδρομή της. Μετά από λίγη ώρα που ολοκληρώθηκε το έργο, το παιδί ρωτήθηκε τι θέλει να πει με το συγκεκριμένο έργο. Αυτό που ανέφερε ήταν ότι το χαρτόνι είναι ένας σωλήνας από τον οποίο περνάει νερό, και τα κομμάτια πλαστελίνης είναι οι εγκαταστάσεις που βοηθούν το νερό να φτάσει από τον σωλήνα στα σπίτια. Τέλος, ανέφερε ότι τα πον-πον είναι τα σπίτια. Πολύ πιθανόν το παιδί, επηρεασμένο από τη συζήτηση που άκουσε, έδωσε ανάλογο νόημα στο έργο του.

Το συγκεκριμένο έργο μπορεί να ερμηνευτεί και με διάφορους τρόπους. Αρχικά, μέσα από το έργο φαίνεται ότι το παιδί αντιλαμβάνεται το γεγονός ότι η υδροδότηση είναι κάτι που επιτυγχάνεται μέσα από εγκαταστάσεις που λαμβάνουν χώρα κάτω από τους δρόμους. Από την άλλη, χωρίς να το αντιλαμβάνεται, το παιδί έχει δημιουργήσει ένα έργο που θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως μια δημιουργία με πολιτική διάσταση που αντιπροσωπεύει την κοινωνία και τα θέματα που την απασχολούν, δεδομένου ότι έχει χρησιμοποιήσει και το φάκελο που υποδηλώνει μια επίσημη επιστολή, μέσα από την οποία περνάνε φλέγοντα ζητήματα που απασχολούν την επικαιρότητα της τοπικής

κοινότητας όπου κατοικεί. Αυτό επιτυγχάνεται με το σωλήνα που περνάει μέσα από το φάκελο, και έπειτα μέσω μιας τρύπας. Φυσικά αυτό δεν είναι αυτό που θέλει να εκφράσει η καλλιτέχνης, αλλά αυτό που μπορεί να ερμηνεύσει ένας θεατής βλέποντας το έργο σε συνάρτηση με το μήνυμα της καλλιτέχνης.



Εικ.3.14: Παρουσίαση λουλουδιών, μελέτη περίπτωσης Trash Art.

Το τελευταίο αυτό έργο είναι ένα κουτί παπουτσιών, από το οποίο έχει δημιουργηθεί ένα λάπτοπ. Στο κάτω μέρος, βλέπουμε ότι το παιδί έχει σχεδιάσει το πληκτρολόγιο, ενώ σε κάθετο σημείο (οθόνη του λάπτοπ) έχει τοποθετήσει ένα κομμάτι χαρτί. Πάνω σε αυτό το χαρτί, έχει ζωγραφίσει τρία λουλούδια. Όταν ο μαθητής ολοκλήρωσε το έργο και ήρθε η στιγμή να το παρουσιάσει, ανέφερε πως θα πραγματοποιήσει μία παρουσίαση με το "λάπτοπ" του για να μάθουμε για τα λουλούδια.

#### 4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η χρήση της Trash Art ως παιδαγωγικού υλικού μπορεί να ενισχύσει τη διαδικασία μάθησης σε πολλά επίπεδα. Η δημιουργία τέχνης από ανακυκλώσιμα υλικά μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη της συνείδησης για την ανακύκλωση και την προστασία του περιβάλλοντος. Οι μαθητές ενθαρρύνονται να σκεφτούν εκτός των συνηθισμένων προτύπων και να εξερευνήσουν νέες ιδέες και τεχνικές έκφρασης. Το υλικό αυτό μπορεί να αξιοποιηθεί, όπως αποδεικνύεται, σε όλες τις ηλικίες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, αλλά και από τη φύση του μπορεί να αποτελέσει εργαλείο απασχόλησης για όλες τις ηλικίες.

Η Trash Art είναι ευέλικτη και μπορεί να εφαρμοστεί σε διάφορες περιστάσεις. Η δημιουργία τέχνης από ανακυκλώσιμα υλικά μπορεί να προωθήσει την ομαδική εργασία και τη συνεργασία μεταξύ των μαθητών. Η Trash Art ενθαρρύνει τους μαθητές να εκφράσουν τις σκέψεις, τα συναισθήματα και την προσωπική τους ταυτότητα μέσα από τη δημιουργία τέχνης. Συνολικά, η πρακτική αξιοποίηση της Trash Art ως παιδαγωγικού υλικού αποδεικνύει ότι ενισχύει τη διαδικασία μάθησης, προωθεί τις βιωματικές εμπειρίες και ενισχύει τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές ευαισθησίες των μαθητών.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι, ενώ σχεδόν όλοι οι μαθητές στο παρελθόν είχαν ασχοληθεί με ανακυκλώσιμα υλικά για να δημιουργήσουν έργα τέχνης, δε γνώριζαν ότι αυτά ανήκουν σε ένα συγκεκριμένο είδος τέχνης. Κατανοώντας το περιεχόμενο της Trash Art, άρχισαν να θυμούνται αυτά τα έργα, τις εμπειρίες τους που προηγουμένως δε θυμούνταν και ξεκίνησαν να δείχνουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Άρχισαν να νιώθουν μέρος αυτού του είδους, καθώς τα έργα τους απέκτησαν μια νέα ταυτότητα. Επομένως, η αναγνώριση ενός είδους τέχνης μπορεί να οδηγήσει σε συναισθηματική ολοκλήρωση, καθώς η ικανοποίηση και η χαρά που προσφέρει η ανάμνηση της δημιουργίας έργων αυξάνονται και υπάρχει μεγαλύτερο κίνητρο για την ενασχόληση με το συγκεκριμένο είδος τέχνης, αλλά και για την κατανόηση των κοινωνικών και περιβαλλοντικών ζητημάτων που τίγονται μέσω αυτού.

Δεδομένου ότι η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε μαθητικό κοινό εξοικειωμένο με θέματα ανακύκλωσης και βιωσιμότητας, θα είχε ενδιαφέρον να εξεταστεί η διαφορά της απόδοσης μαθητικού κοινού εξοικειωμένου με τέτοια θέματα από μαθητικό κοινό που δεν έχει προηγούμενη επαφή. Είναι αδιαμφισβήτητο ότι η Trash Art μπορεί να αποτελέσει αποτελεσματικό παιδαγωγικό υλικό για την εισαγωγή των μαθητών σε θέματα ανακύκλωσης και βιωσιμότητας, καθώς αποτελεί μια ευχάριστη διαδικασία για τους μαθητές. Η διαδικασία δημιουργίας ενός έργου Trash Art προϋποθέτει τη συλλογή ανακυκλώσιμων υλικών από τους μαθητές, και αυτό έχει ως αποτέλεσμα την εξοικείωση των μαθητών με την ανακύκλωση, πράγμα που μπορεί να οδηγήσει σε συστηματική αλλαγή, καθώς υπάρχει μεγάλη πιθανότητα οι μαθητές να αρχίσουν να διαχειρίζονται πιο σωστά τα σκουπίδιά τους και να υιοθετήσουν βιώσιμες συνήθειες.

Τόσο σε θεωρητικό επίπεδο κατά την παρουσίαση του θέματος της Trash Art, όσο και κατά την πρακτική εφαρμογή των έργων, οι μαθητές όλων των επιπέδων και όλων των τάξεων συμμετείχαν εξίσου. Αυτό δείχνει ότι η ενασχόληση με την Trash Art ανοίγει ίσες ευκαιρίες για όλους τους μαθητές να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους και να εξελιχθούν. Επιπλέον, αποτελεί αποτελεσματικό εργαλείο για να ασχοληθούν όλοι οι μαθητές με το θέμα της ανακύκλωσης. Από τη δραστηριότητα διαχωρισμού ανακυκλώσιμων και μη υλικών προέκυψε ότι οι μαθητές είχαν γνώσεις σχετικά με την ανακύκλωση. Γνώριζαν τα δημοφιλή είδη που ανακυκλώνονται και εστίαζαν στο εάν ένα αντικείμενο είναι καθαρό και μπορεί να ανακυκλωθεί. Στη δραστηριότητα, προσφέρθηκαν δύο αντικείμενα που δεν ανακυκλώνονται για τον ίδιο λόγο, με τους μαθητές να διορθώνουν τις πληροφορίες που είχαν λάβει και να αναγνωρίζουν τα λάθη τους. Επιπλέον, κατά την επόμενη συνάντηση, επισήμαναν ότι οι σακούλες που είχαν φέρει δεν είναι βιοδιασπώμενες. Η δραστηριότητα βοήθησε τους μαθητές να ανακαλύψουν νέες πληροφορίες σχετικά με την ανακύκλωση.

Συχνά στην εκπαίδευση συμβαίνουν πράγματα που είναι εκτός του προγραμματισμού και του σχεδίου που έχει οριστεί. Τέτοιου είδους περιστάσεις ορισμένες φορές δημιουργούν νέες και δημιουργικές ευκαιρίες, όταν αυτές αξιοποιούνται με κατάλληλο τρόπο. Η παρουσία ενός έργου που συνδύαζε το φως και τη σκιά ενέπνευσε τους μαθητές να δοκιμάσουν κάτι αντίστοιχο. Έτσι, με δημιουργική σκέψη, αξιοποίησαν την γνώση ότι ρίχνοντας φως σε ένα αντικείμενο μπορούμε να δούμε τη σκιά του σε κάποιο τοίχο και βρήκαν μια λύση, κρατώντας το έργο στο φως του προβολέα. Αυτό δείχνει ότι η συζήτηση για την Trash Art ενθάρρυνε τη δημιουργική σκέψη των μαθητών. Επιπλέον, μέσα από αυτή τη διαδικασία, προετοιμάστηκε έδαφος για το θέμα του φωτός και της σκιάς, το οποίο είναι θέμα που συναντάμε στο μάθημα της Φυσικής Ε' Δημοτικού.

Πέραν των συναισθημάτων που εξέφρασαν οι μαθητές, όπως χαρά, ευχαρίστηση, δημιουργικότητα και ικανοποίηση, έγιναν αντιληπτά και άλλα συναισθήματα μέσω της παρακολούθησης της διαδικασίας. Αρχικά, υπήρχε μια μικρή σύγχυση σχετικά με το πώς να μοιραστούν τα αντικείμενα για την δημιουργία των έργων, αυτό όμως επιλύθηκε κατά τη διάρκεια, καθώς οι μαθητές βρήκαν λύσεις μέσω της επικοινωνίας. Επιπλέον, έδειξαν μεγάλη έμπνευση και ευχαρίστηση για τις ιδέες τους και το αποτέλεσμα. Καθ' όλη τη διαδικασία είχαν έντονη εκφραστικότητα και αυτοεκτίμηση, αναγνωρίζοντας τις ικανότητές τους και ενθαρρύνοντας τους συμμαθητές τους. Με την ολοκλήρωση των έργων, έδειξαν ανακούφιση και εκτόνωση.

Κατά την δημιουργία των έργων, οι μαθητές βίωναν στιγμές απογοήτευσης για το πώς θα συναρμολογήσουν τα αντικείμενα. Αυτή η απόγνωση, ωστόσο, φάνηκε να ενίσχυσε τη δημιουργικότητα των μαθητών, καθώς τους παρακίνησε να βρουν λύση στο πρόβλημά τους και να σκεφτούν κάτι νέο για να εφαρμόσουν την ιδέα τους. Από αυτά μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η Trash Art μπορεί να βελτιώσει την επικοινωνία μεταξύ των μαθητών, καθώς αυτοί μαθαίνουν να συνεργάζονται



αρμονικά και να ανταλλάσσουν ιδέες. Το σημαντικότερο, όμως, είναι ο σεβασμός που αναπτύσσουν προς τις ιδέες των συμμαθητών τους. Μέχρι αυτό το στάδιο, όλες οι ιδέες των μαθητών έγιναν δεκτές εκ μέρους του συντονιστή και ενσωματώθηκαν στην παρέμβαση. Έτσι, οι μαθητές αμοιβαία ανταποκρίνονταν στις ιδέες των συμμαθητών τους και δεν αναιρούσαν τις ιδέες τους. Εργάστηκαν μαζί για το σχεδιασμό και την υλοποίηση των έργων στα πλαίσια ποιοτικής επικοινωνίας. Έτσι, η Trash Art μπορεί να παρέχει στους μαθητές ένα ποιοτικό επικοινωνιακό και συνεργατικό πλαίσιο με ίσες ευκαιρίες συμμετοχής.

Η Trash Art μπορεί να αποτελέσει έναν εξαιρετικό τρόπο ενθάρρυνσης στη δημιουργικότητα των μαθητών. Αυτή η μορφή τέχνης προσφέρει ένα πλούσιο υλικό που μπορεί να ενεργοποιήσει τη φαντασία και τη δημιουργική σκέψη των μαθητών. Με τη χρήση ανακυκλώσιμων υλικών ή ανεπιθύμητων αντικειμένων, οι μαθητές μπορούν να ανακαλύψουν νέους τρόπους χρήσης και αναδιάταξης υλικών για τη δημιουργία των έργων τους. Η διαδικασία της Trash Art ενθαρρύνει την πρωτοβουλία, την καινοτομία και την αυτοέκφραση των μαθητών, καθώς επίσης και τη σκέψη εκτός των συνηθισμένων προτύπων. Αυτό δίνει στους μαθητές την ευκαιρία να εξερευνήσουν τις ικανότητές τους και να αναπτύξουν τη δημιουργική τους προσωπικότητα. Επιπλέον, η διαδικασία αυτή μπορεί να ενισχύσει την αυτοπεποίθηση των μαθητών και να τους ενθαρρύνει να εξερευνήσουν περισσότερο τον κόσμο της τέχνης και της ανακύκλωσης. Από όσα αναφέρθηκαν προκύπτει ότι η Trash Art συμβάλλει στη δημιουργικότητα των μαθητών.

Η δημιουργικότητα των παιδιών αποτελεί ένα πολύτιμο εργαλείο με σημαντικό αντίκτυπο στην κοινωνία. Μέσω της συμμετοχής τους σε διάφορες δημιουργικές δραστηριότητες, όπως η τέχνη, η μουσική και η λογοτεχνία, τα παιδιά αναπτύσσουν όχι μόνο τις ατομικές τους ικανότητες, αλλά και τις κοινωνικές δεξιότητές τους. Η δημιουργική διαδικασία δεν αποτελεί μόνο μια ευκαιρία για τα παιδιά να εκφράσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους, αλλά και έναν τρόπο για να επικοινωνήσουν και να συνεργαστούν με άλλα παιδιά. Μέσα από τη δημιουργία και την κοινή αναζήτηση λύσεων σε διάφορα προβλήματα, τα παιδιά εκπαιδεύονται στην επίλυση προβλημάτων και τη συνεργασία, δεξιότητες που είναι ουσιώδεις για την επιτυχία τους στην ενήλικη ζωή.

Επιπλέον, η δημιουργικότητα των παιδιών μπορεί να είναι ένα μέσο για να εκφράσουν τις ανησυχίες και τις απόψεις τους για διάφορα θέματα της κοινωνίας, όπως η περιβαλλοντική προστασία και η κοινωνική δικαιοσύνη. Μέσω της τέχνης, της μουσικής και της ποίησης, τα παιδιά μπορούν να εκφράσουν τις ανησυχίες τους και να ενεργοποιήσουν την κοινοτική δράση. Συνολικά, η δημιουργικότητα των παιδιών είναι κρίσιμη για την ανάπτυξη μιας ενεργού, καινοτόμου και κοινωνικά συνειδητής γενιάς, η οποία θα μπορέσει να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις του αύριο με φαντασία, αυτοπεποίθηση και αλληλεγγύη.



Η Trash Art διασταυρώνει τα όρια των διαφορετικών επιστημονικών πεδίων όπως η τέχνη, η εκπαίδευση, η αειφορία και η κοινωνική ευαισθητοποίηση, προσφέροντας ένα πλούσιο πεδίο για διαπολιτισμική κατανόηση και δημιουργική ανάπτυξη. Η Trash Art αποτελεί έναν τρόπο έκφρασης και δημιουργίας τέχνης μέσω της χρήσης ανακυκλώσιμων υλικών και αντικειμένων. Αναδεικνύει την ομορφιά και την αξία σε πράγματα που θεωρούνται άχρηστα ή ανεπιθύμητα, δημιουργώντας έτσι νέα έργα τέχνης. Η Trash Art προωθεί την αειφορία μέσω της επαναχρησιμοποίησης και της ανακύκλωσης υλικών. Αντί να πετάμε κάποια αντικείμενα στα σκουπίδια, τα επαναχρησιμοποιούμε για τη δημιουργία καλλιτεχνικών έργων, μειώνοντας έτσι την ποσότητα απορριμμάτων που καταλήγουν στα σκουπίδια.

Η Trash Art ενθαρρύνει την ανακύκλωση υλικών και αντικειμένων, βοηθώντας έτσι στη μείωση της κατανάλωσης πόρων και της περιβαλλοντικής επίπτωσης. Η διαδικασία της Trash Art μπορεί να προωθήσει την κοινωνική συνείδηση σχετικά με την ανάγκη της αειφορίας και ανακύκλωσης, καθώς και να αναδείξει ζητήματα όπως η κατανάλωση, η απόρριψη και η ανακύκλωση. Η χρήση ανακυκλώσιμων υλικών από διαφορετικές πηγές και κουλτούρες μπορεί να προάγει την κατανόηση και την αποδοχή της πολυμορφίας και της διαφορετικότητας στον κόσμο. Η συνεργατική διαδικασία της Trash Art ενθαρρύνει τη συνεργασία, την επικοινωνία και την αλληλοκατανόηση μεταξύ των μαθητών. Μέσω αυτών των διαστάσεων, η Trash Art δεν είναι μόνο μια μορφή τέχνης, αλλά και ένα εργαλείο για την προώθηση της αειφόρου σκέψης και της κοινωνικής ευαισθητοποίησης.

Ενώ λοιπόν στην περίπτωση της Trash Art τα παραπάνω στοιχεία εξηγούν την προφανή διεπιστημονική διάσταση της, στην πραγματικότητα κάθε συνθήκη που διαμορφώνεται είναι μοναδική και δίνει νέες ευκαιρίες αξιοποίησης και εμπάθυνσης σε κάθε είδους επιστημονικό κλάδο. Στο έργο, για παράδειγμα, που οι μαθητές δημιούργησαν μια κοπέλα, θίχτηκαν σε μεγάλο βαθμό στοιχεία συμμετρίας. Αυτό αυτομάτως μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η Trash Art θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως ένα αποτελεσματικό παιδαγωγικό υλικό για το μάθημα της γεωμετρίας και, πιο συγκεκριμένα, στην προκειμένη περίπτωση, στο μάθημα της συμμετρίας.

Οι μαθητές μπορούν να δημιουργήσουν καλλιτεχνικά έργα με χρήση ανακυκλώσιμων υλικών που να ακολουθούν αρχές συμμετρίας, όπως η αξονική, η περιστροφική ή η κεντρική συμμετρία. Μέσω της δημιουργίας έργων με συμμετρικά μοτίβα, οι μαθητές μπορούν να αναπτύξουν την αισθητική τους κατανόηση και να εκτιμήσουν την ομορφιά της συμμετρίας στην τέχνη. Από τα παραπάνω, γίνεται φανερό ότι η Trash Art στην εκπαιδευτική διαδικασία δίνει τη δυνατότητα για διαθεματικές προσεγγίσεις. Εκτός από τις προφανείς διαθεματικές προσεγγίσεις μέσω της Trash Art, όπως η αειφορία, η ανακύκλωση και η βιωσιμότητα, από την παρούσα μελέτη προέκυψαν και άλλα παραδείγματα προσεγγίσεων όπως η γεωμετρία, η συμμετρία, το φως και η σκιά, οι σχέσεις δράσης και αντίδρασης, το οδικό δίκτυο, η υδροδότηση και άλλα.

Αυτό είναι δυνατό διότι η τέχνη αυτή χρησιμοποιεί πολλά υλικά και μπορεί να προσφέρει πολλά πλαίσια συζητήσεων.

Μέσω της Trash Art, υπάρχει η δυνατότητα να αυξηθεί η ευαισθητοποίηση των μαθητών για την περιοχή στην οποία ζουν. Με άλλα λόγια, εάν υπάρχει ένα ζήτημα που απασχολεί την τοπική κοινωνία, για παράδειγμα η ρίψη σκουπιδιών σε ένα συγκεκριμένο σημείο, οι μαθητές μπορούν να εργαστούν σε εκείνο το σημείο δημιουργώντας έργα από τα σκουπίδια αυτά. Αυτό θα γίνει για να ευαισθητοποιηθούν και να δημιουργήσουν έργα που θα μεταφέρουν κοινωνικά μηνύματα, ώστε να προκληθεί μια συστηματική αλλαγή. Με τη χρήση των έργων τους, οι μαθητές μπορούν να επικοινωνήσουν το μήνυμα για την ανάγκη διακοπής της ρίψης σκουπιδιών σε αυτό το σημείο στους συμπολίτες τους. Στην πρακτική εφαρμογή της Trash Art, το αποτέλεσμα ήταν αρχικά ότι σε τρία διαφορετικά περιβάλλοντα – δημοτικό σχολείο, νηπιαγωγείο και μελέτη περίπτωσης – φάνηκε πως η έκφραση ήταν διαφορετική.

Στο δημοτικό, βασισμένο στα έργα που δημιουργήθηκαν, παρατηρήθηκε επικοινωνία για τη δημιουργία των έργων, μοιρασιά αρμοδιοτήτων και ομαδικότητα, ενώ στο νηπιαγωγείο όλα ήταν πιο αυθόρμητα και οι μαθητές εξέφρασαν τον εαυτό τους δημιουργώντας ένα παιχνίδι. Αντίθετα, η μελέτη περίπτωσης χρησιμοποιεί την Trash Art για την έκφραση συναισθημάτων και δημιουργικότητας. Στην πρακτική εφαρμογή, φάνηκε πως το θέμα της Trash Art ήταν ενδιαφέρον για όλους τους μαθητές. Παρά το γεγονός αυτό, η μελέτη περίπτωσης δείχνει πως υπάρχουν και παιδιά που χωρίς κάποια παρότρυνση, αγαπούν την ενασχόληση με απορρίψιμα αντικείμενα και τη δημιουργία έργων από αυτά.

Σε κοινωνικό επίπεδο, τα αποτελέσματα της ενασχόλησης με την Trash Art είναι πολύ σημαντικά. Οι μαθητές συνειδητοποιούν θέματα ανακύκλωσης και βιωσιμότητας, μαθαίνουν να ανακυκλώνουν και να ταξινομούν τα υλικά σε ανακυκλώσιμα και μη. Η συλλογή υλικών από το σπίτι μπορεί να πυροδοτήσει τέτοιες συζητήσεις στο ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον, έτσι ώστε όλη η οικογένεια και οι μαθητές να συνειδητοποιήσουν ότι η ανακύκλωση είναι μια πρακτική που μπορούν να εφαρμόσουν στο σπίτι τους. Οι μαθητές μαθαίνουν να εκφράζονται και να εκφράζουν κοινωνικές ανησυχίες μέσα από τα έργα τους. Η συμμετοχή στην Trash Art επιτρέπει στους μαθητές να συζητούν τις απόψεις του άλλου με υψηλό βαθμό σεβασμού, να αποκτούν αυτοεκτίμηση και αναγνώριση της αξίας τους, να σέβονται το περιβάλλον τους και να γίνονται πολίτες με κριτική σκέψη, με αίσθημα ευθύνης και διορθωτική προοπτική, εστιάζοντας πρώτα στην κοινότητα που ανήκουν και στη συνέχεια στην ευρύτερη κοινότητα. Τέλος, η δημιουργική έκφραση μπορεί να ενισχύσει την αυτοπεποίθηση των μαθητών, καθώς τους βοηθά να ανακαλύψουν τις δικές τους δυνατότητες και τη δύναμη της δημιουργικής έκφρασης.

Η χρήση της Trash Art ως παιδαγωγικού υλικού στην εκπαίδευση είναι μια πολύτιμη πρακτική που μπορεί να έχει επιδράσεις βοηθητικές στην ανάπτυξη των μαθητών. Η ενασχόληση αυτή μπορεί να βελτιώσει την ψυχική υγεία των παιδιών και να τα απαλλάξει από την καθημερινή ένταση και τη ρουτίνα. Οι μαθητές μαθαίνουν να σέβονται τους συμμαθητές τους και να συνεργάζονται αποτελεσματικά μαζί τους. Μαθαίνουν να αναλαμβάνουν δράση, ευθύνες και να πραγματοποιούν κατανομή αρμοδιοτήτων. Όλοι οι μαθητές, ανεξαρτήτως της απόδοσής τους στα κοινά μαθήματα, φαίνεται να έχουν θετική στάση απέναντι στην Trash Art. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να έχουν όλοι τους ίσες ευκαιρίες έκφρασης και συμμετοχής. Οι μαθητές, μέσω της Trash Art, εξοικειώνονται με τη χειρωνακτική εργασία, πράγμα που καθιστά τα παιδιά ανεξάρτητα και αυτόνομα, ειδικά σε μια εποχή όπου η εξοικείωση με χειρωνακτικές πρακτικές τείνει να εξαφανίζεται.

Επειδή πρόκειται για παιδαγωγικό υλικό, ο ρόλος του συντονιστή-εκπαιδευτή είναι ιδιαίτερα σημαντικός. Πρέπει να υπάρχει μεγάλη ισορροπία στα όρια συμμετοχής και ενίσχυσης του. Η Trash Art αποδεικνύεται ένα παιδαγωγικό υλικό που μπορεί να προσφέρει πληθώρα θεματολογιών. Όλα αυτά τα θέματα που αναδύονται κατά την ενασχόληση με την Trash Art απαιτούν από τον συντονιστή να είναι επιφυλακτικός για να μπορεί να εκμεταλλευτεί με κατάλληλο τρόπο τις ευκαιρίες που προκύπτουν. Επίσης, δεν υπάρχει ένας γενικός κανόνας όταν μιλάμε για διαθεματικότητα, καθώς κάθε περίπτωση είναι μοναδική και ξεχωριστή κατά την ενασχόληση με την Trash Art.

Δεν υπάρχει ένας γενικός κανόνας όταν μιλάμε για διαθεματικότητα, καθώς κάθε περίπτωση είναι μοναδική και ξεχωριστή κατά την ενασχόληση με την Trash Art. Η Trash Art λοιπόν είναι ένα αποτελεσματικό παιδαγωγικό υλικό, καθώς είναι ευχάριστο για το μαθητικό κοινό, προάγει τη δημιουργικότητα των μαθητών, τους βοηθά να ανακαλύψουν νέους τρόπους έκφρασης, μαθαίνοντας για την ανακύκλωση και την επαναχρησιμοποίηση υλικών, προωθώντας έναν πιο βιώσιμο τρόπο ζωής και αυξάνοντας την αυτοπεποίθησή τους. Από ψυχολογική άποψη, η ενασχόληση με την Trash Art, και ακόμα περισσότερο σε εξωτερικούς χώρους, μπορεί να επιδράσει θετικά στην ψυχολογία των μαθητών.

Ακόμα και στα πλαίσια μιας τάξης, είναι πολύ καλό παιδαγωγικό εφόδιο που μπορεί να μεταδώσει γνώση στους μαθητές, αφού τους απαλλάσσει από το άγχος, προάγοντας έτσι την ψυχαγωγία τους. Από κοινωνικής άποψης, η Trash Art βοηθά τους μαθητές να συμμετέχουν ενεργά, να είναι κριτικά σκεπτικοί, ευαισθητοποιημένοι, να κατανοούν το αποτύπωμα του ανθρώπινου είδους στο περιβάλλον, δημιουργώντας έργα, δίνοντας ζωή σε απορρίμματα και μεταφέροντας μηνύματα μέσω των έργων τους. Θα αποτελούσε ίσως τολμηρή δήλωση το γεγονός ότι εάν όλα τα σχολεία αξιοποιούσαν την Trash Art ως παιδαγωγικό υλικό, πέραν του ότι θα είχαν στα χέρια τους ένα εργαλείο που μπορεί να εφαρμοστεί με πολύ απλά υλικά και να δώσει πληθώρα δυνατοτήτων, αυτό θα οδηγούσε ίσως σε συστηματική

αλλαγή. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν άτομα που αγαπούν να ασχολούνται με την Trash Art, ανεξάρτητα από τα μηνύματα που μπορεί να μεταφέρει, απλά επειδή αγαπούν να ασχολούνται με απορρίμματα και να δίνουν εκ νέου ζωή σε αυτά.

#### **4.1. Νηπιαγωγείο**

Συμπερασματικά, στο νηπιαγωγείο, οι μαθητές στην επαφή τους με τα ανακυκλώσιμα υλικά δημιούργησαν κάτι αντιπροσωπευτικό για εκείνα και την ηλικία τους. Δημιούργησαν ένα παιχνίδι μέσα από το οποίο μπορούν οι μαθητές να αντιληφθούν ακόμα και τον νόμο του Νεύτωνα της δράσης και αντίδρασης. Έτσι, η αναπήδηση του μπουκαλιού προσθέτει ένα στοιχείο δράσης και κίνησης στο παιχνίδι, καθιστώντας το πιο διασκεδαστικό και αναπτύσσοντας τις δεξιότητες τους στην κατανόηση της φυσικής κίνησης και της αλληλεπίδρασης αντικειμένων. Επιπλέον, μπορεί να ενθαρρύνει τη συνεργασία και την κοινωνικοποίηση μεταξύ των παιδιών, καθώς παίζουν και διασκεδάζουν μαζί.

Παρά το γεγονός ότι τα παιδιά είναι πολύ μικρής ηλικίας, δημιούργησαν κάτι που πρακτικά θα διδαχθούν πολύ αργότερα. Παρόλα αυτά, για την ολοκλήρωση του παιχνιδιού τους προσπαθούσαν να ανακαλύψουν τις συνθήκες στις οποίες επιτυγχάνεται η αναπήδηση και αυτές που την εμποδίζουν. Όλο αυτό το κλίμα δημιουργήθηκε στα πλαίσια της Trash Art. Όσον αφορά την κοινωνική ευαισθητοποίηση των παιδιών, η εξάσκηση των μαθητών από τόσο μικρή ηλικία μπορεί να οδηγήσει σε συστηματική αλλαγή. Η συλλογή αντικειμένων με το σήμα της ανακύκλωσης ενθαρρύνει τους μαθητές στη συμμετοχή σε περιβαλλοντικές πρακτικές με ευχάριστο τρόπο. Το θετικό κλίμα κάτω από το οποίο γίνεται αυτή η πρακτική μπορεί να φέρει θετικά αποτελέσματα.

#### **4.2. Μελέτη περίπτωσης Trash Art**

Στην παρούσα έρευνα υποστηρίζεται πως η Trash Art είναι ένα αποτελεσματικό παιδαγωγικό υλικό στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η συγκεκριμένη μελέτη περίπτωσης δίνει μια άλλη διάσταση της Trash Art και της επίδρασής της στο παιδί, ανεξάρτητα από τα πλαίσια της εκπαιδευτικής πρακτικής. Εξετάζεται δηλαδή η Trash Art ως αυτοσκοπός και όχι ως μέσο. Όπως φαίνεται και από τα παραπάνω έργα, η ενασχόληση με την Trash Art αντιπροσωπεύει ένα πλαίσιο στο οποίο το παιδί καλείται να συντονίσει τη σκέψη του, να οργανώσει τις ιδέες του και να φέρει εις πέρας μια δουλειά.

Υπάρχει αρχή, μέση και τέλος στη διαδικασία της δημιουργίας. Είναι μια δημιουργική διαδικασία μέσα από την οποία το παιδί εκφράζει τις ιδέες του, τα συναισθήματά του και τις ανησυχίες του. Τα θετικά αποτελέσματα της ενασχόλησης με τέτοιου είδους έργα είναι πολλαπλά. Το παιδί συνεχώς βελτιώνει τη λεπτή του κινητικότητα, πειραματίζεται με τα υλικά και μαθαίνει να κάνει σωστούς συνδυασμούς για να μπορεί να συνθέσει τα έργα του. Ταυτόχρονα, αποκτά αυτονομία

καθώς επιδεικνύει χειρωνακτικές δεξιότητες και εξελίσσει τη δημιουργικότητά του. Μέσω αυτής της διαδικασίας, το παιδί εκπαιδεύεται σε μεγάλο βαθμό στην υπομονή και την αυτοεκτίμηση, καθώς προσπαθεί να ολοκληρώσει τα έργα του. Η επιτυχία στη δημιουργία μπορεί να ενισχύσει την αυτοπεποίθηση του παιδιού και να το οδηγήσει σε συναισθηματική ικανοποίηση και ολοκλήρωση. Τέλος, η ενασχόληση με την Trash Art το βοηθάει να αναγνωρίζει την αξία του έργου του και να αντιλαμβάνεται τη σημασία της προσπάθειας και της δημιουργίας.

Η δημιουργικότητα είναι ένα από τα βασικά εφόδια που παρέχει η Trash Art. Το παιδί συνεχώς προσπαθεί να δημιουργήσει κάτι πρωτότυπο και κάθε φορά πιο περίπλοκο, προκειμένου να ικανοποιηθεί πρώτα αυτό και στη συνέχεια οι θεατές των έργων του. Επιπλέον, κάθε έργο συνοδεύεται από μια ιστορία που το πλαισιώνει, και αυτή είναι μια διαδικασία που απαιτεί δημιουργικότητα και υψηλή αντίληψη. Επιπλέον, το γεγονός ότι αυτή την ιστορία ανακοινώνει το ίδιο το παιδί το βοηθάει να βελτιώσει τον προφορικό του λόγο. Το γεγονός ότι το παιδί εκφράζεται μέσα από τα έργα για την απλή καθημερινότητά του σε αυτή την ηλικία, δίνει ελπίδες για το μέλλον όσον αφορά την έκφρασή μέσα από την τέχνη.

Ενώ λοιπόν σήμερα δημιουργεί έργα χωρίς να γνωρίζει το είδος τέχνης που ασχολείται και τα κοινωνικά ζητήματα που θίγει, η όλη του στάση όμως δείχνει πως μπορεί να συμπεριλάβει όλα αυτά και να μεταφέρει μηνύματα μέσω των έργων. Επομένως, θα ήταν ενδιαφέρον να μελετηθεί πως θα ήταν τα έργα και η στάση του παιδιού, αφού γνωρίσει την Trash Art ως ένα είδος τέχνης και τα κοινωνικά ζητήματα που προάγει. Τέλος, η παραγωγή ιστορίας για την περιγραφή ενός έργου εξοικειώνει το παιδί με την διαδικασία της ερμηνείας άλλων έργων. Όταν το παιδί δημιουργεί μια ιστορία για το έργο του, αναγνωρίζει την έμφαση, το μήνυμα και τις σκέψεις πίσω από τη δημιουργία του. Αυτή η διαδικασία το βοηθάει να αναπτύξει μια πιο ευαίσθητη και ενημερωμένη κριτική σκέψη, ιδίως όταν αναλύει ή κρίνει έργα τέχνης που δημιουργούνται από άλλους.

Βάσει όλων των παραπάνω, φαίνεται ότι το παιδί φέρει μια ενστικτώδη τάση να αναζητά απορριπτά αντικείμενα προκειμένου να τα χρησιμοποιήσει για να δημιουργήσει κάτι καινοτόμο και μοναδικό. Ωστόσο, το κλειδί για το παιδί είναι η έκφραση της δημιουργικότητάς του, και σε αυτό διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο οι δυνατότητες και τα όρια που του παρέχονται. Συχνά, όταν ζητά ένα συγκεκριμένο αντικείμενο για τις κατασκευές του, αυτό του παρέχεται απλόχερα. Επιπλέον, το παιδί υποστηρίζεται με βοηθητικά υλικά για να συνθέσει τα έργα του, ενώ του επιτρέπεται και να τα χρησιμοποιεί ελεύθερα.

Η Trash Art μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού. Μέσω της δημιουργικής έκφρασης, τα παιδιά μπορούν να εκφράσουν τα συναισθήματά τους, να ανακαλύψουν τις προτιμήσεις τους και να εξερευνήσουν τις δυνατότητές τους. Επιπλέον, η Trash Art ενισχύει την



αυτοπεποίθηση και την αυτοεκτίμησή τους, ενώ παράλληλα ενισχύει τη δημιουργική σκέψη τους. Ανακαλύπτοντας τον κόσμο της τέχνης, τα παιδιά μπορούν να εμβαθύνουν στη φαντασία τους και να ενισχύσουν την αίσθηση της αυτοπραγμάτωσης. Ταυτόχρονα, η διαδικασία της δημιουργίας μπορεί να ενισχύσει τις κοινωνικές δεξιότητες και την αντίληψη του παιδιού για τον κόσμο γύρω του. Συνολικά, η τέχνη μπορεί να αποτελέσει ένα ισχυρό εργαλείο για την ανάπτυξη και την ολοκλήρωση της προσωπικότητας του παιδιού.

## BİBLİYOĞRAΦΙΑ

- Akkurt, S., & Boratav, O. (2018). Neden Sanat Eğitimi?. *International Journal of Scholars in Education*, 1(1), 54-60.
- Artut K. (2013). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri*. Ankara: Ani Yayıncılık.
- Austin J. (2008). *Training Community Artists in Scotland*. In G. Coutts & T. Jokela, *Art, Community and Environment, Education Perspectives*. Bristol/Chicago: Intellect books.
- Ayaydin A. & Marcin L. (2013). *Görsel sanatlar eğitiminde uygulamalar*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bafra Ç. & Colombo P. (2016). *Yok olmadan*. C. Kantarcı (Ed.) *Yok olmadan doğa*. İstanbul: İstanbul Modern.
- Boldrick S. (2015). *Trash as trash as art*. Ανάκτηση από Reflections on the preservation and: <https://www.proquest.com>
- Braund, M. &. (2019). The 'great divide': How the arts contribute to science and science education. *Canadian Journal of Science, Mathematics and Technology Education*, 19,, (p. 219-236).
- Brucker S. (2016). The tonic of wilderness': An evolving eco-arts therapy model: From theory to practice. *Green Studio': Nature and the arts in therapy*, (σσ. 137-154).
- Buyurgan S. & Buyurgan U. (2007). *Sanat eğitimi ve öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cucuzzella C. (2021). Making the Invisible Visible: Eco-Art and Design against the Anthropocene. *Sustainability 2021*, 13,, (σ. 3747).
- Cucuzzella C. (2023). Analysing eco-art installations for their value in affecting change. *International Journal of Education through Art*, 19(1).
- Dikici A. (2006). Art education and the creativity level of the students. *Education and Science*, 31(139), (p. 3-9).
- Eflant A. (2002). *Art and Cognition. Integrating the Visual Arts in the Curriculu*. . New York: Teachers College, Columbia University.
- Erbay M. (2013). *Sanat eğitimi üzerine*. İstanbul: Beta.
- Ersoy A. (1995). *Sanat kavramlarına giriş (2. Baskı)*. İstanbul: Yorum-Sanat Yayıncılık.
- Heinberg R. (2016). *Neden sürdürülebilirlik? C. Kantarcı (Ed.) Yok olmadan doğa ve sürdürülebilirlik üzerine bir sergi (p. 27-36) içinde*. İstanbul: İstanbul Modern.

- Hollis C. L. (1997). On developing an art and ecology curriculum. *Art Education*, 50(6), (p. 21-24).
- Keiren. (2016, May 8). *The Trash People of HA Schult. Insteading*. Ανάκτηση από <https://insteading.com/>
- Koltz R. L. & Koltz D. J. (2022). Eco-art Activities for Older Adults: Reducing Stress and Reframing Aging. *The Family Journal*, 30(3), (σσ. 268-273).
- Kooness. (2024). *What Do We Mean by Contemporary Trash Art?* Ανάκτηση από <https://www.kooness.com/>
- LeBel S. (2020). Toxic transmogrification: Rare Earthenware as junk art. *In The Temporalities of Waste*, (p. 211-223).
- Rutten, E., & de Vos, R. (2023). Trash, dirt, glitch: The imperfect turn. *European Journal of Cultural Studies*, 26(1), 3-13.
- Sezer H. (2001). *İlköğretimde resim-iş eğitimi*. Ankara: MEB Projeler Koordinasyon.
- Summer D. & Yermakov B. (2022). Making Nature Personal: Fostering Vulnerability, Compassion, and Personal Growth Through a Transpersonal Eco-Art Process. *Creative Arts in Education and Therapy (CAET)*, (p. 142-157).
- The United Nations Economic Commission for Europe. (2009). *The UNECE strategy for education for sustainable development*,. Ανάκτηση από United Nations: New York and Geneva.: <https://sustainabledevelopment.un.org/>
- Tsevreni I. (2022). Encounters among Environmental Education and Eco-Art in the Anthropocene. *International Journal of Art & Design Education*, 41(3), (p. 482-495).
- United Nations Educational, S. a. (2005). *United Nations decade of education for sustainable development (2005-2014): International implementation scheme*,. Ανάκτηση από Paris: UNESCO.
- United Nations Educational, S. a. (2012). *Education for sustainable development*,. Ανάκτηση από United Nations Educational Scientific and Cultural: <https://sustainabledevelopment.un.org/>
- Yolcu E. (2009). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayimcilik.
- Δημητρίου Α. (2009). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: περιβάλλον, αειφορία. Θεωρητικές και παιδαγωγικές προσεγγίσεις*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Δημητρίου, Α., Ξανθάκου, Γ., Λιαράκου, Γ., Καΐλα, Μ. (επιμ.). (2011). *Περιβαλλοντική εκπαίδευση: Ζητήματα θεωρίας, έρευνας και εφαρμογών*. Αθήνα: Διάδραση.
- Δήμου Ε. & Βαλαβάνη Δ. (2009). Περπατώ μες στο δάσος και με 'ο,τι μαζεύω δημιουργώ. *1ο Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο τέχνης &*

*Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Η τέχνη ως εργαλείο εκπαίδευσης για το περιβάλλον Παιδαγωγικές/Εκπαιδευτικές προσεγγίσεις για το Δάσος/Δέντρο & την Ανακύκλωση.*

- Ε., Φ. (2011). *Εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφορία*. Αθήνα: Πεδίο.
- Καΐλα, Μ., Θεοδωροπούλου, Ε., Αναστασιάδου, Δ., Ξανθάκου, Γ. & Αναστασάτος, Ν. (επιμ.). (2005). *Περιβαλλοντική εκπαίδευση, Ερευνητικά Δεδομένα & Εκπαιδευτικός Σχεδιασμός*. Αθήνα: Ατραπός.
- Παπαβασιλείου Β. (2011). *Η περιβαλλοντική εκπαίδευση στις επιστήμες της αγωγής*. Αθήνα: Πεδίο.
- Τρίμη, Ε. Α. (2005). *Εικαστικές τέχνες και μικρά παιδιά: Ενισχύοντας τους μικρούς καλλιτέχνες*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Τσεβρένη Ι. (2009). Ο ρόλος της τέχνης σε μια περιβαλλοντική εκπαίδευση προσανατολισμένη στη δράση. *1ο Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο Τέχνης & Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Η τέχνη ως εργαλείο εκπαίδευσης για το περιβάλλον Παιδαγωγικές/ Εκπαιδευτικές προσεγγίσεις για το Δάσος/ Δέντρο & την Ανακύκλωση.*